

LUVRE - Fåglar och fågelforskning i Vindelfjällen

Anders Enemar 70 år

Innehåll:

LUVRE - tre decenniers fågelforskning med Anders Enemar i Vindel- fjällen... ..	3
LUVRE i början	12
Möten på Gaissats	18
Anders och jag	24
GubbLUVRE	31
I backspegeln	34
Några traansilluminationer eller excerpter ur Anders Enemars ordergivning	41
Lappsparven i Ammarnäs eller Från ett studentrum i Lund till en fjällhed i Lappland	47
PostLUVRE - egentligen.	54
Wer Heckenbraunellen lachen hört - eller - Gökungen som trodde han var en bergfink men som sedan kom på bättre tankar.	63
Favoritfåglar i favoritskogen	71
Surstötar i Vindelfjällen	77
LUVRE och nyttan av långa tidsserier	88
Ammarnästraktens fåglar	92
Förteckning över tryckta skrifter utgivna inom projektet LUVRE	106

Luvre - tre decenniers fågelforskning med Anders Enemar i Vindelfjällen

Sören Svensson

Min ungdoms första fågelmarker låg runt Hallsberg. Det var skogarna runt Tisaren och Ralagårderna, resterna av den forna slättsjön Halsen, som var mål för exkursionerna. Favoritlokaler med nästan dagliga besök blev reningsverkets slamdammar och tegelbrukets lertag. Efter en fågelkurs i Kumla med Nils Linnmans nybörjarbok som underlag blev jag medlem nr 200 i Kumla biologiska förening. Därmed upptäckte jag att det fanns fler fågelskådare än jag i Hallsberg, inte minst Carl-Ivan Carlsson, som dock snart flyttade till Karlskrona och öppnade tandläkarpraktik där. Han hade nämligen granskat SOFs Förteckning över Sveriges fåglar och funnit att Blekinge var landets mest underutvecklade landskap i ornitologiskt avseende. Men nu öppnades mina kontakter med stora världen, främst Oset och Kvismaren, och skådarna från Örebro.

En vinterdag kom ett larm från Brånsta utanför Kumla: tretåig hackspett! Efter en snabb cykeltur de två milen hamnade jag i köket hos Anders' föräldrar, båda lärare i Brånstaskolan, fick en kopp kaffe och beskedet att Anders var ute på sina skidor och letade efter hackspetten. Av skäl som jag inte minns kom jag dock inte att träffa vare sig Anders eller spetten. Min nästa kontakt med Anders var ett mycket formellt men vänligt tackbrev när jag till Vår Fågelvärld hade rapporterat en svartpannad törnskata som besökt vår trädgård i Hallsberg. Jag minns att Anders informerade om att flera rapporter om arten hade inkommit denna vår och han frågade om han kunde få mitt tillstånd att ställa samman rapporterna till en enda. Anders hade vid denna tidpunkt hand om fågelrapporterna i VF.

Min första personliga kontakt med Anders blev kortvarig. Jag var på cykeltur i södra Sverige, hade kryssat av grärla, som försärlan hette på den tiden, vid Borås och fältpiplärka vid Skälderviken och skulle naturligtvis därefter besöka de berömda sydsvenska fågellokalerna. Ett besök på Zoologiska institutionen i Lund var naturligt eftersom jag visste att Anders huserade där och borde kunna ge besked om alla rariteter. När jag kom till Anders' rum satt han vid sitt skrivbord och lät sig nådigt underhållas av den store finske zoologen Pontus Palmgren, som var på besök. Anders tog sig dock tid att ge mig de viktigaste beskedet, främst en styltlöpare i Skanör. Sekunderna efter detta besked satt jag på cykeln igen, och styltlöparen fanns kvar!

På den tiden var ornitologi ett svartlistat ämne vid de svenska zoologiska institutionerna. Ornitologi var inte "riktig vetenskap". Anders och jag måste ha haft ytterligare någon korrespondens, ty jag minns att i ett av breven, eller möjligen vid det personliga sammanträffandet, hoppades Anders att jag skulle komma till Lund och börja studera där efter studenten. Dessa för en ung student otroligt hedrande små ord, den spirande ornitologiska forskning som trots allt började komma i Lund, inte minst genom Anders, samt, naturligtvis, den skånska fågelrikedomen, gjorde att jag valde Lunds universitet som studieplats. Där fick jag så småningom Anders som lärare en tid.

Vill minnas att det sedan var på senvintern 1963 som Anders Enemar fångade upp mig i trappan på Zoologiska institutionen i Lund och frågade om jag ville vara med och inventera fåglar i Lappland. Det blev naturligtvis ett omedelbart ja! Bättre sysselsättning under den kommande sommaren kunde knappast tänkas: betald resa, betald bostad och därutöver några kronor om dagen till kroppens nödort för att skåda fågel på heltid i fjällvärlden! Jag var redan mycket intresserad av fjällens fåglar efter att sommaren 1956 ha gjort en inventering av Tärnasjön tillsammans med Håkan Delin och Harry Myhrberg och sommaren 1958 en liknande inventering av Rapadeltat tillsammans med Kai Curry-Lindahl och Ingemar Holmåsén.

Båda dessa undersökningar gjordes på uppdrag av Svenska Naturskyddsföreningen och i bakgrunden låg förslag om att anlägga vattenmagasin för kraftutbyggnad, något som helt skulle ha spolerat dessa rika fågelmiljöer. De studier som nu skulle göras vid Vindelälven hade samma bakgrund. Älven skulle regleras och vattenmagasin och kraftverk byggas. Per Brinck, då professor vid vår institution i Lund, hade just (1962) publicerat sin bok *Svensk naturvård av i dag* och var engagerad i en rad naturskyddsfrågor. Med stöd av naturvetenskapliga forskningsrådet hade han tagit initiativ till olika studier av djurlivet kring och i Vindelälven. Om älven inte kunde räddas, skulle det i varje fall finnas dokumentation av vad som förlorats. Anders Enemar hade nu åtagit sig att organisera fågelundersökningarna.

Anders hade trummat ihop ytterligare fem inventeringssugna ornitologer: Bengt Alm, Sven Åke Hanson, Ingvar Lennerstedt, Harry Myhrberg och Bengt Sjöstrand. Det var således ett lag på sju personer som våren 1963 drog till fjälls och som inledde det projekt som senare kom att kallas Luvre. De sju är de s.k. urluvringarna. Första årets arbete skulle ske i olika biotoper från de djupa barrskogarna runt Sorsele till de översta, glesa fjällbjörkskogarna vid Ammarnäs, d.v.s. längs en sträcka av ca 10 mil utmed Vindelälven.

Själv körde jag från Lund på eftermiddagen den 28 maj och efter övernattning hos mina föräldrar i Hallsberg anlände jag till Sorsele vid midnatt den 29 maj. Den 30 maj ägnade jag åt fågellivet på myrar runt Sorsele och fortsatte på eftermiddagen till Ammarnäs. Där sammanträffade jag med Anders som anlant några dagar tidigare för att rekognoscera inventeringsområden och som nu installerat sig i den stuga där vi skulle bo.

Min första fågelnotering från Ammarnäs i dagboken blev följande: "Vi såg en svartvit flugsnapparhane som en längre stund förgäves försökte komma in genom dörrspringan på dasset. Senare på kvällen hittade jag en död hane inne på dasset, dock ej samma, ty den hade varit död en längre tid." Således kunde vi genast konstatera att flugsnapparna i Ammarnäs hade stora krav på holken, något som senare skulle ge Anders grund för geniala experiment för att segera flugsnappare och rödstjärtar.

De första dagarna bestod arbetet av inmätning och snitsling av provytorna. Anders hade markerat de 100 m breda ytornas mittlinjer och nu skulle sidolinjerna mätas in och markeras. Det skedde med hjälp av kompass och mätlinor, ett slitsamt jobb tillsammans med kompasser som inte alltid visade den riktning man själv ansåg vara den rätta. Så småningom låg dock alla ytor vackert snitslade i rödvitt och med 100-metersintervaller markerade med små skyltar. En väl inmätt och markerad provyta är en förutsättning för en bra inventering.

Totalt etablerades tretton provytor, fyra i barrskog nära Sorsele, en i granskog och två i björkskog nära Djupfors samt en i granskog, två i blandskog och tre i björkskog nära Ammarnäs. Dessa inventerades nu med den s.k. revirkarteringsmetoden, en metod som Anders själv tidigare utformat huvuddragen för genom sina arbeten i Fågelsångsdalen nära Lund. Vi gick noga igenom varje yta tio gånger och antecknade alla fågelobservationer på kartor. Observationerna fördes sedan över till artkartor, en för varje art. Med hjälp av de svärmar av registreringar som de olika sjungande hanarna gav upphov till, beräknades antalet revir. För att få ett bättre grepp även om mindre vanliga arter, som inte fångas upp i tillräckligt antal med de arbetskrävande och därför ganska små provytorna, startade Anders också inventeringar med en annan metod, som han kallade protokollgång. Det är fråga om att helt enkelt vandra på ett heltäckande sätt över stora områden i biotopen och anteckna alla fåglar man ser och hör. Denna metod ger inte utan vidare täthetsciffror på samma sätt som provytor, men de olika arternas proportionstal kan, som Anders visat i senare arbeten, tillsammans med täthetsvärdena från provytorna räknas om till s.k. deriverade tätheter och sålunda ge sanna täthetsvärden även för mindre vanliga antal arter.

Under fältarbetsperioden huserade vi i en liten stuga i Tjulträsk by några kilometer väster om Ammarnäs. Det var Staffan Ulfstrand som hyrt stugan som bas för sina undersökningar av Tjulåns och Vindelälvens bottenlevande insektsfauna och som hade vänligheten att låta vår grupp ta hand om det stora rummet på bottenvåningen och själv packa ihop sin familj på övervåningen. Det var något primitivt med öppen spis som värmekälla och för torkning av sura stövlar och fältkläder. En kallkälla fanns för färskvatten, som kylskåp för mjölken och för tvättning av kropp och kläder. Elektriskt ljus fanns dock, om än något intermittert, och med starkt spänningsfall när man slog på värmeplattan för att laga mat. Gemytligt var det i alla fall, vilket bevisas av att denna stuga kom att bli LUVREs bas under alla år till och med 1993, då ägarna, Ammarnäsgårdens tidigare ägare familjen Renman, sålde den som privatbostad.

När undersökningarna startade 1963 som ett rent inventeringsprojekt hade givetvis ingen av oss någon aning om att vi, efter 34 fältsäsonger utan avbrott, fortfarande 1996 skulle traska i våra gamla provytor! Men så blev det, och tendenser till fastare etablering och långsiktig bindning till Ammarnäs kom redan 1964. Då etablerade vi två nya provytor, denna gång på fjällheden söder om Djupfors, en biotop som självklart också borde ingå i en studie av Vindelfjällens fågelfauna. Detta år tillkom ytterligare en medlem i gänget, Erik Nyholm, en lundapåg som så småningom blev så rotad i Ammarnäs att han köpte eget hus där. Nästa utvidgning av verksamheten skedde 1965, då ett stort antal holkar sattes upp för att studera främst svartvita flugsnapparens häckningsbiologi. Detta lag på åtta personer bemannade projektet t.o.m. 1966. En ny deltagare tillkom 1967, Ola Arheimer, som senare under Anders ledning, uppmuntran, påtryckning och beskydd disputerade för doktorsgraden med en studie av rödvingetrasten i fjällbjörkskogen i Ammarnäs, den ende riktige LUVRE-doktorn hittills i den meningen att hela forskningen utförts inom projektet. Med början 1968 tillkom sedan en rad nya projekt med åtföljande personaltillskott.

Detta faktum att projektet inte producerat rader av doktorer beror på ett speciellt luvrianskt tillstånd, sammanfattat av Anders på följande sätt i en rapport till forskningsrådet 1978: "Det bör framhållas, att Luvre som vetenskapligt projekt inte är av sedvanlig utformning och karaktär vad gäller uppfyllandet av högt ställda krav på strängt sammanhållen integrerad projektplan, byggd på möjligast pricksäkra problemorientering och utsikt till framgång." Så sant som det är sagt. Men utvecklingen fortsatte med kraftig ökning

av antalet deltagare och diversifiering av projektens karaktär. Från de åtta deltagarna 1966 ökade antalet till tolv 1967, fjorton 1968, sexton 1969, nitton 1970, tjugotre 1971 och tjugofem 1972-73.

Denna kraftiga utvidgning av Luvre innebar självklart många förändringar i projektets vetenskapliga profil. Från att arbetet i början var rent registrerande blev de nya projekten allt mer problemorienterade med djupare analyser och experiment som viktiga inslag, delvis en naturlig följd av deltagarnas utveckling som forskare men också en nödvändighet för att kunna förklara de förändringar och tillstånd i fågelfaunan som inventeringarna avslöjade. Men en viktig komponent i arbetet förändrades inte, de grundläggande årliga registreringarna av fågelfaunans dynamik genom idoga inventeringar. Anders sammanfattar Luvre så här i den nyssnämnda rapporten: "Den successiva glidningen under årens lopp från deskription till analys och experiment har dock inte medfört att projektet givit efter på kraven på fortlöpande och noggrann registrering av fågelsamhällets sammansättning och dynamik. Detta grundas på övertygelsen att mångåriga och hårt standardiserade observationsserier inte bara är en källa till nya forskningsuppslag utan fastmer nödvändiga för prövning av de idéer till ekologiska förklaringar som föds ur de mera direkt problemorienterade men oftast kortvariga ad hoc-studierna. I kortvariga undersökningar, ehuru värdefulla i sig, förlorar man dock lätt betydelsefulla händelser i omvärlden, såsom starkt avvikande säsonger, vilkas effekt för arters anpassning till en miljö kan väga tungt, kanske tyngre, jämfört med förhållandena under en serie normalår. Det är dessutom numera uppenbart att projektet i den aktuella miljön har att studera dynamiska skeenden med en omloppstid på ett decennium eller mer, dvs. skeenden som inte kan analyseras med mindre än att mycket långa observationsserier står till förfogande."

Denna sanning och princip har inom Luvre fått den kortare utformningen: "Ingen biologisk observationsserie är någonsin tillräckligt lång för att avbrytas.", en tes som upprepats otaliga gånger till uppbyggelse och tröst.

Redan under de första åren återkom givetvis ständigt frågan om vilka nyckelfaktorer som bestämde fåglarnas antalsvariationer i de stabila miljöer som vi arbetade i. Födan är den ständigt återkommande faktorn, när ekologer börjar en sådan diskussion. Fjällbjörkskogarna har en alldeles speciell egenskap härvidlag, nämligen att med något decenniums mellanrum producera ett enormt överflöd av mat i form av larver av fjällbjörkmätare. Två sådana år var 1963 och 1964. Inga objektiva mätningar av larvmängd gjordes, men minnesbilden är tydlig och fältanteckningarna fulla av gröna fläckar av sönderpressade larver och svarta prickar av deras nerfallande avföring. Anders rekryterade därför 1967 den förste larvräknaren. Räkningar av fjällbjörkmätarens larver (och

andra insekter) har därefter genomförts på ett standardiserat sätt alla år. Det är tre personer som svarat för den formidabla insatsen att varje år räkna alla larver och övriga insekter på 24.000 kortskott av fjällbjörk: Jan Jonasson, Göran Andersson och Ted von Proschwitz. Larverna har med en atomklockas precision haft toppar med kalätning i skogarna vart elfte år: 1963/64, 1974/75 och 1985/86. Nu väntar vi på toppår 1996/97. Inträffar inte det får vi lämna hypotesen om det odelbara primtalets elva styrande effekt på fjällbjörkskogens dynamik.

Den ovan citerade tesen om de långa observationsserierna blir ibland ett problem. Kopplat till larvräkningarna bestäms också björkens årliga frösättning. Björkfrön utgör nämligen basföda för gråsiskan, en av de mest variabla arterna i björkskogen, en nomad som dyker upp och häckar i stort antal vissa år men som är nästan borta andra år. En bearbetning i en av uppsatserna av siffrorna för antalet gråsiskor och mängden björkfrön visade ett synnerligen vackert och signifikant samband för den första femårsperioden. Saken verkade vara klar: nyckelfaktorn för gråsiskans förekomst var björkens frösättning. Men glädjen varade inte länge, mönstret bröt samman redan de närmaste åren. Ibland kan det alltså vara klokare att sluta när man nått sin signifikanta slutsats! Men räkningarna fortsätter och kommer att ge möjlighet till nya analyser och tolkningar. Exemplet illustrerar utmärkt det som Anders betonade i citatet ovan, nödvändigheten av långa serier för att inte riskera att misstolka resultat från några få år, ett alltför ofta förekommande fenomen inom alla sedvanliga korttidsprojekt. Att få felaktigt signifikanta resultat på små material är bara alltför lätt!

Ett projekt som gjort Anders särskilt beryktad inom Luvre och vars efterföljd blivit en riktig långkörare är rödstjärt och rödstjärtholkar. Det började 1967 med att specialkonstruerade, särskilt höga och smala holkar med stora ingångshål av olika typ (avsågad framsida, triangulärt, kvadriskt, runt) sattes upp. Syftet var att utesluta flugsnappare. Försöket pågick i elva år med 96 holkar, alltså 1056 holkår. Det blev lyckat vad flugsnappare beträffar, endast två häckningar under alla år, men misslyckat för rödstjärt, endast åtta häckningar i medeltal per år. Hålets utseende spelade ingen roll. Däremot visade experimentet att holkarna inte fick sitta tätt. En ny storvulen holkyta för rödstjärt etablerades därför 1980. Inom en yta på 2 x 1,3 km placerades 140 holkar i ett rutnät. Holkytan täcker hela sluttningen från barrskogen nere i dalen till björkskogens övre del söder om Djupfors. Här blev resultatet lyckat, 27 häckningar kunde registreras första året. Denna holkyta har nu kontrollerats under alla år

och rödstjartarna där har blivit föremål för en rad olika studier. Dessutom är ytan en av de vackraste med en strålande utsikt ner över Vindeldalen och fjällen där bortom.

En verksamhet har under alla år legat Anders särskilt varmt om hjärtat, men inte alltid mötts med samma förståelse bland övriga LUVRingar. Det gäller bokortsregistret. Från allra första början bestämde Anders att alla bon som påträffades skulle registreras. Särskilda bokort trycktes. Boets placering samt antalet ägg och ungar skulle registreras. Särskilt viktigt var att om det fanns ägg, återbesöka boet för att säkerställa äggantalet i full kull eller att säkerställa om det var full kull på annat sätt. Detta andra sätt var genomlysning eller ootransillumination. Om man tar ett ägg ur boet och genomlyser det med en ficklampa och samtidigt avskärmar störande sidoljus genom att hålla ett rör mellan ögat och ägget/lampan, kan man se om embryot börjat utvecklas (mörka partier eller helt mörkt) eller om ägget är helt oruvat (ljus går igenom). I det förra fallet kan man anse att kullen är färdigvärpt, i det senare fallet får man inte registrera antalet ägg som full kull. Det har sannerligen inte varit lätt att få alla deltagare att alltid ha med sig en äggenomlysare i fält. Det har nu också visats sig vid dataläggnings av de totalt ca 10.000 bokort som samlats in under årens lopp att en mycket stor del av korten är oanvändbara eftersom de baserar sig på ett enda besök utan genomlysning. En sådan registrering kan avse full kull men lika gärna en kull under läggning. Att äggen varit varma eller att en fågel flugit av boet, vilket noterats på många kort, betyder inte att alla äggen värpts färdigt.

Under många år arbetade Luvre bara under våren och försommaren. Men fåglarnas häckningstid är inte över bara för att de slutat sjunga och fått fram ungar. En viktig tid återstår, eftersommaren och förhösten. Då skall ungarna växa till sig så att de kan klara sin egen försörjning, rugga och så småningom flytta till sina vinterkvarter. Föräldrarna skall under den första tiden efter det att ungarna lämnat boet mata dem, därefter skall de själva rugga, lägga upp fettreserver inför flyttningen och även de flytta till vinterkvarteren. Vad som händer under denna tid kan vara lika viktigt för populationsdynamiken som det som sker under vår och försommar. Det var därför ett viktigt steg som togs när verksamheten 1983 utvidgades till att omfatta även sensommaren. Det var ett fräscht gäng av unga studenter, de flesta med omfattande erfarenhet från fågelstationer, som nu skulle förnya och utvidga de mossiga URLUVRingarnas nattståndna och överjästa idébank. Projektet, som man med syftning på sitt arbete under eftersåsongen kallade Post-Luvre, bestod i en fast ringmärkningsstation nära Tjulåns utlopp ur Tjulträsk. Där har man nu ringmärkt, ålders- och könsbestämt, ruggnings- och fettregistrerat och på andra sätt studerat drygt

25.000 fåglar. Med en rad spännande uppsatser har gruppen under Åke Lindströms milda ledning infriat förväntningarna. Bl. a. har man visat att eftersommaren inte alls är den tid av överflöd i fjällbjörkskogen som man hade väntat sig. För många fåglar är det i stället en tid av födobrist som gör det omöjligt för dem att lägga upp de fettreserver de behöver för höstflyttningen och i stället tvingar dem till tidig avflyttning för att på andra, rikare mellanstationer komplettera fettupplagringen. Över huvud taget har dessa studier efter häckningen givit en mycket komplicerad bild av den kamp mellan olika krav som fåglarna måste balansera på ett optimalt sätt under den korta säsong de har till förfogande på den höga breddgraden.

Som jag nämnde redan tidigare inleddes 1965 ett av LUVREs stora projekt, det om flugsnapparen. Det startade som ett experiment där Anders ville utreda om en kraftig ökning av antalet flugsnappare skulle påverka övriga arters antal. Holkar sattes upp i ett par av provytorna och dessas fågelfauna jämfördes med den i ytor utan holkar under sex år. Antalet häckande fågelpar nästan fördubblades genom flugsnapparnas tillkomst. Antalet par av övriga arter påverkades inte alls, ett resultat som helt stämde med det som Anders tidigare erhållit vid ett liknande experiment i Fågelsångsdalen. Holkarna övertogs så småningom av Erik Nyholm, och flugsnapparprojektet fick nya uppgifter. Dels blev det ett övervakningsprojekt för att långsiktigt studera häckningsutfallet för en och samma art under många år med olika förutsättningar i form av varierande väder och predation. Snart upptäcktes i den holkyta som låg vid Tjulträskets strand att det varje år var extremt dåligt häckningsresultat i de holkar som låg närmast stranden. Äggen var missbildade, ofta helt utan skal, och ungdödigheten stor. "Tjulträskoeffekten" blev en spännande frågeställning som så småningom efter många turer och kemiska analyser kunde knytas till förhöjda metallhalter, bl.a. aluminium, orsakade av försurning. När resultaten publicerades i två uppsatser 1977 och 1981 fick de mycket stor uppmärksamhet och bidrog till liknande projekt på många håll. Tjulträskoeffekten bidrog i hög grad till att skapa uppmärksamhet kring försurningens skadliga inverkan, inte minst genom att den visade att starka effekter kunde avläsas i en så ren och orörd miljö som de lappländska fjällbjörkskogarna långt från alla försurningskällor.

I dag finns en modern forskningsstation i Ammarnäs. Efter det att konungen och hans drottning invigt stationen den 31 augusti 1994 i närvaro av ChEmerLuvre Anders Enemar huserade Luvre där för första säsongen 1995. Denna station skulle säkert inte ha kommit till om inte Luvre hade skapats och verkat så många år. Det finns en förhistoria. Redan för många år sedan skrev Anders till länsstyrelsen i Umeå och föreslog en station, visserligen något

blygsammare än den som står på platsen i dag, men dock med planer och ritningar. Det blev ingenting då, men ett frö hade såtts som så småningom bar frukt.

Anders var chef för Luvre under tjugofem år, 1963-1987. Han avgick under festliga former vid 25-årsjubileet på Ammarnäsgården den 17 juni 1987. Chefsinsignierna överlämnades till efterträdaren, författaren till denna artikel. De utgjordes av en kaptensstjärna och en hatt, vilka Anders burit alla de många och svettiga åren. Den nye chefen noterade i sin första LUVRE-order följande: "Befanns att hatten efter avkok borde kunna föda ett LUVREkompani en hel säsong."

Anders' framstående egenskaper som ledare och föredöme är mångomvittnat. Det var först efter det att jag själv tillträdde som chef som jag till fullo insåg vad det innebar att vara ledare för en så heterogen samling individualister som Luvre omfattar. Att skapa och hålla samman Luvre under ett kvartsekel var en manifestation av ledarskap och förmåga att stimulera och inspirera som är få förunnat att kunna utöva. Detta ledarskap bestod inte minst i att ge deltagarna stor frihet och stort eget ansvar för sin forskning. Tack vare att denna anda ingjutits i gruppen har verksamheten kunnat fortsätta i form av ett stort antal självgående delprojekt. Anders har successivt trappat ner sitt deltagande, men fortsätter att arbeta med sitt favoritprojekt, bokortregistret, och fortsätter att enträget påminna alla LUVRingar om vikten av att alltid bära med sig en ootransilluminator.

LUVRE i början

Ingvar Lennerstedt

Det var läsåret 1962-63. Gamla "Zootis", Helgonavägen 3 i Lund, sjöd av aktiviteter. Per Brinck var sedan några år professor i ekologi, den förste i sitt slag i Lund. Han startade en mängd forskningsprojekt och inventeringar. Han låg också delvis bakom LUVREs tillkomst. Här följer några minnen från åren som gått.

I södra Sverige höll vattendragen på att förorenas och i norra Sverige härjade Vattenfall i älvarna. Det gällde att dokumentera djurlivet genom inventeringar, ibland kallade "dammsugarinventeringar". Ekologerna nöjde sig inte med Sverige som undersökningsområde. Per Brinck ledde en expedition till Sri Lanka, Ceylon som det hette då, "Lund University Ceylon Expedition". En annan expedition gick under Ingemar Ahléns ledning till Spetsbergen, "Lund University Spitsbergen Expedition". Sedan en tid tillbaka hade forskare från Lund inventerat evertebrater i Sydafrika. Bastanta trälådor med utrustning staplades i entrén och i källaren på Zootis. Sådan var situationen 1962-63.

Även bland anatomerna under Erik Dahls ledning var aktiviteten hög. Anders Enemar hade disputerat på en avhandling om blodkärllsystemet i hypofysen. Hypofysen var ett forskningsområde som härstammade från Bertil Hanström.

Anders hade dessutom taxerat fågelfaunan i Fågelsångsdalen, den numera internationellt kända "Bird Song Valley". Det började med att Sveriges Ornitologiska Förening ville få ett bättre grepp om fågelfaunan kvantitativt sett. De impulserna kom från Finland och fångades upp av Kjell Engström, sedermera chef för Naturhistoriska riksmuséet. Linjetaxeringar var utprovade men metoden för provtytor mindre genomarbetad. Man insåg att metodiken för kvantitativa bestämningar behövde förbättras. Det gjorde Anders och resultatet blev den s.k. provytemetoden. Han testade fåglarnas variationerna från dag till dag, testade sin egen tillförlitlighet och jämförde resultaten från olika personer. Vi var några ornitologer som vid samma tillfälle gjorde några karteringar i Fågelsångsdalen. Provytemoden blev alltså etablerad.

Fågelsångsdalen var dock ett litet område och låg isolerat i ett trädlöst jordbrukslandskap. Fanns det något bättre ställe där man kunde mäta fågelpopulationer? Jo i Ammarnäs. Där fanns milsvidda skogar, tämligen orörda. Populationerna där är av en helt annan storleksordning än i Skåne. Provytorna

blir då ett bra mått på det som finns inom ett betydligt större område. Provytor och linjetaxeringar blir ett utmärkta redskap för kvantitativ bestämning av fågelfaunan.

Anders beslöt på inrådan av Per Brinck att starta ny verksamhet i Ammarnäs, ett populationsekologiskt forskningsprojekt i ett regleringshotat område. Anders gick på våren 1963 omkring på Zootis och frågade vem som ville vara med. Gratis resa och uppehälle samt lite tid över för egna studier, om man ville öppna eget projekt. Det senare var ett genialt drag för att stimulera den egna aktiviteten, kreativiteten, och inte falla ner i ett simpelt räknande. Det blev "specialprojekten" till skillnad från Anders eget "basprojekt".

Det blev en "pluton" av ornitologer bestående av Bengt Alm, Sven-Åke Hanson, Harry Myhrberg, Bengt Sjöstrand, Sören Svensson och undertecknad. På den tiden var det inte många som forskade i fältornitologi, i varje fall inte med sikte på akademisk examen. Vi som 1963 åkte till Ammarnäs utgjorde en stor del av de aktiva ornitologerna i Lund. Skillnaden mot förhållandena idag, på 1990-talet, är enorm. Jag tänker på de många zooekologerna med Thomas Alerstam i spetsen.

Anders hade då, 1963, små medel till sitt förfogande, åtminstone om man jämför med de stora expeditionerna. När vi kom till Ammarnäs skulle vi dock inte vara sämre än de andra. Så vi döpte oss, lika självsvåldigt som de andra expeditionerna, till "Lund University Vindel River Expedition", LUVRE. Sören satte ovanför entrén till Gammelkåken upp en skylt, LUVRE. Därmed hade LUVRE startat. Och den har med råge överlevt alla de andra expeditionerna.

Numera är LUVRE välkänt. När jag i maj 1996 efter ett snabbbesök i Ammarnäs steg på bussen i Sorsele för att åka vidare till Lycksele utspann sig följande samtal. Bussföraren tittade på min biljett.

- Du kommer från Ammarnäs, sa föraren.
- Ja jag har varit där och tittat på fåglar.
- Tillhör du LUVRE?
- !!!

Första uppgiften i Ammarnäs 1963 var att se ut undersökningsområden. Anders gav sig därför iväg i mitten av maj. Han hade stor tur med vädret ty i maj blev det varmt, våren kom ovanligt tidigt 1963. Det var möjligt att se ut lämpliga områden. Jag kan tänka mig att det varit betydligt svårare om det legat snö i skogen och fåglarna inte börjat anlända eller etablera revir förrän vid månadskiftet maj-juni, så var förhållandena i år, 1996.

Det blev tre björkskogsytor, en yta på Valle och två på Kaissats. På Kaissats lades en yta i den frodiga vegetationen mitt på slutningen och en yta vid Tjulträsk strand, från parkeringsplatsen 800 meter bort. Det senare var ett område som eventuellt skulle förstöras av en kraftverksdamm. En dämning skulle alltså spolia våra mätserier. Denna yta var dessutom lyckosam eftersom Erik Nyholm senare upptäckte aluminiumskador hos ägg av svartvit flugsnappare, den s.k. Tjulträsk-effekten. För att återvända till ytorna lades tre ytor i översta delen av granskogen på Ribovardo. Dessa ytor visade sig senare mindre intressanta och lades ner. Ytterligare en yta stakades ut på Kaissats. Inventeringarna koncentrerades till fjällbjörkskogen.

För att markera ytorna användes en 50 meters lina. Det var inte alltid så lätt att i skogen lägga ut raka linjer. Tjulträskytans övre linje kom att svänga lite upp och ner. Tillsammans med strandlinjens buktningar fick Tjulträskytan lite svängda former, ungefär som midja och höfter på en kvinna. Hon, Tjulträskytan, blev riktigt tjustig på pappret. En del avverkningar närmast P-platsen blottade en del partier till allmän munterhet för LUVRE-gänget. Så gick snacket och sådan var jargongen bland oss, vi som var i våra "bästa" år. Jag tror nu efteråt att ett sådant "tryck" i stämningen behövdes för att entusiastiskt kunna gripa sig an uppgifterna, en portion humor i arbetet.

Vi kamperade i det som senare döptes till Gammelkåken. Den tillhörde visst turistföreningen men sköttes av Ammarnäsgården under ledning av Rickard Rehnman. Den byggdes av stockar från Israel Mikaelssons första hus uppe vid det som nu är en blomsteräng, Jomovaare. Mikaelsson var den underbart klipske odal mannen i Tjulträsk, en kunnig, självlärd krutgubbe. Han kom ofta och hälsade på "herrarna" från Lund.

Åter till Gammelkåken. Den som byggde huset lär ha varit en något alkoholiserad snickare så vissa saker blev lite tokiga, feldimensionerade. Så var det med den öppna spisen och skorstenen. Man kunde lägga in hur mycket ved som helst i den öppna spisen och det blev ändå bara lagom varmt i stugan. För mycket drag. Skulle man däremot laga mat på järnspisen i köket så kom mycket av det man eldade ut som rök in i köket. För lite drag.

Trivsamt men trångt var det i Gammelkåken. Köket var litet och hade bara två kokplattor. Ofta försvann strömmen ty Ammarnäs hade på den tiden ett eget kraftverk i bäcken från Bissan norr om Ammarnäs. Det var före den stora elkonsumentens tid, före frysarna och tvättmaskinernas tid. Skulle man bli ren fick man gå till tvätt- och badhuset i byn, det låg vid Tjulån. Mat handlade vi i affären som drevs av Hilding Rehman, en hedersman. Han hade full förståelse för vår situation. Vi kunde inte bara köpa renstek utav honom utan till

midsommar hände det att han dessutom lagade till den i sin ugn så vi kunde hämta den färdigstek och varm. Affärsverksamheten fick ett uppsving genom allt vi köpte. Proportionerna på handeln var på den tiden andra än idag.

Mer om Gammelkåken. Vatten hämtades med spann i en liten men aldrig sinande källa strax intill. Man tvättade sig utomhus och slängde vattnet på backen. Dasset hade två hål, så där kunde man under gemytlig samvaro utföra sina behov. Pissa gjorde vi på backen bakom huset. Även det under gemytlig samvaro. Vi bestämde oss för en ungbjörk och skulle se om vi lyckades pissa ihjäl den. Nästa år tog vi en ny. Det var "kraft" i killarna på den tiden.

Det var alltid tidig uppstigning och start senast klockan 8, order från chefen. Gemensam matlagning med middag klockan 5. Hade det regnat hängdes våta kläder inte bara i förstugan utan även i stora rummet, där vi arbetade med anteckningar, där vi åt och där vi sov. Det förekom att middagen började med ett "ägg", äggkoppen kom fram. Efter maten och kaffet blev det ofta en "kula". Det var tärningspoker där tärningarna slogs under en mugg och sedan bjöd man genom att skicka muggen oppochnervänd med dolda tärningar vidare till nästa spelare. En mycket trevlig sysselsättning. Ett underbart ljud när tärningarna blandades i muggen. Anders deltog inte utan såg med viss skepsis på våra aktiviteter, han sa dock aldrig något om det. Och roligt hade vi.

Dagens observationer avhandlades förstås. Till exempel hur Bengt A. kanade ner på ändan och skrämde en lappsparv från boet som låg i skrevan mellan benen. Och det boet hade han letat efter i flera dagar utan att hitta. Fast det hände några år senare när inventeringarna på fjällheden kommit igång.

När kvällen var slut var det bara att häva sig i "bingen". Man lyfte på locket till sofforna och fick fram en eller två sängar. De behövde inte bäddas. Det var bara till att fälla upp eller ner locket. Det var en skön blandning av mat, kaffemuggar, tärningar, blöta strumpor och andra kläder. De blandades med orala och anala utsläpp, men luftväxlingen var som sagt god. Stämningen var det inget fel på.

De första årens erfarenheter gav avstamp till fem stora nya aktiviteter. Det första var inventeringarna på fjällheden. Sören tog sig an dem. På den tiden höll Sören på med blodproteiner hos fåglar för att utröna släktskap. Detta projekt övergavs så småningom till förmån för inventeringsverksamhet. Det blev en avhandling om inventeringar i Ammarnäs och i landet i övrigt, forskning som Sören nu är välkänd för.

Det andra stora projektet var svartvita flugsnappare. Erik Nyholm tog hand om detta projekt trots att hans forskningsområde rörde hypofysen. Den begränsande faktorn för flugsnappare är tillgången på häckplatser. Idén var att se vad som händer med fågelsamhället i övrigt när man avsevärt ökar

populationen av en art, i detta fall svartvit flugsnappare. Alltså sattes ett antal holkar upp. Det gav mängder med häckningsbiologiska data. I den kärva fjällbjörskogen dög inte vad som helst. Jerry Nyman i Nybro kontaktades och han levererade ett antal holkar byggda av alvirke. De holkarna var tänkta att klara sig länge, brädorna var extra tjocka. Efter några år förtätades holkbeståndet och då införskaffades ett antal svarta bakelitholkar där locket gick lätt att vrida av, "negerkepsar". Så småningom upptäckte Erik att vissa flugsnapparhonor lade ägg med tunna, defekta skal. Det visade sig bero på aluminiumförgiftning. Fenomenet var tydligt längs stranden av Tjulträsk och döptes till Tjulträsk-effekten. Detta är ett av de resultat som LUVRE är känt för. Det har t.o.m. kommit in i en lärobok för gymnasiet.

Det tredje stora projektet startade några år senare, när Anders blivit professor i Göteborg. Det gällde insektsinventeringarna och frösättningen hos björk, dvs studierna av fåglarnas föda. Göran Andersson och Ted von Proschwitz svarar för detta. Avsikten är att få grepp om födans variation.

Ett fjärde var nätprojektet. Det sattes upp ett stort antal nät längs sluttningen. Meningen var att kartlägga "det flytande beståndet", dvs de fåglar som alltid finns till hands och snabbt fyller tomrum som uppstår när fåglar dör eller försvinner av någon anledning.

Det femte projektet var en stor studie av lövångarna. Det döptes vitsigt till LÖVRE.

Slutligen driver Anders alltifrån starten insamling av häckningsdata på bokort. Hur många uppmaningar och fingervisningar har man inte fått vad gäller bofynden? Antalet kort är nu åtskilliga tusen och dataläggs på Naturhistoriska Museet i Göteborg.

LUVRE-projektet startade i den systemekologiska anda som rådde på 1960-talet. Det var helheten, ekosystemet, som studerades. Hur är arterna beroende av varandra? Vad beror populationsförändringarna på? Vilka är grundförutsättningarna? Vad händer när något ruckas? Så ungefär gick snacket i Gammelkåken. Senare har artprojekt tillkommit: trastarna med Ola Arheimer, gråsiskorna med Bodil Nyström, rödstjärten med Curt Jonsson och berglärkor med Olof Berglund. Ola har som bekant doktorerat på sina traststudier, den enda "rena" LUVRE-doktorn.

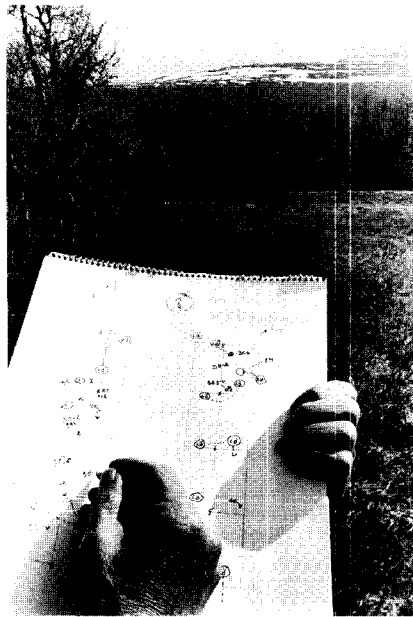
Rödstjärterna var från början ett av Anders specialprojekt. Han satte upp ett antal rödstjärtholkar med olika design på hålet. I fjällbjörskogen blev holkarna dåligt bebodda. Det gick inte att öka populationen av rödstjört på samma sätt som populationen av svartvit flugsnappare. Viss nytta gjorde däremot enstaka holkar, se figur!

På senare år har de stora projekten Post-LUVRE och Pre-LUVRE tillkommit. De närmare detaljerna och den vetenskapliga utvärderingen av vad som hänt inom LUVRE får någon annan göra.

Själv studerade jag äggläggningen och bobesöken hos svartvit flugsnappare runt Gammelkåken. Jag började med det 1964. I ventilen till mitt arbetsrum på Zootis häckade 1964 en blåmes. Samtidigt fanns det en fallbygel-skrivare för att registrera temperaturer med hjälp av termistorer ledig. Jag gjorde ett paraffinlägg med termistor i och lade hos blåmesen. Där fick jag tekniken. Sedan upprepade jag detta med flugsnapparna i Ammarnäs. Jag lade även in en termistor i ett ägg hos en tjäderhöna. Jag lät också bygga en skrivare som registrerade elektriska impulser från trampkontakter vid fågelbon, både holkar och på marken, liksom elektriska impulser från fotoceller placerade vid markbon. Det mesta materialet ligger och väntar på att jag om ett par år skall pensioneras från skolarbetet.

När jag tänker tillbaka på LUVRE så upplever jag en stor behållning som beror på jargongen, stämningen och sättet att tackla olika problem. Vi var ett antal killar med något olika läggning som frotterades med varandra. Det var mycket givande, lärorikt. Likaså är jag glad över att ha fått tillhöra den vetenskapliga gruppen vilket gjort att jag då och då kunnat höja blicken över det dagliga skolarbetet. Tack Anders!

Möten på Gaissats
1972 - 1987

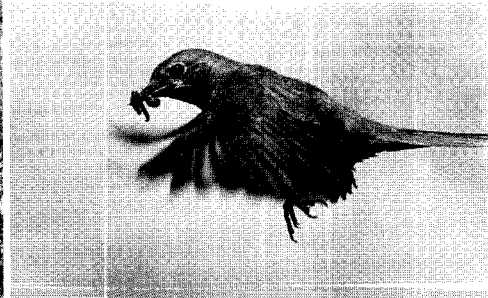
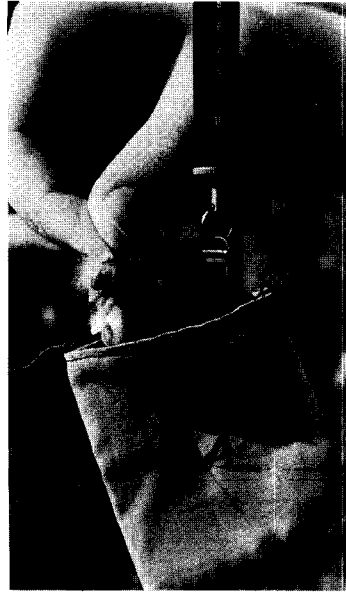

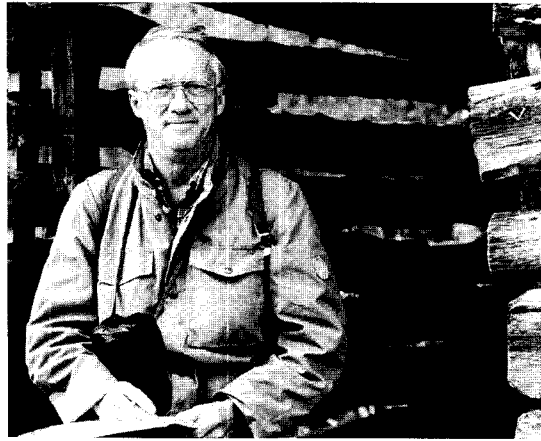
Foto: Per Klaesson

ANDERS OCH JAG

Erik Nyholm

Käre Anders!

För det första vill jag gratulera dig till att ha genomfört sjuttio framgångsrika år.

För det andra skall jag återge vissa skeenden och händelser som jag upplevt tillsammans med dig under åren, och som skall belysa hur jag uppfattar och uppskattar att min relation till dig vuxit fram.

Min första synkontakt med dig fick jag utanför grindarna till Norra Kyrkogården i Lund.

En tidig söndagmorgon om våren vid början av 50-talet, alltså för nästan 45 år sedan. Det minns inte du, men det gör jag. Förmodligen iförd golfbyxor, befann jag mig då tillsammans med min äldre bror på min första fågelexkursion i SkOF:s regi, för att tillsammans med en massa andra människor av olika åldrar och med dig som ciceron, titta och lyssna på fåglar på kyrkogården. Mitt intresse för fåglar hade väl just vaknat. Inte minns jag särskilt mycket från den speciella exkursionen, men troligen såg jag min första järnsparv då. Jag minns nämligen att järnsparven var en art som du verkade vara speciellt angelägen att visa. Det spanades mycket under buskar och häckar, under det att du entusiasmerande berättade om artens levnadsvanor. Här var typisk miljö för den, och nog hittade vi den. Efter exkursionen sökte jag sedan bland buskar både här och där för att också hitta järnsparven på egen hand. Nu visste jag ju var jag skulle söka den. Också året därpå, måste det ha varit, hade vi tänkt oss kyrkogårdsexkursionen med dig. Hur det var så missade vi emellertid. Vår besvikelse över detta var så stor att Mamma kände sig föranlåten att klaga vår nöd hos Torsten Malmberg, som hon kände och som väl hade någon position inom SkOF. Det resulterade i att han ställde upp på en speciell exkursion på Norra Kyrkogården med oss småpojkar. Uppenbarligen uppskattade jag de årliga vårexkursionerna till N. K., ofta ledda av dig, eftersom jag återkom under flera år. Säkert bidrog du väsentligt till grundlägga mitt fortsatta fågelintresse, inte minst genom att du bemödade dig om att beskriva de olika arterna i deras ekologiska sammanhang, och inte enbart till utseende och läte.

Min första kontakt med dig på tu man hand fick jag som gymnasist, sannolikt under 1958. Jag hade blivit fascinerad av djurs embryologi. Fiskarnas och grodornas fosterutveckling trodde jag mig hyfsat förstå. Däremot kunde jag inte klara ut för mig hur fågelebryot utvecklades ur groddskivan – här behöv-

des hjälp. En dag vandrade jag därför längs Helgonavägen bort till Zoologiska institutionen – där borde de ju veta. Jag fann en öppen dörr – där innanför satt du och mikroskoperade. Jag kände förstås igen dig, men visste inte att jag råkat på just den rätte att konsultera också i embryologiska frågor. Efter den lektion du då gav mig tyckte jag att kycklingutvecklingen framstod kristallklart. Jag kände beundran och glädje över att du så tveklöst generöst och entusiastiskt engagerade dig i mitt problem. Det var nog inte utan att jag önskade en anledning som kunde motivera ett nytt besök.

Samma år, eller kanske troligare 1959, fick jag höra sången av en fågel, som jag inte hört tidigare. Den satt i ett snårigt buskage vid en av de f.d. lergravarna vid Pålsjö och var därför inte lätt att få syn på. Jag lyssnade länge på den för att riktigt lägga sången på minnet. Jag hade en misstanke om att det kunde vara en kärrsångare, en art som ju inte var så vanlig på den tiden. Misstanken förstärktes av sångbeskrivningen i ”Rosenberg”. Men i varje fall ilade jag iväg till Zoologen och sökte upp dig för att få din åsikt om vilken art det kunde vara. Det stod inte på länge förrän vi tillsammans, med raska steg var på väg mot Pålsjö. Genast konstaterade du att det mycket riktigt var en kärrsångare. Naturligtvis var det stort att kunna notera en ny fågelart. Lägg därtill den glädjeblandade stolthet jag kände över att ha en kompis där borta på zoologen.

Under de närmaste åren, som botanik- och kemistuderande, uppsökte jag dig flera gånger, för att diskutera och få synpunkter på olika spörsmål med anknytning till zoologi och utbildning, eller ibland bara för att ”snacka”. Inte tänkte jag på att jag kanske ibland kan ha kommit olämpligt. Du uttryckte heller aldrig något sådant vad jag minns, vilket är typiskt för dig.

Hösten 1963, när jag började 2-betygskursen i Zoologi, var du disputerad och docent. Ditt arbetsrum var närmast kurssalen. Längre bort i samma korridor hade Bertil Åkesson och Patrick Meurling sina rum. Här rådde öppnandörrens princip. Ni lät er tydligen inte störas av alla studenters springande utanför rummen. Rita Jönsson (senare Wallén) hade väl börjat som laboratoriebiträde hos dig då. Vad jag minns, var det alltid full aktivitet i ditt lilla rum, som både inrymde en kontorsdel och en laboratedel. En liten stol för besökande fick också plats, tätt intill och bortom ditt vinklade skrivbord, vilket nådde nästan ända fram till och delvis blockerade dörröppningen. Jag minns att jag ibland slank in till dig, kanske för att också insupa den friskt positiva atmosfär som fanns i rummet. Att du där utförde högklassig forskning började jag nu också förstå.

För zoologikursen framstod du som en suverän föreläsare, vid de tillfällen du undervisade på kursen. Bland annat lyckades du med konststycket att till och med göra föreläsningen om Lepidomorie-teorin om mammalietändernas

fylogeni till något ganska intressant. Från ganska tidigt i mitt liv har jag troligen, utan egentlig medvetenhet, varit inriktad på att ägna mig åt något inom Zoologin. Jag tror också att mitt intresse för djurs morfologi var tidigt rotat hos mig. Helt säkert är emellertid att du som inspiratör och högt aktat föredöme ledde mig in på hypofysforskningsbanan. Den inriktningen hade för övrigt mycket stolta traditioner på Zootis. Nestorn var Bertil Hanström, som vid den här tiden var emeritus. Karl Georg Wingstrand hade blivit professor i Köpenhamn. Du var nu den värdige ledaren för den endokrinologiska forskningen vid institutionen – med Patrick M. som "kronprins". Men man förstod att det bara var en tidsfråga innan du också skulle lämna institutionen för någon professur. Den första professuren du sökte var i Stockholm. Du lät tidigt förstå att chansen för dig, – risken för mig, att du skulle få den var minimal. Det fanns en i Stockholm, Ragnar Olsson, som mycket riktigt låg bäst till.

Vid den här tiden, i början av 60-talet, publicerades "Falck-Hillarp-metoden" för åskådliggörande av adrenerg innervation *in situ*. Jag fick ett intryck av att den metoden bidrog mycket till att liva upp verksamheten vid Strukturella avdelningen på Zootis. Entusiasmen för den var enorm, och många var de som såg möjligheten att inta en plats i den vida forskningsfront som den plötsligt öppnade. Att Bengt Falck var histolog i Lund, och att han också insåg vilket stort jämförande zoologiskt forskningsfält som hans metod gav tillträde till, betydde säkert mycket för utvecklingen av den strukturzoologiska forskningen vid institutionen. Bengt delade generöst med sig av sin kunskap, personal och utrustning. Jag är emellertid övertygad om att speciellt du Anders, med din öppenhet, ärlighet, skarpa forskarhjärna, parat med pojkkaktig entusiasm och idérikedom, m.m. positivt, bidrog till att öppna vägen till Bengts, och den övriga medicinska histologstabens, positiva inställning till samarbete med zoologerna. Även jag fick så småningom vara med i adrenerga nerv-svängen. Det började våren 1964, med att jag som 3-betygsarbete studerade innervationen av mellanloben hos reptiler, med dig som handledare. När det arbetet väl var klart fick jag på hösten 1964 min första tjänst på avdelningen, som tredjeamanuens, med förväntningar på mig att forska och undervisa. Med att vara rekryt hos Anders följde kanske speciella förväntningar och förhoppningar från omgivningen. Följande lilla episod kan belysa det. Jag hade tilldelats en skrivplats i professors, Erik Dahl, lab, tillika personalens fikarum. Efter någon månad kom Erik på mig med att läsa ett korrektur, med penna i högsta hugg. Förhoppningsfullt och med leende över hela ansiktet kom han bort till mig och kommenterade med: "Se där, du har redan börjat publicera dig!" Jag fick då tillstå att det var ett korrektur till en uppsats av Anders. Att den hand-

lade om fåglar i Ammarnäs var nog en bidragande orsak till att hela leendet liksom försvann. Professorn var nog inte lika förtjust i alla delar av din forskningsverksamhet.

Ditt arbetsfält var brett. Förutom allt som hade med hypofysen att göra, handlade det bl. a. om toxoplasma i gnagarhjärnan och utveckling och tillämpning av fågelinventeringsmetoder.

Det var svårt att se att det fanns någon gräns för den energi du ständigt utstrålade. Det var alltid full rulle. Det gällde lika mycket under dagen på Zootis, som på vägen till och från. Det skulle inte förvåna mig om det finns bestående spår av slitage i stenläggningen vid Allhelgonakyrkans sydvästra hörn, som du dagligen rundade, nästan med sladd, på väg till din kära familj på Spolegatan 11, eller till jobbet på Zootis. Dina tre spolingar såg väl till att det var full rulle där hemma också.

Allt som du företog dig utmärktes av samma grundlighet, och du nådde också ett imponerande djup inom ditt breda forskningsfält. Naturligtvis kunde ingen konkurrera med dig om den professur i zoologi som blev ledig att söka i Göteborg, och som du tillträdde 1966.

Men dessförinnan hade du initierat och drivit LUVRE några säsonger. LUVREs start 1963 betydde mycket för mig, i första hand därför att jag blev den som därigenom fick förtroendet att ta över en del av inventeringarna i Fågelsångsdalen. Dessförinnan hade du ensam under tio år genomfört inventeringarna, som bland annat lade grunden till att "Karterings-metodens" utveckling. Givetvis kändes det inspirerande att vandra i fotspåren av Linné och dig, ni som gjort dalen till klassisk mark. Eftersom ju LUVRE kom att fortsätta och du flyttade till Göteborg, behövde du min hjälp i Fågelsångsdalen även under kommande säsonger. Att jag engagerades i Fågelsång hade kanske från början samband med att du ville experimentellt studera om och hur "interspecifik konkurrens" påverkade populationsdynamiken i ett småfågelsamhälle. Med holkar skulle ytterligare fåglar lockas att häcka i Fågelsångsdalen, och holkar som instrument var mig inte främmande då heller. Fågelsångsdalen låg, och ligger dig fortfarande varmt om hjärtat. Inte förrän 1968 bröt du din inventeringssvit. Även om din kroppsliga närvaro i dalen därefter inskränkt sig till 20-, 30- och 40-jubiléerna, har du emellertid under alla år varit aktivt och djupt engagerad i vad som hände i dalen. Tack för det! Ditt engagemang och publiceringsslit betydde att den längsta obrutna fågelinventeringssviten kunde presenteras för världen, 1995. I det sammanhanget vill jag, inom parentes, berätta att du också imponerade på mig genom att klara den statistiska behandlingen av fyrtioårs materialet för hand, med Bonnier & Tedin (1940) som enda hjälpmedel. Jag kunde förstås inte låta bli att kontrollera resultaten

Även i grön skitig hatt och dito välanvänd jacka, gör din akademiska storhet att du framstår som klädd i hög hatt och frackskört. Såsom dokumenterat under inventering i Fågelsångsdalen 1972.

av dina uträkningar med hjälp av det kraftfulla PC-program jag hade. I några fall fick vi olika resultat – i samtliga fall berodde det då på att jag matat in någon siffra fel till datorn. Sedan stämde korrelationskoefficienterna överens till femte decimalen, förbanne mig.

När det 1964 var dags för motsvarande holkexperiment i fjällbjörkskogen, som i Fågelsångsdalen, fick jag chansen, och blev upptagen som "lillpojken" i LUVREgemenskapen.

Förutom de kontakter som vi hade rörande Fågelsångsdalen och LUVRE möttes vi sporadiskt i endokrinologiska frågor, sedan du lämnat Lund. Ett av dessa möten minns jag speciellt. Vi infann oss tillsammans på Histologen i Lund för att preparera fram mellanlober från hypofyser hos ett par hundra grodor. Om jag inte minns fel var den högst vetenskapliga målsättningen att från ett gediget material skaffa kvalitativa och kvantitativa uppgifter om de biogena aminer som finns i grod-mellanloben. Det var inte vilka grodor som helst det rörde sig om, utan leopardgrodor, som just anlänt med flyg från Argentina. Varför just den arten valdes minns jag inte. De hade skickats av Fermin Iturriza, som var medarbetare i projektet, och som väl varit gästforskare hos Bengt Falck. Det var i varje fall bråttom med grodorna. Det var huvud av, underkäke bort, skallbas upp och hypofysmellanlob loss, i ökande tempo

under den dag vi hade på oss. Du stod för en avgörande utveckling av tekniken vid moment nummer tre, som påskyndade arbetet betydligt: – om skallbasen liksom sprättes upp följde hypofysen med på ett sätt som innebar att mellanloben exponerades och lättare kunde lyftas loss. Det var tufft, men mot dagens slut hade vi ett rör med mellanlober i någon sorts lösning, klara att lämnas till Evald Rosengrens laboratorium på Farmakologen för analys. Hos honom gick arbetet emellertid sällan fort vad jag kan minnas. Det tog alltid lång tid att få besked om analysresultat därifrån, så också denna gång. Värre var emellertid att analyserna tydligen gått åt helsicke. Grodorna hade nog både levt och dött förgäves.

Jag har dock också minne av betydligt mer lyckosamt resultat av samverkan mellan oss vid operationsbordet. Till exempel den gången då jag var i Göteborg med *Xenopus*-embryoner för att du skulle lära mig konsten att extirpera och transplantera hypofysanlag hos grodyngel. Metoden var din hemvävda. En Petriskål med plastelina i botten, några insektnålar för att hålla fast operationsoffret och handgjorda glasnålar som operationsinstrument, var de materiel som behövdes. Dock krävdes dessutom händer som var stadiga och känsliga som dina, för att resultaten skulle bli lyckade. Jag uppnådde aldrig min läromästares elegans och säkerhet som operatör, men blev så pass tränad att operationsmetoden kom att spela en viktig roll i mitt doktorandarbete.

Så småningom blev jag också klar med både arbete och avhandling, 1976. Jag kunde då glädja mig över att få en opponent som var känd för att vara mycket kunnig, garvad, noggrann och prestigelös, nämligen Anders Enemar.

Så har åren rullat på. Våra direkta kontakter har ömsom varit sporadiska och ömsom dagliga. LUVRE och Fågelsångsinventeringarna var under flera år de huvudsakliga kontaktpunkterna. När också jag så småningom flyttade till jobb i Göteborg 1983, togs jag om hand av dig och Eva, bland annat genom att jag fick bo med er på Herrgårdsvägen en hel termin.

Jag kunde under åren i Göteborg bland annat följa ditt imponerande arbete med att utveckla en metod att utföra ”rena” hypofysektomier på råttfoster intrauterint. Att, såsom du gjorde, lyckas med sådana operationer, var en verklig högoddsare. Säkert är det många som insett värdet av att kunna genomföra sådana operationer, men som misslyckats vid sina försök. Även om metoden nu är beskriven tror jag emellertid inte att den blir möjlig att använda som rutin. Det krävs så mycket mer än att kunna tolka en metodbeskrivning. Troligen finns mycket få som är begåvade med de rätta fysiska och psykiska förutsättningarna som krävs för att kunna utföra så krävande operationer med framgång.

Som du, och envar som läst detta, väl förstår känner jag en verklig beundran för dig och det du står för. Denna har fördjupats alltmer under de mer än fyra decennier som gått sedan jag först kom i kontakt med dig i Norra Kyrkogården i Lund. Din betydelse för utvecklingen av mitt zoologiska intresse är avgörande, och den vänskap jag känner till Dig och Eva är värmande. SVPoGJ!

GubbLUVRE

Ola Arheimer

Vid LUVRE-mötet i samband med gemensam ärtsoppa torsdagen före midsommar i år, beslöts att LUVREs 35-årsjubileum skall firas i Ammarnäs 1997. I samband med jubileet tycker jag att det är mycket angeläget att ta upp frågan om ett formellt instiftande av GubbLUVRE.

Bakgrunden är naturligtvis att den högst skiftande nostalgi hos de nu äldre män som deltog i de första 10-15 årens LUVRE-verksamhet, måste beredas möjlighet att även i fortsättningen blomma ut i sin fulla, speciella kraft under sedvanligt solenna former.

Detta låter sig emellertid svårligen längre göras vid de sammankomster som anordnas under fältarbets säsongen, eftersom yngre assistenter och medelålders LUVREngar sedan länge helt tröttnat på att höra samma oftast tvivelaktiga historier av både ornitologisk och annan art, som dessa äldre män nu årligen ideligen upprepar till förbannelse.

Detta alltmer svårreglerade missförhållande uppmärksammades för övrigt redan vid LUVREs 25-års jubileum på Ammarnäsgården 1987, då tjej-LUVRE i några korta sketcher utomordentligt klargörande framförde sina synpunkter på hur det rådande gubbväldet manifesterade sig.

Jag föreslår alltså instiftandet av Sällskapet GubbLUVRE, vilket sammanträder årligen i Ammarnäs veckan före midsommar. Efter ett par dagars måttfulla, hjärtnipande exkursioner på Valle och Gaisatj avslutas fältverksamheten med ärtor och punsch på torsdagen, som en uppvärmning inför midsommaraftonens seminarier.

Seminarierna inleds med att ChurLUVRE Anders Enemar med sedvanlig intellektuell skärpa och excellebristisk formuleringskonst sammanfattar läget inom svensk ornitologi i allmänhet, och det för dagen rådande läget inom LUVRE i synnerhet.

Därefter följer vetenskapliga resonemang av samma banbrytande karaktär som alltid utmärkt LUVREs årliga vinterseminarier i Lund resp. Göteborg. (Sommarresonemangen i Tjulträskbackens Gammelkåk har däremot som bekant efter ätningens början, alltför snabbt växlat in på diverse märkliga banor som ofta lett till katastrofala urspårningar.)

Efter en lämpligt stärkande lunch bedrivs på eftermiddagen sedan parallella seminarier, där varje deltagare själv väljer forum efter kynne och smak.

Ett icke helt vetenskapligt, nostalgiskt seminarium som jag gärna skulle vilja delta i tillsammans med Anders är Mat-LUVRE.

Bakgrunden är dels de något märkliga kvällsexpeditioner som i LUVREs början gjordes på den slingrande, men bitvis mycket vackra gamla grusvägen från Gammelkåken till kafé Cecil i Sorsele, för att där bli serverad kaffe och bakelse av den högst förtjusande rådjursögda servitrisen därstädes.

Ett annat är det intellektuellt sofistikerade matlaget i Tjulträskhuset närmast dasset i slutet av 1960-talet, då Bengt Sjöstrand lagade superb mat och Anders diskade med sedvanlig fermitet.

Under de trånga måltiderna vid det lilla fönsterbordet rådde en osedvanligt hjärtlig stämning, som kryddades av diverse personliga, smådjävulska invektiv, vad än middagskonversationen innefattade.

När sedan Anders och jag delade hus vid Tjulån under 1980-talet, blev det betydligt mycket sämre med mathållningen.

Vad Anders aldrig torde glömma är den från början feta, utomordentligt stora Falukorv med insprängd ost, senap och ketchup som efter tre uppvärmningar började bli en aning torr och något missfärgad. Med hjälp av två ombakningar i ugnen med ny ketchup och en flaska vin per måltid förbrukades emellertid så småningom hela jättekorven.

Anders påpekade emellertid osedvanligt tydligt att detta var den enda falukorven för året och att i fortsättningen gällde polsk skinka på burk, som fick räcka till endast två av våra middagar.

I sammanhanget kan också nämnas Anders föredömligt enkla hushållning under hans ofta fysiskt mycket krävande arbetsdag. Klockan fem på morgonen packade han på den tiden tyst och försiktigt ner en liten konserv, några smörgåsar och en termos te. Detta fick sedan räcka under de tolv timmar som utgjorde hans dagsspensum på slutningen av Gaisatj och Valle.

Varma junidagar kunde man finna honom muntert nynnande likt en mager näck, sitta och duscha i ett av de små vattenfall som finns i bäcken från Raurejaure. Andra dagar drog han sig upp till sitt småhemliga grottmausuleum i blockterängen högt uppe på Gaisatj, där han blickande över Tjulträskdalen syntes begrunda livets märkligheter i vidaste mening.

I detta mausoleum är för övrigt hans mångomtalade 25-åriga, något slitna ledarhatt stensatt, eftersom nye chefen Sören Svensson av oförklarlig anledning inte ville överta den, och krögaren på Ammarnäsgården vägrade att under strama rituella former offra hatten till gudarna genom flambering vid högtidligheterna i matsalen under 25-års middagen.

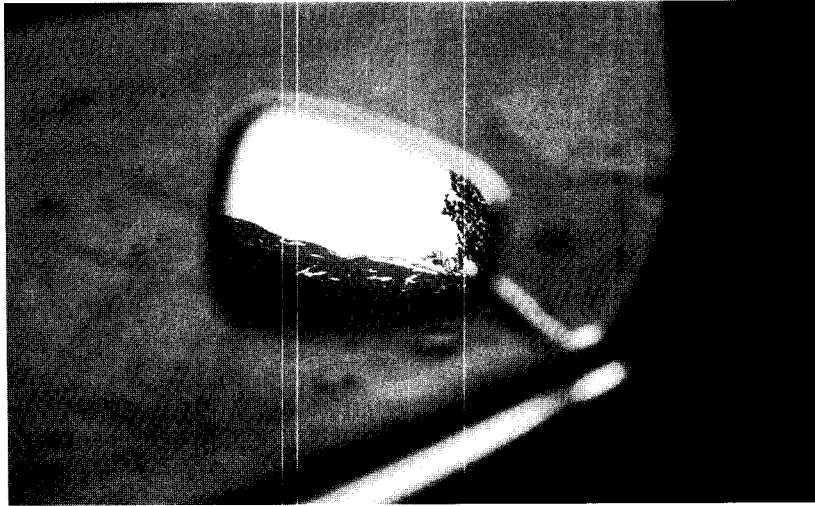
Många av GubbLUVREs medlemmar väljer säkert att ägna fredagens eftermiddag till hågkomster som inte bara är av ornitologisk eller kulinarisk art. Jag vågar med stor bestämdhet fastslå att symposiet FestLUVRE kommer att locka många deltagare. Där kommer de dåtida medelålders människors bedrifter på Tjulåvallen och i andra delar av byn under 1960- och 1970-talen att åter framstå i ett förklarad skimmer, som vid jämförelse får berättelser från Vikingatiden att framstå som hämtade ur söndagsskolans verksamhet.

Anders deltog aldrig i dessa raider. Att flera av oss andra däremot fann visst nöje i verksamheten är ställt utom allt tvivel. GubbLUVREs fysiska spänst parad med dess aldrig sviktande initiativförmåga var minst tre snäpp vassare än vad ungLUVREingarna från 1980- och 1990-talen har kunnat uppvisa. Detta faktum är oomkullrunkeligt!

När GubbLUVRE ventilerat det väsentligaste under eftermiddagens seminarier och alltså vid hög naturlig stämning återupplivat de allra märkligaste minnena, torde övningarna på kvällen kunna bedrivas åtminstone några timmar tillsammans med övriga LUVRE-deltagare vid midsommaraftonens traditionella surströmmingsättning.

Efter kvällens tredje nyanserade unisont framförande av LUVRE-jojken kan Gubbarna emellertid åter befaras bli högröstade och börja mala om sina tidiga upplevelser. Hur den då uppkomna situationen på ett taktfullt sätt överhuvud taget skall bemästras torde vara svårt att förutspå. Anders finstämda öra har emellertid med största sannolikhet fått nog för kvällen, varför han diskret dragit sig tillbaka, undrande vad i hela friden han egentligen startat för 34 år sedan.

I backspegeln

Göran Andersson

Den 7 juni 1968 klev jag för första gången vörtnadsfullt (för sista gången) in i gammelkåken i spänd förväntan att möta den elit inom svensk fågelforskning som under beteckningen LUVRE höll på att skriva inventeringshistoria mitt i vildmarken. Jag hittade Harry Myhrberg stekande fläsk. Visst är väl livet charmigt?

Harry gjorde sin sista LUVRE-säsong 1978 och gammelkåken är sedan några år inte längre tillgänglig för LUVRE. Man måste ändå beteckna LUVRE som något av det mest stabila som finns i denna osäkra och föränderliga värld. Andra gör upp planer för några månader eller ett år. Vi i LUVRE tycker att ett projekt på tio år är kortsiktigt. Visst är väl det charmigt?

Under de 20 fältsäsonger som jag har tillbringat i Ammarnäs sedan 1968 har det naturligtvis, förutom inventeringsdata, hopat sig ett antal andra intryck. En del har blivit bestående, en del förpassade i den barmhärtiga glömskan. En del

har naturligtvis förbättrats i mitt minne under årens lopp. Om något av denna senare kategori skulle komma i tryck här, är min förhoppning att minnet hos de LUVRingar som borde veta bättre är ännu sämre.

En del intryck måste dock vara helt sanna eftersom de har förevigats med elst kamera och film. Fotografier talar sanning på ett helt annat sätt än ord. Denna speglande tillbakablick bygger därför huvudsakligen på de sanna bilderna.

Huvudtemat är givet - inte bara av denna skrifts tema utan också av verkligheten. LUVREs själ är till stor del formad av Anders Enemar. Visst lever LUVRE-själen vidare även om Anders har slutat gnet i skogen varje säsong. Han är ändå så långt det mänskliga minnet kan sträcka sig oupplösligt förenad med LUVRES själ.

Låt mig nu rota i minneslådan och bildarkivet och ge er en liten backspegel att kika i. Naturligtvis finns där snöklädda fjäll - vad annars? Men där finns så mycket mer. Allt handlar inte om Anders direkt, men själen finns i varje bild och varje minnesfragment - LUVRE-själen!

Jag är ju en yrfärdyrkare bland fjäderkreatursälskarna. För en entomolog leder samvaron med ett större antal hängivna ornitologer till ett flertal fascinerande upplevelser. Det framkommer ett antal underligheter i beteende som dessutom kryddas ordentligt med rent LUVRianska påfund.

För en icke-LUVRing måste vanan att knyta fast plastsnittslar vid varje funnet fågelbo te sig en smula underlig. På snitseln skriver åtminstone Anders mycket ordentligt vad det är för fågelart, var boet finns i förhållande till snitseln samt datum. Frågan är vem som hittar tillbaka och läser dessa snitslar, belägna långt från stigar, i svårframkomlig fjällbjörkskog. Kråkan och vesslan är ju inte läskunniga och hittar väl boet i alla fall? Ibland poppar LUVRE-själen upp riktigt ordentligt och snitseln får ett udda utseende. Detta osignerade alster - i original på gul plastsnitset i entomologisk provyta - bär dock tydligt urLUVREsjälens signum.

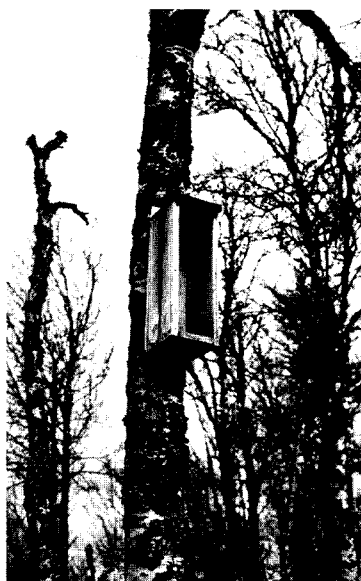

Det dröjde ett tag innan jag vande mig vid att långt ut i ödemarken möta människor med stora stegar på axeln. Ryktet förtäljer att stegen används för att kunna räkna ägg och ungar i de bon som vissa fåglar placerar högt uppe i träden. De LUVRingar som inte orkar släpa på stegar specialiserar sig på markhäckare, t ex lövsångare. Men varje art försöker göra livet surt för ornitologerna på sitt sätt. Lövsångarens bon är svåra att hitta. Vad gör LUVRE-själén då? Kommenderar man ur huse, naturligtvis. Kan ni tänka er en skallgångskedja genom skogen i akt och mening att hitta så många lövsångarbon som möjligt genom att skrämman upp fågeln från boet? Man skulle vifta med lövruskor eller dylikt. Och tidigt på morgonen skulle det ske, när fåglarna vilade sig i bona. Själv bidrog jag lojt och lojalt med ett eller två bon hittade med slaghåv. Mycket bättre än lövruska.

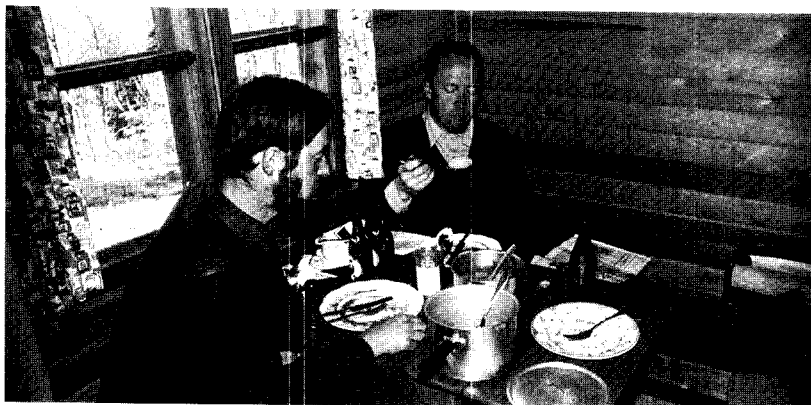
Ett annat sätt som provades var att få lövsångaren att bygga sina bon en bit upp från markytan. Detta tänkte sig Anders åstadkomma genom att dra en död sork i ett snöre efter sig genom skogen. Om jag fattat teorin rätt skulle goda sorkår störa lövsångarnas markhäckande och ge ett antal bon på högre höjder. För att testa denna teori utsatte alltså vår annars så djurvänlige professor alla lövsångare han träffade på för en veritabel sorkterror. Resultatet vet jag inget om men LUVRE hade i alla fall roligt.

LUVRingar hittar på en massa lustiga prylar, vars bidrag till vetenskapen vida överglänses av den glädje de väcker hos övriga LUVRingar. Ett typiskt sådant bidrag från Anders är rödstjärtholkarna. Teorin var att en holk med stor öppning skulle bebos av rödstjärt och inte svartvit flugsnappare. På min första bild ser det ju så ut. Undantaget som bekräftar teorin (enligt Anders) syns på den andra bilden. Den tredje visar en extrem rödstjärtholk. I LUVRE-själen ingår att glädjen över dessa knasiga holkar inte blev mindre av att de faktiskt också fungerade och gav tryckbara resultat.

Något tryckbart kom dock inte ut av mitt eget bidrag till lustigheterna - ett par konstgjorda gap. Målet var att ta reda på vad fåglarna stoppade i sina ungar. Den mest sofistikerade konstgjorda ungen satt i en flugsnapparholk med trampkontakt. När fågeln landade i öppningen gapade gapet. Den fågelns ortstrohet sattes på ett svårt prov. Det andra försöket utfördes på Olof's rödvingar och syns på den här bilden. Provröret under detta magnifika gap fick tyvärr svälta ihjäl. Två typiska LUVRE-projekt som i alla fall uppfyllde målet att roa de andra.

Urbasen gammelkåken räckte inte för att härbärga ett snabbt växande antal LUVRE-ringar. Radhusen har varit med nästan lika länge. Anders, Bengt Sjöstrand och jag kamperade ihop i ett av dem 1968. Mathållningen sköttes så att Bengt lagade middagsmaten och Anders och jag turades om att diska. För att spara disk åt vi med fördel efterrätten direkt ur burken. Bilden av den diskande professorn har kanske inte någon större innebörd för dagens studerande, men för mig är den en del av LUVRE-själen.

Boendet var primitivt. Närmaste eluttag för rakapparater och dylikt fanns i gammelmåken några kilometer bort. Någon belysning behövdes egentligen inte. Sommarnatten blev aldrig mörk och samtalen under och efter det gasolvärmda kvällsteet kunde dra ut på tiden utan att man var medveten om att ljusan dag övergick i ljusan natt. Då var för all del steget till sovbitsen inte långt - kåken var trång. Följaktligen fanns det dåligt utrymme för skrivarbete. Tack och lov är inte manuskvalitén beroende av goda och funktionsenliga skrivplatser. Stöveltorkbänken ovanför torpargrundskafferiet (svalaste stället så när som på snödrivan nere vid bäcken) dög gott som skrivbord och yttertrappan tjänstgjorde med bravur som stol med två valfria sittlägen. Resultatet blev, om jag minns rätt, ett välskrivet manus till en ornitologkongress.

Festligheterna är också en del av LUVRE-själen. Om det inte var jubileum så rörde det sig oftast om punsch med ärtsoppa eller snaps med surströmming. Jag vill försöka spegla LUVRE-själen med fyra bilder från festliga tillfällen.

Vid ett tillfälle gick byn man ur huse och knallade upp till Tjulträsk. Vindelfjällens naturreservat skulle invigas och självaste Valfrid Paulsson, chef för Naturvårdsverket, kom dit i flygplan, dagen till ära skrudad i splitter nya blåjeans. Alla imponerades av hans invigningstal - utom möjligen Anders, enligt denna bild.

Bilden av Anders konspirerande framför en vägg där Tage Erlander samsas om utrymmet med en utvikningstjej är också en sann bild av LUVRE-själen. Allt är möjligt och allt är tillåtet. Vad samtalet handlade om vet jag inte - förmodligen om bästa sättet att genomlysa till hälften ruvade ägg av blåhakens andrakullar.

En bild av stillhet och ro vid ett LUVRE-kalas är ett undantag. Jag kan bara erinra mig ett tillfälle - detta. Anders har just mottagit sin 50-årsgåva: en luxuös kniv att bäras till frack. Här syns en liten men synnerligen essentiell del av LUVRE-själen. Något passande ord för denna del finns tyvärr inte.

Slutligen en bild från samma fest, men något senare. Eva förklarar sig med Anders i ett glatt skratt. Detta är den sista och som jag ser det viktigaste delen av LUVRE-själen - att ha roligt. Vi alla LUVRingar, som gnetar i skogen och på heden år efter år, gör det absolut inte för pengar och knappast i första hand för att vinna vetenskaplig ära. Vi gör det för att vi tycker att det är roligt. Låt oss fortsätta med det!

Några transilluminationer eller excerpter ur Anders Enemars ordergivning

Sören Svensson

Under LUVREs allra först år var gänget litet och begränsat till några lunda-zoologer. Anders Enemar, då lärare vid Zoologiska institutionen i Lund, hade lätt att genom personliga kontakter och möten hålla samman och styra verksamheten. Efter varje fältsäsong träffades vi hemma hos Anders på Spolegatan, där hans hustru Eva stod för ett utsökt värdskap. Med gott stöd av den sena kvällens groggar analyserades årets resultat och planerna för nästa säsong drogs upp. Med ökande antal deltagare kom emellertid behov av en skriftlig ordergivning och dokumentation av planer, beslut, ekonomi och resultat. Anders började i sann reservkaptensanda att distribuera s.k. LUVREordrar (förkortat LUVREO). I dag skulle de väl ha kallats direktiv. Sovjetunionen styrdes av direktiv, och i dag styrs Europaunionen av direktiv. Alla lika självklara att följa för en bångstyrig befolkning. Tack vare att jag har nästan alla LUVREO bevarade har jag tillgång till allt väsentligt om LUVREs långa historia. De viktigaste inslagen belyses i det följande.

Det finns säkert en del skriftlig dokumentation från före 1967. Dock är min första LUVREO nr 1/1967, från den 11 januari detta år. Det var för övrigt året då ett större antal rödstjärtholkar av ovanlig konstruktion befordrades till Ammarnäs för ett av Anders' uppmärksammade experiment. Det var också året då den s.k. Gammelkåken eller Karsbäckenkåken blivit överfull och vi för första gången hyrde ett av Radhusen mellan Tjulträsk by och Tjulträsk, de hus som långt senare inköptes av LUVRE Fastigheter HB för att säkerställa en bas för vårt projekt i avsaknad av en riktig forskningsstation.

Ootransilluminationerna

I LUVREO 2/67 kan vi i dokumenten för första gången spåra en transillumination genom följande citat: "Äggenomlysare: Sagt som en stilla påminnelse."

Äggenomlysare var en ständig följetong genom alla årens LUVREO. Knappt en utan påminnelse. Och i LUVREO 2/84 kan man nog ana en viss uppgivenhet: "Genomlysare införskaffas och trimmas av var en för sig! Om någon skulle vara omedveten om konstruktionen hänvisas till LUVRE Report nr 46! ChLUVRE har bearbetat de 332 häckningskortet för järnsparv och

därvid blivit dessemellan sabligt frustrerad då han funnit att även drivna LUVRingar kan skriva sådana sketkommentarer som "Ad på" i anslutning till funnet bo med ägg. För att undvika sådana fadäser: ingen fältdräkt utan genomlysare i fickan!!" Förmodligen gav de inströmmande bokorten inte anledning till några hurrarop, ty i LUVREO 1/85 uppmanar Anders "Skaffa ERASYLMONEG! Utan erasylmoneg inga bra bokortifyllningar!"

Matkulturen

I LUVREO 7/67 finner vi en uppgift inför 1968 som synes vara mer upplysande än genomlysande: "Utspisning. Jag efterhör möjligheten att få en matmor på orten som lagar och serverar en drängmiddag om dagen i gammelkåken." Drängmiddagar blev det, men ingen matmor. Mat har vi fått laga själva, och tack vare Anders' handlag i detta avseende fick han tillfälle att uppöva sin skicklighet att diska till oanade höjder.

1969 föddes en tradition genom följande: "Beslöts att hela LUVRE-styrkan sammanstrålar en gång i veckan till ärtmiddag med punsch på torsdagarna i gammelkåken. Pappallrikar. Ärtmästare: Harry Myhrberg, philos. lic." (LUVREO 1/69). Än i dag lever denna tradition oförtrutet vidare. Men det rådde uppenbarligen viss osäkerhet i början ty i LUVREO 1/70 upprepas ordern: "SoppLUVRE. Beslöts permanentas inom basprojektet. Torsdagar. Ärtmästare: Harry E. Myhrberg. Punschkrögare: Bengt Sjöstrand."

En annan tradition, surströmming på midsommarafton, är däremot, vad jag funnit, odokumenterad i LUVREO. Oerfarna unglUVRingar har morgonen efter övningarna ibland påträffats i ett tillstånd väsentligt mer upplöst än en mogen surströmming.

Ekonomiska transilluminationer

I samma LUVREO 7/67 finns en paragraf som borde bli föremål för en rejäl transillumination: "Postbankbok. Genom Lennerstedts föredömliga försorg insattes överskottet från sistlidna fest på särskild postbankbok, dock att det inpiskade statliga verket icke vågade acceptera namnet LUVRE, men icke desto mindre hade mage att anamma det mer än snöpta uttrycket Ammarnäs Fågelklubb." Fonden levde vidare. I LUVREO 1/70 finner vi: "SparLUVRE. Kassören Lennerstedt meddelade att nettobehållningen omfattar kronor 65, samt bemyndigades han uppsätta sparholk." Saker måste ha hänt ty i LUVREO 2/72 meddelar Anders att "har vi på sparbanksboken 293 kr att slå runt för i Ammarnäs". Men därefter upphör alla spår.

Anslagen och NFR

I början hade vi mångårigt stöd av naturvetenskapliga forskningsrådet. Men det upphörde. Orsak: för få och för lättviktiga publikationer. LUVREO 3/74 inleds därför med benämningen "FattigLUVRE" och avslutas sålunda: "Jag avser att avresa till Kanada 9/9 och vara där större delen av terminen, i syfte att inte tänka en tanke som har med ekonomi, organisation, administration och folk att göra, m.a.o. försöka leta reda på mig själv." Den amerikanska sejouren hade positiva effekter, ty i LUVREO 2/75 meddelar Anders inför denna säsong en ny forskningsidé; han tänker leta lövsångarbo i trastbo. Det är inte så underligt som det låter. Det visade sig nämligen att lövsångare under riktigt sorkrika år försökte undgå störning från dessa djur genom att häcka högt i stället för på marken. Anders genomförde också särskilda studier av fenomenet. Genom att dra en uppstoppad sork i ett snöre fram och tillbaka framför öppningen till ett lövsångarbo utforskade han den proximala mekanism som styr lövsångarens beslut om höjdläge för boet. Tre år senare (LUVREO 1/78) meddelar Anders åter: "Jag avser att i år, vadande i smågnagare, räkna många trastbolövsångare", och något senare efterlyser han en erfaren "sorkdragare" som fältassistent.

År 1978 hade LUVRE varit ute i den ekonomiska kylan ganska länge (LUVREO 2/78). Men "LUVRE 78 kommer som följd av den sedvanliga intresseanhopningen att döma att med urtaskig ekonomi gå av stapeln". Men det började ljusna något, ty "två reports har just kanat av trycket, och ytterligare två har gått i korrektur" och "Dr. Arheimer har försvarat sin avhandling om rödvingetrastens i Ammarnäs häckningsbiologi, blev lagom uppfostrad av opponenten, och klarade det hela med marginal." Därför skriver Anders "Jag tänker på ett kärvare system inom LUVRE (personlig planering och prompt redovisning) i syfte att få ammunition att klara litet NFR-pengar nästa år."

Det gav resultat. I LUVREO 3/79 kunde Anders meddela att "NFR varit vist nog att tilldela oss 25.000. Vi har alltså ekonomisk ryggrad i år för första gången på länge - en följd av, tror jag, det stegrade produktutfallet under sistlidna få år." Och i LUVREO 5/79 kunde Anders efter säsongen meddela att det fanns 11.083 kr över, som startkapital inför nästa säsong.

Den låga publiceringstakten var en genom åren ständig källa till påpekan- den i LUVREO, och i nr 4/80 står det: "Jag konstaterar att fördelningen av författarinsatserna i LUVRE icke alls står i samklang med begåvningsfördelningen, ...". Många LUVREingar kollade säkert av om de låg anständigt långt ner i publikationstabellen ty flera uppvisade därefter en påtaglig ytterligare nedgång i publiceringstakt.

Den 10 oktober 1980 tog Anders emot en delegation från NFR som reste runt och inspekterade de projekt man givit pengar till. "ChLUVRE hade att föredra LUVRE-projektet, vilket skedde i en form som innebar en svårpenetrerbar blandning av stort vetenskapligt allvar och bjärt ihåliga ambitioner, allt kryddat med ett milt överseende med den församlade inkompetensen. Som ägnar och anstår en sann LUVRing. "

Fältstation

Eftersom vi snart insåg att LUVRE skulle bli ett evighetsprojekt, kom planen på en fast bas, en fältstation, upp på dagordningen. Anders skrev till länsstyrelsen och i LUVREO 3/77 spårar vi de första planerna på en fältstation i Ammarnäs: "Från länsstyrelsen i Umeå (Per Erik Persson) har inkommit positiva signaler ang. möjligheterna för ett inledande engagemang i syfte att förverkliga ett första lilla steg enligt den utredningsvis framställda avsikten att i sinnevärlden låta en facilitet för den vetenskapliga fältverksamheten i Ammarnäsområdet uppstå. ChLUVRE har lovat inlämna en plan före jul så långt gäller LUVREs önskemål och bedömningar. Planen skall bestå av en åtgärdssekvens i klart prioriterade steg, såväl vad gäller fältstationskomponenter (lab., förråd, kök, förläggingsutrymmen, m.m.) som placering (subalpin björkskog, prealpin barrskog, högalpin hed)."

Den vidare utvecklingen kan vi följa i LUVREO 3/78: Länsstyrelsen Västerbottens län hade fastställt principplan för vård och förvaltning av Vindelfjällens naturreservat. Ur denna citerade Anders följande: "Allmänt är det angeläget att stödja forskning i anslutning till reservatet. Anläggningar för forskning skall lokaliseras till Ammarnäs. För att i första hand stödja den ornitologiska forskningen bör ett laboratorium på ca 50 kvadratmeter byggas i en första etapp. I en andra etapp skall enkla övernattningsmöjligheter anordnas. Dessa anläggningar skall lokaliseras till Ammarnäs by eller inne i fältarbetsområdet i anslutning till Tjulträskvägen."

I dag, tjugo år senare, ser vi resultatet. Den praktfulla Vindelfjällens forskningsstation står på plats, med kodlås, stöveltorkar, handgarvade renläderstolar, mönsterskyddade skrivbordsottomaner, konungslig himmelssäng och allt!

Ett Stor-LUVRE-stipendium

I LUVREO 3/78 annonseras "att ett stipendium kommit till genom att vissa särtrycksaffärer mellan Sverige och Finland resulterat i ett finskt tillgodohavande i Sverige, stort 11 svenska kronor. För att undvika besvärliga transfereeringar och ändå säkerställa att beloppet kommer till full och oinskränkt nytta

har, genom en sällsport generös manöver, Olli Järvinen föreskrivit att ett Stor-LUVRE-stipendium om 11 Skr utannonseras till "den yngre medlem inom LUVRE-projektet som under säsongen 1979 gör den bästa insatsen, med särskild hänsyn till taxeringsproblematiken." Men i LUVREO 5/79 informerar Anders: "Något förslag på person värdig att motta Olli Järvinens stor-LUVRE-stipendium inkom aldrig. Besked kommer att inhämtas hos mecenaten huruvida beloppet kan få stå till förfogande även nästa år. Som pengarna hela tiden stått på kapitalräkning med lång uppsägningstid kan summan då beräknas uppgå till drygt 13 kronor, såvida inte några dramatiska ändringar i räntepolitiken inträffar." Mecenaten var välvilligt inställd till begäran och meddelade att beloppet fick förvaltas tills det blev så stort att det räckte till en flaska Koskenkorva. Fortsättning följde tämligen omgående (LUVREO 4/80): "Under sitt lysande tal på sin doktorsmiddag (karonkka) överlämnade Olli Järvinen till ChLUVRE ett kuvert innehållande 11:65 Skr utgörande addition till av honom tidigare instiftade Stor-LUVRE-stipendiet. Tack vare kapitalräkning med lång uppsägningstid på tidigare stipendiedel, har denna i dag uppnått en summa av 13:31 Skr, varför beloppet med tillskottet omedelbart sprang upp till 24:96 Skr. Donator har därmed både ökat lockelsen att erövra stipendiet och förkortat tiden till dess summan når priset på en flaska Koskenkorva. Överlämnandet beledsagades av ovationsartade applådstormar av den närvarande kultureliten." Noggranna rapporter om stipendiets tillväxt kom varje år och inför 25-årsjubileet skriver Anders om Järvinenstipendiet (LUVREO 4/86): "Det bara växer och växer. Uppgår nu till en avsevärd summa, 76:32 kr att utdela på 25-årshögtiden. Vi får överväga att tillsätta en kommitté att närmare utforma processens genomförande."

Jägare eller drevkarlar

Ett nytt problem hade dykt upp, nämligen att det skulle krävas jaktkort för att hantera fåglar med händerna. Anders meddelade i LUVREO 3/79 att han har utrett frågan med J. O. Pettersson på SNV. Denne hade meddelat att eftersom drevkarlar inte behöver lösa jaktkort då de för jobbet erhåller "en sedel och en sup", behövde inte heller alla LUVREingar lösa jaktkort. De kunde betraktas som drevkarlar om chefen hade jaktkort. Svåra problem är till för att lösas elegant.

Återfallet

1984 sviktade en mångårig inventerare i skogsyterna och Anders tvingas axla chefens tunga plikt och börda. Han skriver i LUVREO 2/84: "Jag kommer alltså att kartera igen efter åtta års uppehåll (har klarat kungsfågelsångarprovet med glans) för att rädda skogssviten, samt ser med tanke på den bifogade betygsättningen fram emot ett LUVRianskt crescendo baserat på finurligt fältarbete, nyöppnande insiktsfullhet, borrande analysarbete, obändig nyfikenhet och het vilja! Allt med vidöppet sinne för alla däri inbegripna skönhetsvärden!" Den nämnda betygsättningen var forskningsrådets granskning av projektet, som väl kan sägas utföll till belåtenhet, eller som Anders skriver "Kopia bifogas på vad som sagts om LUVRE. Det överlämnas till envar LUVRing att tolka texten med exegetisk upplösningsförmåga. Må envar LUVRing känna starkt att betygsättningen förpliktar och spänna sin kraft utöver det normala vad gäller inte bara fältjobbet utan även - och så mycket mer - analys- och publiceringsarbetet. I ödmjuk beslutsamhet!" Som följd av detta kunde ekonomin kommenteras sålunda: "NFR har åter tryckt LUVRE till sitt LURViga bröst endast ett ynka år efter senaste slutanslag - säkerligen en följd av utvärderingens resultat - vi har anledning att känna stor tillfredsställelse med de insiktsfulla krafter som utgjort den värderande kommittén. "

Den sista ordern

Våren 1987 närmade sig tidpunkten för 25-årsjubileet, tillika tidpunkten för Anders att avträda ledarskapet. Innehållet i LUVREO blev alltmer filosofiskt och upphöjt som anstår en blivande emeritus. Ur LUVREO 2/87 citeras: "Det är uppenbart att LUVRE sedan länge slutat att tänka och planera över sådana futfigheter som enstaka år. Det blir alltmer klart att det är Epirrita-cyklerna som utgör de mest hanterliga och adekvata tidsenheterna." Och vidare: "Jag har blivit alltmer medveten om hur LUVRE framstår i särställning inom svensk biologisk forskning som den friaste av all fri grundforsknings främste banerförare! Må LUVRE fortsätta så, vara en påle i allt trendbundet, kontraktkringskuret, sidhänsynat och programtvångknäckt biologiforskningsskött och därur resa sig till höjder där friska vindar blåser och den fria utblicken är säkrad!"

Lappsparven i Ammarnäs
eller
Från ett studentjubileum i Lund
till en fjällhed i Lappland

Peter Gierow

*Lund den 13 januari 1973
Professor Anders Enemar
Göteborg*

Mitt namn är Peter Gierow och jag går i sista årskursen av naturvetenskapliga grenen på Katedralskolan här i Lund. Jag tänker läsa kemi i höst för att därefter fortsätta med biologi, som intresserar mig mest. I flera år har jag haft ornitologi som hobby.

Av min far, som var studentkamrat med fru Enemar, och som träffade henne i fjol, har jag fått höra att någon yngre ornitolog i ungefär min ålder varje sommar brukar få vara med vid Professorns expedition till Ammarnäs. Jag undrar därför om det finns någon möjlighet för mig att få delta i sommar.

Högaktningsfullt,

När vi började fundera på att "slå en forsk" på lappsparv hade vi flera mål uppsatta:

1. Slippa släpa runt på en stege dagarna i ända. En stege som dessutom hade en tendens att trassla in sig i alla björkgrenar och videsnår den kom i närheten av.
2. Se lite av fjället i stället för björk, stormhatt och slippriga rötter.
3. Försöka förklara de grupper/flockar av lappsparvshanar som ibland kan observeras under häckningssäsongen.
4. Se om även vår population hade en tendens till bildning av lösa kolonier (bl a Zetterberg 1920) alternativt höga tätheter (120 par/km² på Grönland, T. Fox i brev).
5. Lära oss och världen lite om lappsparvarna i Norden - fanns förbluffande lite från vår del av världen; en rapport från en säsong 1955 (Rowell 1957). Riktigt systematiska studier fanns

bara från populationer/raser på Grönland (2 säsonger - Madsen 1982; Fox et al. 1987), Alaska (Custer & Pitelka 1977; Tryon & MacLean 1980) och nordöstra Kanadas kuster (Hussell 1972).

Resultatet av våra ansträngningar 1984 till 1989 finns till stor del redovisade (Gierow & Gierow 1991) och jag tänkte här närmast summera lite av det vi lärt, samt en del av de erfarenheter vi gjort men som man av olika skäl inte alltid tar upp.

En del av målen uppnådde vi mycket snabbt:

1. Stegen slapp vi. Den ersattes av nätpinnar, fångstburar, bandspelare och lite annat smått och gott. 2. Fjällvyer fick vi, men på köpet följde snöfält som ibland bar och ibland inte bar, sugande myrar och vattendrag av olika karaktär. Punkterna 3-5 återkommer jag till nedan.

Ringmärkning

Vi hade redan innan vi satte igång insett att vi skulle behöva individmärka de gamla fåglarna för att få svar på en del av våra frågor, och det ställde oss inför vårt första problem: Hur fångar man dem, när man inte har någon holk som hjälp? Vi provade flera metoder som varit användbara i andra studier.

1. Hämtat från bl a studier av stenskvätta var en fjäderbelastad, nätförsedd halvcirkel som fälldes över fågeln när den försökte komma åt betet - en mjölmask. Resultat: I svartvit flugsnappare efter bara någon minut vid demonstration i Eriks trädgård, samt i fält en stenskvätta, en blåhake och en lappsparv, fast den var ju redan märkt på annat sätt. Problem: svårt att förankra i underlaget, den rörliga delen fastnar lätt i kvistar och annat, samt att lappsparvarna förmodligen äter mest frön i början av säsongen. Det hade kanske gått bättre senare när ungarna börjat matas.

2. Fotocellförsedd bur, att placera över boet, där dörren stängs när strålen bryts. Resultat: utmärkt vid demonstrationer vid kaffebordet i Gammelhåken, men i fält var det enda resultatet att vi fick konstaterat att även lappsparven kan ha hjälpare vid boet. Problem: solsken, batteriet tar slut alldeles för fort, för mycket vegetation kring boet samt att utlösningmekanismen trasslade in sig i allt.

3. Nätfångst kombinerad med

a. attrapp i plast - enligt flera tidigare undersökningar så försvarar lappsparven sitt revir mycket aggressivt.

b. inspelad sång - se ovan, och har ju fungerat bra på många andra fåglar, lövsångare t ex.

c. uppstoppad hermelin.

Jämfört med litteraturen är våra lappsparvar mycket fredliga, kanske ett svenskt karaktärsdrag. Endast vid ett par tillfällen kunde vi notera en direkt attack mot vår plastattrapp, men om vi kombinerar nät, attrapp och ev. sång samt placerar allt i omedelbar anslutning till boet, blev de åtminstone så pass nyfikna att sannolikheten för att de skulle gå i nätet ökade. Försöket med hermeline fungerade inte alls, trots att hermeline placerats på en sten 1.5 m från ett bo. Honan var tillbaka i boet efter någon minut. Bara två ängsbiplärkor visade något som helst intresse, och det var mycket kortvarigt. Förmodligen alldeles för likt en avbruten gren. Andra problem förknippade med nätfångst var att fjällheden kanske är lite i dragigaste laget, samt att marken är ganska stenig och i början på säsongen tämligen hårdfrusen. Trots detta kom vi att utnyttja metoden en hel del, särskilt när vi var ute efter någon speciell hane eller hona. Allt som allt gav 840 nättimmar 70 fåglar.

Dessutom fångade vi under ett av våra nattliga besök en hona med håv vid boet, men annars blev det mest fjällvegetation.

4. Burar betade med frön.

Den här metoden hade använts på lappsparv i Nordamerika, men det har rört sig om burar så stora så att man kan gå in i dem. Vi valde en modell där man med viss tvekan kunde få in handen och betade dem med frön från affären. Helt utan framgång, men som tur var fanns där någon däruppe som gillade oss och hjälp anlände i form av ett brev från Norge, från Börre Bjørnsen närmare bestämt, vari fanns beskrivningar av burar, frön och tillvägagångssätt. Så utrustade med indiska hirsfrön, burar ca 1 m i diameter gick vi ut och letade efter lämpliga stenar att placera dem på. Resultat: 858 burtimmar gav 42 omärkta lappsparvar + många kontroller. Metoden fungerar emellertid bäst på hanar (30 av de 42) eftersom de ofta utnyttjar just stenarna som sångplatser. Ett annat problem är att man är begränsad till var stenblocken ligger och i vissa delar av ytan är där en klar brist på lämpliga block. Dessutom är tekniken ospecifik, man kan råka ut för att fånga märkta fåglar på löpande band innan man får den efterlängta omärkta fågeln.

Med andra ord, så småningom lärde vi oss att fånga en stor del av de häckande fåglarna, men bara genom att kombinera nät- och burfångst.

Häckningsbiologi

Lappsparvarna anländer till Ammarnäsområdet kring andra halvan av maj och drar sig sedan uppåt fjällheden allt eftersom snösmältningen fortskrider, vilket innebär att de börjar bli etablerade någon gång kring månadsskiftet maj/juni.

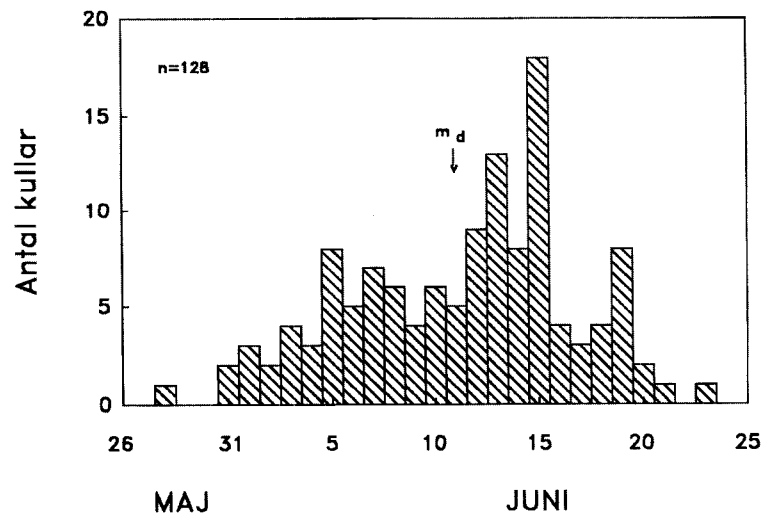

Fig. 1. Datum för värpning av första ägget i olika kullar 1984-1989.

Det första ägget läggs sedan ca en vecka senare. Av de kullar vi undersökte under åren 1984-1989 var mediandatum för första ägget den 11:e juni och det tidigaste respektive senaste 1:a ägget den 28 maj respektive 23 juni.

Som framgår av Fig. 1 finns där en tendens till en grupp tidiga och en grupp sena kullar, men detta är snarare ett följd av att vissa år varit tidiga och vissa sena. I själva verket är lappspurvens häckningssäsong väl synkroniserad och mer än hälften av honorna lägger sitt 1:a ägg inom ett tidsspänn på fyra dagar och efter ytterligare två dagar hade 75% värpt 1:a ägget (Gierow & Gierow 1991).

Kullstorleken varierade mellan 4,94 år 1989 och 5,80 år 1984, med ett medelvärde på 5,39 när även 53 bokort räknats med. Detta har vi jämfört med andra studier från andra delar av världen och andra breddgrader (Fig. 2). Här kan man eventuellt se en antydning till att kullstorleken ökar efterhand som man rör sig norrut motsvarande ca 0,37 ägg/10-talet breddgrader, men ökningen är ej statistiskt signifikant ($r=0,368$, $n=14$, $p>0,05$ fast inte så mycket). Vi kunde däremot visa (Gierow & Gierow 1991) att honor som vi visste var gamla (3K+) både lade fler ägg och påbörjade häckningen tidigare ($5,57 \pm 0,74$, $n=14$ resp 11 juni) än honor av okänd ålder ($5,31 \pm 0,86$, $n=86$ resp. 14 juni)

Som nämndes tidigare var där en del specifika frågor som vi gärna ville ha besvarade och en av dessa rörde hanarnas uppträdande under häckningssäsongen. Genom att en ganska stor del av hanarna inom ytan var individ-

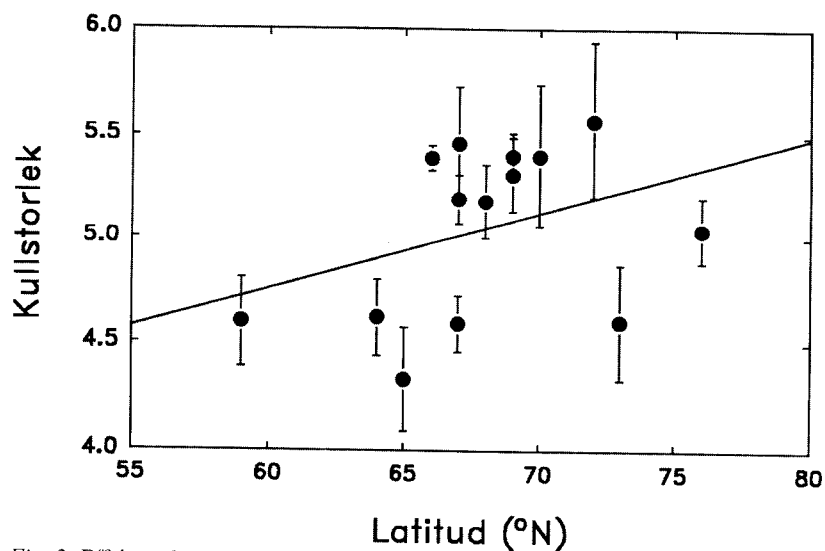

Fig. 2. Effekt av latituden på kullstorleken.

märkta kunde vi konstatera att de inte alls är bundna till sitt revir, utan rörde sig över en stor del av vårt undersökningsområde. Även om vi aldrig såg några större grupper av hanar så hade vi i alla fall tillfälle att ett flertal gånger observera grupper av 4 till 6 fåglar, och flera av dessa var ofta "våra fåglar". Så, det rörde sig i alla fall inte enbart om ett flytande bestånd.

Som nämnts ovan, så finns det rapporterat i litteraturen om tätheter högre än 200 par/km² (Rowell 1957; Custer & Pitelka 1977), och dessutom om mycket kraftiga fluktuationer mellan olika år (Wynne-Edwards 1952; Lien et al. 1974; Custer & Pitelka 1977). Vår egen population uppvisade inte några större fluktuationer och ej heller några påfallande höga tätheter, varken under våra undersökningsår ($29,2 \pm 2,7$ par/km², Gierow & Gierow 1991) eller under basinventeringarna (Svensson et al. 1984). Snarare tror vi att de mycket höga tätheterna kan bero på att det här rör sig om förhållandevis små och optimala områden. Vi kunde observera tendenser till förtätningar i ett område med rik vegetation, speciellt vide, längs med en av bäckarna i ytan.

En fråga som dök upp efter hand som undersökningen fortskred var: "Var är alla hanarna?" Det här var något som var speciellt påtagligt vissa år, och då speciellt under ruvningsperioden. Vi visste av egen erfarenhet och från tidigare undersökningar att hanarna knappast deltog i själva ruvningen. För att få svar på det här så ägnades den senaste fältarbetsäsongen åt att försöka följa hanar med radiosändare. Två hanar infångades och försågs med sändare

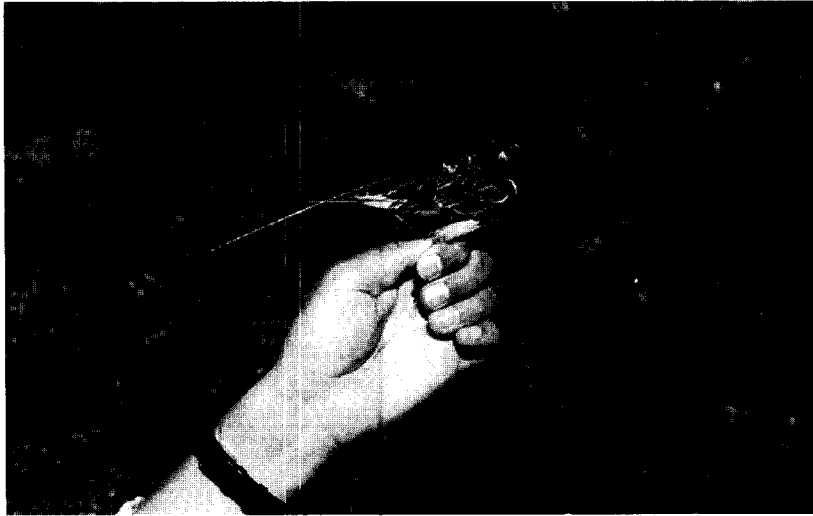

Fig. 3 Lappsparvhane med radiosändare

(Fig. 3). Den ena hanen lyckades snabbt göra sig av med sin sändare - de verkade lite besvärade av den. Dessutom visade det sig att tekniken inte är helt lyckad när fåglarna sitter på marken eftersom räckvidden då går under 100 m. Men den återstående hanen kunde i alla fall följas under tre dagar, varvid den i samtliga fall återfanns i omedelbar anslutning till reviret. Detta kan emellertid mycket väl ha berott på att hans beteende påverkats av att ha släpat runt på sändaren. Något direkt svar på vår fråga fick vi med andra ord inte.

Ovan har jag försökt summera en del erfarenheter från våra år med lappsparven och hoppas att de eventuellt ska kunna tjäna som hjälp någon gång i framtiden. De mer vetenskapliga resultaten finns redovisade på annat håll (Gierow & Gierow 1991), samt i lite mer obearbetad form på min bokhylla och jag lovar som ett bidrag till bemärkelsedagen att se till de också blir tillgängliga. Dessutom finns där fortfarande en hel del man kan göra!

Ett stort tack till alla som deltagit: Martin Gierow (medansvarig de sista åren), Robert Rydbeck (bl.a. för tappra försök med fågelvirus), samt Kristina Fontell, Elisabeth Fransén, Magnus Persmark och Ulf Wiktander som alla hjälpte till med att släpa runt burar, nätpinnar och annat i fält. Dessutom tack till Elis Wides fond och NFR som finansierat det hela.

Referenser

- Custer, T.W. & Pitelka, F.A. (1977) Demographic features of a Lapland Longspur population near Barrow, Alaska. *Auk* 94: 505-525.
- Drury, W.H.Jr. (1961) Studies of the breeding biology of Horned Lark, Water Pipit, Lapland Longspur and Snow Bunting on Bylot Island, Northwest Territories, Canada. *Bird Banding* 32: 1-46.
- Fox, A.D., Francis, I.S., Madsen, J. & Stroud, J.M. (1987) The breeding biology of the Lapland Bunting *Calcarius lapponicus* in West Greenland during two contrasting years. *Ibis* 129: 541-552.
- Gierow, P. & Gierow, M. (1991) Breeding biology of the Lapland Bunting *Calcarius lapponicus* in Lapland, Sweden. *Ornis Svecica* 1: 103-111.
- Hussell, D.J.T. (1972) Factors affecting clutch size in arctic passerines. *Ecol. Monogr.* 42: 317-364.
- Lien, L., Östbye, E., Hogstad, O., Haande, K.M., Haande, P.S., Hagen, A., Skar, H.-J., Skartveit, A. & Svalastog, D. (1974) Bird surveys in the high mountain habitats of Finse and Stigstuv, Hardangervidda, South Norway, 1967-72. *Norw. J. Zool.* 22: 1-14.
- Madsen, J. (1982) Timing of breeding and reproductive success in a Lapland Bunting *Calcarius lapponicus* population in Eqaungmiut Nunaat, West Greenland. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 76: 137-145.
- Parmlee, D.F., Stephens, H.A. & Schmidt, R.H. (1967) The birds of southeastern Victoria Island and adjacent small islands. *Nat. Mus. Canada Bull.* 222: 1-229.
- Rowell, C.H.F. (1957) The breeding of the Lapland Bunting in Swedish Lapland. *Bird Study* 4: 33-50.
- Sutton, G.M. & Parmlee, D.F. (1955) Summer activities of the Lapland longspur on Baffin Island. *Wilson Bull.* 76: 110-127.
- Svensson, S., Carlsson, U.T. & Liljedahl, G. (1984) Structure and dynamics of an alpine bird community, a 20-year study. *Ann. Zool. Fennici* 21: 339-350.
- Tryon, P.R. & MacLean, S.F. (1980) Use of space by Lapland Longspurs breeding in arctic Alaska. *Auk* 97: 509-520.
- Watson, A. (1957) Birds on the Cumberland Peninsula, Baffin Island. *Can. Fld. Natur.* 71: 87-109.
- Wynne-Edwards, V.C. (1952) Zoology of the Baird Expedition (1950). I. The birds observed in central and south-east Baffin Island. *Auk* 69: 353-391.
- Zetterberg, H. (1920) Fågelfaunan i södra Lappland. *Fauna och Flora* 1920: 97-118.

Post-LUVRE - egentligen

Åke Lindström

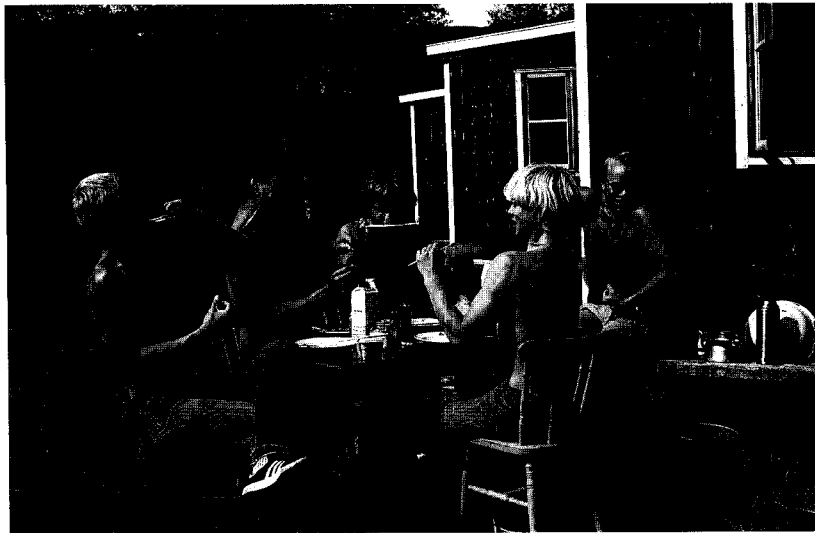
Sommaren 1996 fyller Anders Enemar 70 år. Ett rungande GRATTIS från alla oss i Post-LUVRE !!!! Må hälsan och glädjen stå dig bi länge än, Anders!

Samma sommar fyller vi själva 13 år. Vår ålder är med andra ord inte mycket att yvas över i Enemarskt och LUVRisktt sällskap, men i alla fall. Någon kanske frestas att tro att Anders är farfar till Post-LUVRE. Det är han inte, inte ens far. Nej, finns det några familjeband så ligger nog gudfar närmre tillhands.

Sommaren 1982 uppstod ett slags Pre-Post-LUVRE i fjällbjörkskogen norr om Hemavan. Vi hade organiserat en liten expedition för att inte bara njuta av fjällvärldens skönhet utan också för att stilla "kliet" i ringmärkarfingrarna och dessutom idka lite "vetenskap". Ett blåhakeprojekt hade sedan några år löpt bland ringmärkare i östra Sverige och vi ville bidra med lite pullmärkta fåglar. Det blev 106 stycken, minsann! Det får väl erkännas att chansen att få se en fjälluggla (det var ju lämmelår!) också bidrog starkt till denna expeditions dragningskraft. Ingen fjälluggla dock, men väl en starkt aptit på att driva någon slags verksamhet i fjällen vidare. Vår nya tanke var att fånga unga blåhakar under perioden just efter häckningen för att se hur mycket fett de lade på sig innan de flyttade därifrån. Genom Johnny Karlsson på Ekologihuset i Lund fick vi kontakt med Ola Arheimer. Av Ola fick vi många tips och förslag och snart damp dessutom ett brev från Anders Enemar ner i brevlådan med inbjudan till LUVRE-symposium!

Jag hade inte hört talas om vare sig LUVRE eller Anders Enemar vid den tiden, men vi blev imponerade av hans förbehållslösa inbjudan till LUVRE-gemenskapen och hans uppmuntrande tillrop. Dessutom började han brevet med "Broder", vilket syntes lite märkligt med tanke på att vi aldrig träffats och att budskapet gick från Profet till student! Anders gjorde ett outplånligt intryck på de av oss i Post-LUVRE som var med på symposiet i Göteborg: en svada och ett ordbruk som fick konferenciern i "Good Old Days" (kommer någon ihåg?) att framstå som en verbal analfabet, snabba vändningar och en knivskarp analys av framförda presentationer. Det var uppenbarligen en sällsynt "saftig hjärna" som stod framför oss (för att låna ett uttryck av Anders själv). Vi pratade om detta möte långt efteråt. Att "han" dessutom var beredd att betala oss pengar för att studera fåglar i fjällen var nästan för bra för att vara sant!

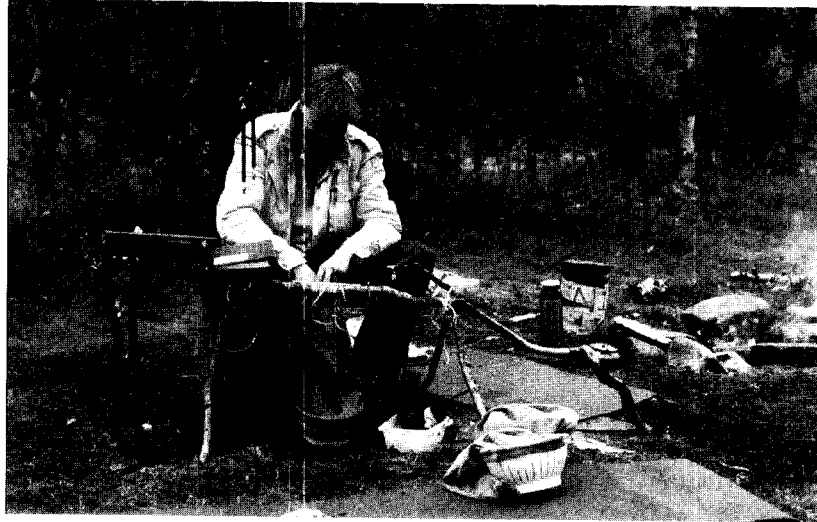
På den vägen är det. Vi beslöt att ta steget in i LUVRE och lördagen den 30 juli 1983 flyttade vi in i Radhusen för första gången. Noterat i dagboken för denna dag är att gasolen tog slut redan under första matlagningen och att vi detta till trots avnjöt ungersk köttfärsgröda med falska äggnudlar. Typiska Post-LUVRE händelser båda. Ringmärkningsverksamheten denna första säsong gick över förväntan och fram till 25 augusti fångade vi 1292 fågel, bland annat 142 blåhakar. Fåglarna och naturen i Ammarnäs tog oss med storm och vi var fast !

Stämningen och stilen inom Post-LUVRE har alltid varit fullkomligt avslappnad. Detta faktum, samt modestheten och den allmänt försynta framtoningen hos deltagarna, är säkerligen hemligheten bakom detta projekts exempellösa framgång (Åke Lindström, Göran Pettersson, Mats Grahn, Staffan Bensch och Ulf Ottosson vid Radhusen, augusti 1983).

En egenhet med LUVRE är den fina gemenskapen mellan medarbetare som nästan aldrig träffas, i bästa fall en gång om året. Till exempel så har vare sig Anders eller de flesta andra LUVRingar någonsin satt sin fot på Post-LUVREs märkplats när verksamheten pågår. Jag hade dock tänkt råda bot på detta och låta Anders och er andra få titta närmare på delar av Post-LUVREs verksamhet.

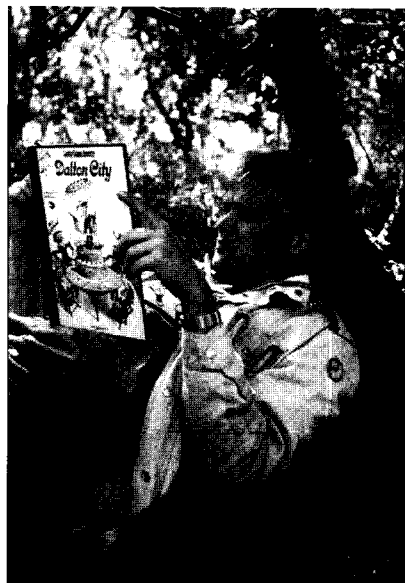
Genom åren har vi ringmärkt inte mindre än 25 043 fåglar av 55 arter, genomfört specialstudier av fettupplagring, ruggning och orientering och observerat massor av spännande saker. Detta i all ära, men här hade jag dock tänkt ge några spridda inblickar i den mindre seriösa delen av Post-LUVRE, det vill säga, det som *egentligen* är Post-LUVRE. De enstaka vetenskapliga krior som passerat genom Red-LUVREs hand är ju i första hand fribrev skrivna för att utåt motivera verksamheten !

Post-LUVREs märkplats - prassel i påsarna, nykokt kaffe över öppen eld, mygg, skrönor och gliringar, varpakastning och en och annan vetenskaplig diskussion. Trivsel ! (Mats Grahn, juli 1987)

Fångstverksamheten nere vid Tjulträsk (vid Tjulåns utlopp) inleds varje år den 15 juli. I början råder de flesta år lite sommarstiltje och det gäller att sysselsätta sig mellan många alltför tomma nätrundor. Gott sällskap har varit en medhavd radio, upphissad i närmsta björk för bättre mottagning. Ut har sommarprogram, "smultron och tång" och allsköns musik strömmat, till uppmuntran för oss och säkerligen viss förvåning för mången vildmarksälskande

förbivandrare. Enstaka Post-LUVRE medlemmar har passat på att förkovra sig i litteraturen (se bild), men vad är bättre tidsfördriv än nobel tävlan ? Efter några års experimenterande i grenar som "kast med okrossbar termos", "nätstolpskastning" och "kast med fågelpåse" har vi nu funnit den perfekta formen - varpa ! Denna gren ställer inga högre krav på intelligens, bara lite kraft i armen, och har därför visat sig passa utmärkt för många Post-LUVRingar. Dessutom har det hänt någon enstaka gång att undertecknad blivit besegrad, vilket orsakat stor munterhet hos både den lyckosamme och andra medtävlande.

Inför vår första fältsäsong betonade Ola Arheimer vikten av att läsa in sig på litteraturen. De flesta av oss tog detta på allvar. Många var de spännande nätrundor som frivilligt avstods till förmån för tung litteratur (Mats Grahn vid märkplatsen, juli 1987). Till höger ses en typisk Post-LUVRE-pose med internationell touch (Mariano Cuadrado, juli 1992).

En glansperiod i Post-LUVREs historia var åren med Lusciniografen. Efter de första åren stod det klart att unga blåhakar inte alls lade upp stora mängder fett innan de försvann utan de var mest magra och eländiga. Varför då ? Vi beslöt oss för att se vad lite kosttillskott kunde göra. I ett preliminärt försök 1986 höll vi några blåhakar i bur och gav dem ordentligt med mat. Studien

ägde rum i en av de dåvarande forskningsfaciliteterna i byn - Grundströms gamla lada vid posten! Fåglarna blev smällfeta och vi beslöt att göra om försöket nästa år, fast i fält. En elektronisk analysvåg med fjärrstyrning införskaffades för ändamålet, likaså några kilo östtyska mjölmaskar. Matskålar sattes ut i fjällbjörkskogen och med spänd förväntan inväntade vi vad som skulle hända. Jodå, snart var den första blåhaken där och ryktet om gratis skrovsmål spred sig uppenbarligen snabbt i skogen, för snart var ett tiotal blåhakar regelbundna gäster. Specialdesignade gömslen (tack Bengt och Raimo) sattes upp, likaså vägen, och så var det hela igång. Post-LUVRingarna bevakade tillställningen i skift och blåhakarnas förehavande bokfördes noggrant. Ibland blev det dock lite långsamt, när besöken vid skålen skedde med 45 minuters mellanrum. Tankarna kunde då flyga fritt och långt iväg hos den av tristess, värme, mygg och, framför allt, flickvänsbrist plågade observatören. Några av dessa hormonstinna tankar blev nedtecknade med stor inlevelsekraft, till stor glädje för efterkommande observatörer. Vad han skrev, Staffan? Nja, inte här.....

Skärskådning av ett av Post-LUVREs högteknologiska äventyr. I ett av LÖVRE inlånat barnkioskältät trängdes ivriga Post-LUVRingar med brummande apparatur och surrande mygg, för att studera blåhakars slakt på oskyldiga mjölmaskar (Mats Grahn, "Myren", augusti 1987).

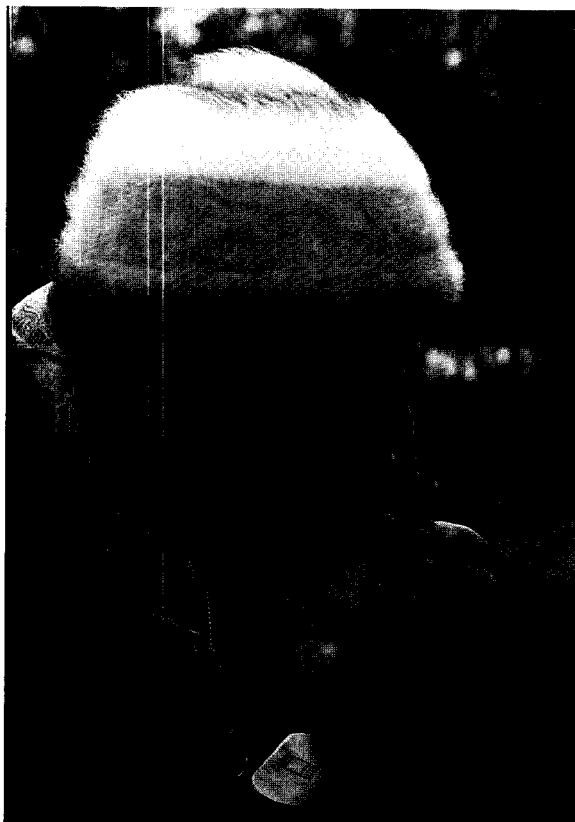
Förutom märkplatsen så är det naturligtvis Radhusen som är främsta samlingspunkten för Post-LUVRE. Där har vi bott i alla år sedan starten, med undantag för sentida familjerelaterade deviationer till den nya forskningsstationen. I Radhusen har vi sovit djupt och gott i världens smalaste sängar, huttrat oss igenom kalla frukostar i svinottan och sett Dennis göra morgon-toalett, varje morgon, oavsett väder och temperatur. Där har han, och ibland vi andra, kört knytnäven genom isen på vattenhinken för att få vatten till morgonkaffet. Vi har också uppfunnit nya svordomar varje år när vi försökt komma ihåg hur vi fick fotogenkaminerna att fungera *förra* året. Då slumpen(?) sammanfört tre av samtidens bästa kockar (Ulf, Mats och Staffan) i Post-LUVRE har mathållningen regelbundet hållit högre kvalitet än något annat i Post-LUVRE. Guide Michelin lär ha haft ett besök inplanerat och de hade inte blivit besvikna. I Radhusen har också den råa men hjärtliga stämningen florerat fritt. Det vore att ljuga att säga att diskussionsnivån vid märkplatsen och i Radhusen normalt hållit någon högre kulturell standard. Mycket av detta har blivit sparat åt eftervärlden under posten "diverse" i den dagbok som vi i god (o)ordning fört ända sedan den första dagen. En del funderingar finns också inkarvade på dasset, för den som eventuellt är intresserad.

Dasset, ja, det har av naturliga skäl varit föremål för många muntra stunder. De första åren kom Renman upp och tömde tunnan för oss, men sedan fick vi göra det själv. Detta drogs naturligtvis alltid på i det längsta vilket inte gjorde jobbet lättare. Sedan sommaren 1992 finns en, vad vi alla hoppas, permanent lösning.

För några år sedan gick vi på djupet med det eviga dassproblemet (Anders Hedenström, juli 1992).

När man är en regelbunden gäst på en plats som Ammarnäs är det speciellt viktigt att hålla sig väl med lokalbefolkningen, både djur och människor. De fast bosatta i byn har vi inte haft mycket kontakt med, förutom då folket på olika service-inrättningar i byn. Ett minnesvärt sammanträffande var dock på en danstillställning på Tjulåvallen. Några Post-LUVRingar, inklusive Ulf Ottosson, var där för "svinga sina lurviga". Då behövs det damer och några lokala skönheter bjöds upp. En överförfriskad och irriterad lokal yngling träder fram till Ulf: "-Henne låter du va', annars ska jag sprätta opp arschlet på dig !". Ulf, boren pacifist, svarar på vacker sydhalländska: "-Inte ska du väl skära i min söta rumpa!?". Känner jag Ulf rätt drack de båda grabbarna säkert öl tillsammans resten av kvällen, som de sätaste vänner.

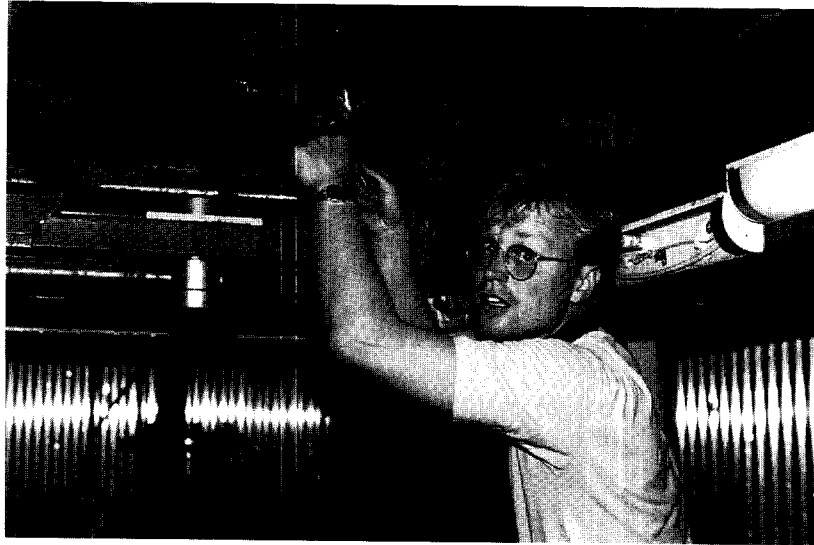

Ulf kommer väl överens med de flesta, både folk och få (Ulf Ottosson, augusti 1988).

Det passerar regelbundet fiskare och fjällvandrare genom vårt märkområde och i de allra flesta fall möts vi med förståelse och intresse. Vi berättar gärna vad det är vi sysslar med, och ibland blir det riktiga guidningar. Några gånger har det dock gått snett. För många år sedan mötte Dennis Hasselquist en gråtande och hysterisk dam i mygghatt stående med en lövsångare utbiten ur nätet. Hon stod inte ut med att fågeln "plågades så fruktansvärt", utan valde, helt medveten om detta, istället att göra det än värre för fågeln, och även för oss. "–Jag kunde inte kontrollera mig!", var hennes måttligt imponerande förklaring. En av de senaste säsongerna fick Martin Stjernman stifta bekanskap med en karatesparkande tysk, som trodde att vi tjuvjagade småfågel, och därför snabbt beslutade sig för att sparka ner alla nätpinnar som kom i hans väg. Efteråt blev han varse att han handlat lite överilat och bad om ursäkt. Storleken på de informationsskyltar vi har uppe vid stigarna som mynnar till fångstområdet ökar för varje år och innehåller numera både engelsk och tysk text.

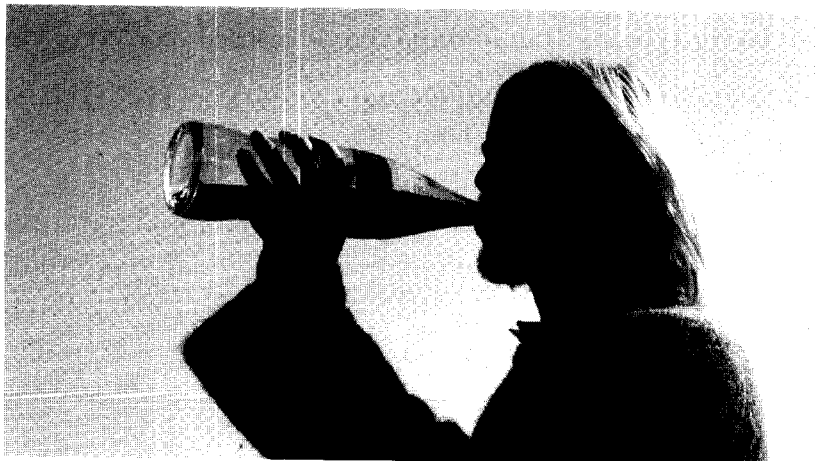
Ett speciellt kapitel i Post-LUVREs historia är bilarna. De första åren tillät studentekonomin endast bilar i 3000 kronorsklassen, samtliga med minst 20000 mil på nacken. Första bilen var en tvåtaktare. Det var med samma skräckblandade förtjusning vi varje år anträdde 160-milafärden till, eller från, Ammarnäs. På nästan varje resa fick vi stifta bekanskap med en ny verkstad (Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Kramfors.....) och mycket av tiden i Ammarnäs gick åt för att möjliggöra senare hemfärd. Beställa reservdelar och sedan fixa. Hade bara Daniel på macken varit intresserad av att laga bilar, och dessutom av att ta rejält betalt för det, hade han blivit rik på kuppen. Tyvärr var det ingen av oss som var bevandrad i vare sig upphängningar eller förgasare, men vi fick i alla fall låna verkstan. Daniels standardbudskap "– Gjør't schälv. Dä ä skit-enkelt. Du bara lyft opp, ryck loss å sätt dit!" var oftast en klen tröst!

Idag är många Post-LUVREngar, framfört allt de lite äldre, hårt uppbundna på många sätt och tiden räcker dåligt för längre Ammarnäs-sejourer. Inte minst är omsorgen om egen avkomma en bidragande orsak, samt hårda krav från chefer och anslagsgivande myndigheter. Det var säkert lättare i LUVREs forntid när kraven på framgång var lägre och ungdomar och unga familjefäder sorglöst kunde glida runt i tillvaron (och i Ammarnäs). Eller? Tack och lov har nya krafter skjutit till inom Post-LUVRE och det är väl ingen orimlig förhoppning att Post-LUVRE snart skall vara lika gammalt som LUVRE självt!! Åtminstone nära på. Till slut vill jag å hela Post-LUVREs vägnar tacka Anders och Ola för att ni bjöd in oss till de fantastiska happenings som LUVRE-somrarna i Ammarnäs verkligen är. Vi har redan minnen för livet och vi hoppas de skall bli fler!

"Dä ä skit-enkelt. Du bara lyft opp, ryck loss, å sätt dit!" (Åke Lindström och VW Passat -75, Macken, juli 1990).

Att det skulle bli fint folk av åtminstone några Post-LUVRingar stod tidigt klart. Här är det nuvarande byrådirektören vid Länsstyrelsen i Östergötlands län, Lars Gezelius, som svalkar sig mellan eftermiddagens dartrundor (Radhusen, augusti 1983).

Wer Heckenbraunellen lachen hört -
eller -
Gökungen som trodde att han var en Bergfink,
men som kom på bättre tankar...

Roland Sandberg

Nej, tyvärr så saknar jag förmågan att skriva på det språk som titeln börjar med - mest p.g.a. att jag inte kan koncentrera mig tillräckligt för att hålla reda på alla verb som bör avsluta meningarna. Emellertid tänker jag, vördnadsfullt, försöka mig på en liten skröna som berättar om hurusom "GökfinksLUVRE" blev "PreLUVRE".

Året var 1981 då en förväntansfull, filkandiserad lundabiolog stegade in till Sören Svensson, på Ekologihuset i Lund, och försynt frågade om det möjligen fanns något inventeringsarbete inför sommaren. Eftersom du känner Sören väl, så vet jag att du vet att han sa, JAVISST! Efter den första initiala chocken (att det var så lätt ändå), så gjorde sig den existentiella ångesten sig påmind med följd att jag tordes ställa ytterligare en fråga - "finns det plats för en till möjligen?" (Thomas Andersson). Jodå, det fanns det, så två (på den tiden) ynglingar begav sig glada i hågen upp till de norrländska tassemarkerna för att bidra till PMK's datainsamling.

Vårt uppdrag var att "starta upp" två inventeringsytor, en i Sorsele ("Svergoträsk") och en i närheten av Ammarnäs ("Räftebyrån"), samt att genomföra 16 milrutter i Sorsele-environgerna. Det lyckades riktigt bra, om man bortser ifrån det faktum att det inte blev några milrutter det året (mer om det när Sören fyller 70). I alla fall, efter förrättat värv kom vi upp till Ammarnäs för att redovisa våra aktiviteter, med följd att vi övernattade i "Gammelkåken" (denna ärevärdiga f.d. centralpunkt för LUVRE) några få nätter.

Gissa om vi kände oss små och blyga när vi stövlade in i LUVRE's hjärtpunkt! Efter att ha blivit tilldelade sängplatser, så upptäckte vi att det pågick förberedelser inför midsommarfirandet - det här verkar kul. Under tiden som borden dukades med både läckra och skall vi säga mindre läckra rätter (precis,

surströmming - inte precis vad skåningar kan tänkas vara särskilt vana vid och fortfarande känner en viss hälsosam skepsis till...), så var det pre-festivitets-samkväm iorstugan. Sören hade godheten att presentera sina nya medhjälpare för de närvarande Ur-LUVRingarna (det var ett begrepp som vi förstod med tiden). En var naturligtvis den dåvarande Chefen och projektgrundaren Anders Enemar, som med en vänlig men skarp blick, och några inledande kommentarer, fick oss att känna oss välkomna och delaktiga i projektet alldeles från början.

Att inventera och gå milrutten kan ju med all rätt beskrivas som ett ihärdigt "gnetande i busken" vilket vi lärde oss tämligen omgående genom att tvingas upp ur den goa' sänghalmen kring 04.00 (\pm en ynka halvtimme), vilket i sin tur som omedelbar konsekvens innebär att man är tämligen "slut i huvudet" vid återkomsten, vilket i sin tur innebär att man somnar relativt omgående, för att sedan (våldigt sakta) vakna upp kring fem för att äta, och sedan försiktigt undra hur i hela världen man skall lyckas med att stiga upp dagen efter.

Men, alla dessa tidiga morgonobservationer av spelande myrsnäppor och dvärgbeckasiner tycks kunna kompensera alla vedermödor. Härliga tider med andra ord!

Inventeringsverksamheten fortsatte vi med under fyra år för att så sakteliga börja fundera kring ämnet "Hur skulle det vara om vi formulerade ett eget projekt inom LUVRE?" Vid den tiden hade vi förstått att det överhuvudtaget inte finns några begränsningar inom det som vi kallar LUVRE. Sagt och gjort, vi tog tjuren vid hornen och startade "GökLUVRE". Vi hade tidigare med hjälp av okulär besiktning konstaterat att det fanns massor med gök i Ammarnäs.

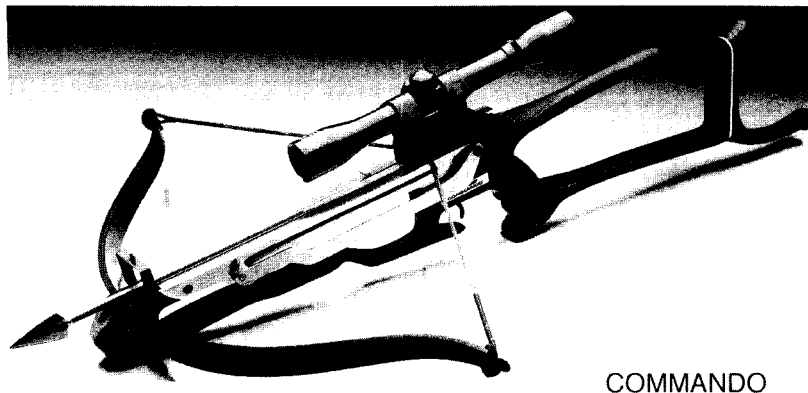
Våren 1984 genomfördes det första försöket att fånga en gök m.h.a. en uppstoppad gök (vänligen utlånad av Zoologiska Museet i Lund), bandspelare och slöjnet. Och min själ, det tog endast 45 min, så satt den där (i nätet). Ha(!), det här var ju enkelt - vi kommer att göra succé med våra idéer inom kort! Till saken hör, att vi anfäste en stycken radiosändare på göken, och med mottagare och pejlantenn borde

det vara hur lätt som helst att utforska gökens inre liv. Ha(!), igen, göken fångades uppe vid renslakteriet, Kraipe, och det visade sig att gökar rör sig över tämligen stora områden, varvid "pejlaren" måste följa efter - tänk bara på hur det kan vara att följa en gök som förflyttar sig (fortare än förföljaren) i denna terräng - just det, det blev ett sjuhelvetes springande och klättrande över rengården. Inte nog med det, efter detta springande och klättrande (inte göken utan undertecknad) ungefär 1-2 km så bestämmer sig "den fan" för att flyga tillbaka igen utan att egentligen avslöja något om det inre göklivet. Detta måste närma sig själva definitionen av ett äkta Enemarskt "syfilisarbete"!

Det visade sig sedermera att det var allt annat än prediktabelt att fånga en gök - den naturliga selektionen måste ha bestämt sig för att spela oss ett spratt. Nåväl, skam den LUVRing som ger upp. Vi råkade på en annons som berättade utförligt om hurusom man fångar duvor i staden Rom. Eftersom duvorna därstädes äro betraktade såsom "sanitära olägenheter", så fångar de stadsanställda dessa oroselement medelst nät utskjutna ur gevär eller armborst. Aha(!), eftersom vi pubertetsLUVRingar var måna om lugnet och tystnaden i skogen så beslutade vi enhälligt att använda det "visseltysta" armborstet för att komma vidare.

Vi fick tag på en firma i Hisingsbacka, nämligen "Armborst-Specialisten", varpå vi författade en förfrågan angående möjligheten att fånga gökar med nät som var propellerade med armborstkraft. Vi fick följande svar: "Kan ej bedöma hur man löser Ert problem per brev då jag ej är insatt i Ert arbete, men det är **helt klart** att armborst löser Ert problem" - ja, ja, syftet med att vara försäljare känner vi ju alla till, men till saken hör att vi gick på det! Tre grabbar; Thomas Andersson, Åke Walberg och jag själv "salade" till ett armborst vid

COMMANDO

namn "Commando" (passande namn eller hur?), och började entusiastiskt planera kommande fältsäsong - ve den gök som kom inom skotthåll för vår "Gökofilprojektil"!

Vi genomförde det jungfruliga försöket uppe vid parkeringen invid Kraipeslakteriet - det blev ett fullständigt misslyckande, d.v.s. nätet (försett med blytyngder enligt alla konstens regler) färdades en sträcka av ungefär 1.5 m för att sedan landa med ett hånskratt i parkeringsgruset...

Skit också! Men, skam den LUVRing som ger sig. Eftersom vår okulära besiktning gav vid handen att det faktiskt formligen vimlar av gök i Kraipeområdet, så var det väl "fan också" om vi inte skulle kunna hitta gökparasiterade bon och därmed, åtminstone, få kläm på vilka gökens värdarter är i Lappland. Va?

GökLUVRE (1985), startade upp två inventeringsytor (två mygg i en smäll - inventeringsdata och möjligheter till experimentella äggmanipulationer), en fjällhedsyta (MÅRIK1 = Marie Åke Roland I Kraipe) och en hedbjörkskogsyta (MÅRIK2 = numera M2), för att testa ett antal mer eller mindre välformulerade hypoteser. Vi bakade gökäggn utav modellera i ugnen, för att sedan bemåla dessa konstnärliga alster i rött, svart och vitt (med prickar på), och placerade sedan ut dessa främmande element i intet ont anande tättingars bon.

Det visade sig att järnsparvar accepterar allt utan knot, medan lappsparvar och ängsoplärkor ibland accepterar och ibland överger, men bergfinkar (som är listigast av alla) helt enkelt "slänger" ut alla främmande objekt ur boet. Men på något sätt, så kändes även detta forskningsförsök något långsökt - MÅRIK1 lades ner efter två säsonger. Emellertid, så lever fortfarande MÅRIK2 (M2) i all önskelig välmåga (vi har nu en pubertetserie om 12 år) med inspirerande inventeringsgnet som en viktig drivkraft. Och "ta mej tusan", om vi inte slutligen faktiskt hittade ett gökparasiterat ängsoplärkbo i vår kära M2!

Att man dessutom vid inspektion av ett därvarande krickbo (1994; med 10 ägg), möter en järv på 30 m håll antyder ju ingalunda att denna serie kommer att avslutas!

Nåväl, efter att trots dessa oomkullrunneliga misslyckanden, inte ha fått någon skarpare kritik från ledningen inom projektet började vi så småningom inse att LUVRE är tämligen annorlunda vad gäller krav på lättköpt succé. Det var ju sällsamt, att trots vårt (förmodligen förväntade) misslyckande, var vi fortfarande välkomna i LUVRE-gemenskapen! Om någon någonsin känt sig bättre till mods än vi GökLUVRingar, så vet inte vi vem det skulle vara (Tack för Humanismen Anders!). Med risk för att upprepa sig, "skam den som ger sig", efter vårt mindre lyckade försök att dissekera gökens sociala liv (det blev trots allt en LUVRE-publikation av det - erkännes villigt att det inte var någon "tung kria", men i alla fall), så gick vi vidare med bergfinkarnas liv och leverne.

Varför? Ja, det är väl en av de enklaste frågorna att besvara - Bergfinkarne svara understundom på Epirrita-förekomsten i björkskogen och eftersom ingen(?) tidigare hava studerat dessa flygfän så voro dessa såsom gjorda för f.d. GökLUVRE, eller hur? Här skall letas bergfinksbon!

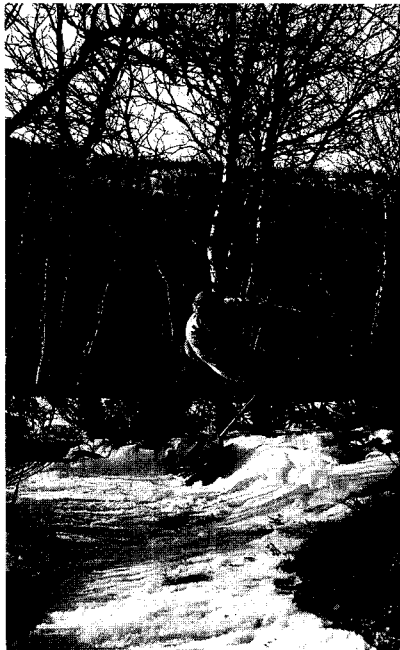
Som nu LUVRE fungerar, så var det så att en ung Stockholmsyngling (Anders Löfgren) fick nys om projektet (via Sören) och förklarade sig villig att klättra till hittills ouppnådda höjder (i träden alltså), och han visade sig vara inte bara en god klättrare, men också en verbal tillgång. Tänk dig själv Anders, Du ligger och sover i en av Radhuskojerna och väckarklockan ringer - någon (inga namn) ramlar ur kojen och når med ett brak golvet, varpå Anders L. kommenterar: "Tänkte du bomba klockan eller..." (uttalas på Stockholmska - snacka om typisk LUVRE-verbalitet!).

Vi gjorde allt, extra mat vid bona (pappmuggar fulla med mjölmask), kulört målade bergfinkar och observationer "en mass", men vi misslyckades igen - skam till sägandes, så fick vi inte tillräckligt mycket data för att skriva ett äkta LUVRE-pek. Varför? Ja, dom jävlarna (bergfinkarna alltså) betar sig ju inte som andra arter - dom lämnar häckningar (och kommer tillbaka, ibland) och beger sig till "Gud vet vart" mitt i alltihopa. Så, vad gör man, jo man överger bergfinkarna temporärt (liksom gökarna), och går vidare i den vetenskapliga drömvärlden. Det signifikanta med allt detta är ju förstås att ingen (inte en enda) kom med några klagomål. -Häpnadsväckande! Åtminstone om man

känner till den s.k. vetenskapliga världen något - prestation är det enda som räknas! Jag tror att, nu mitt ibland gökar och bergfinkar, jag har hittat det efemära men samtidigt eviga, dvs LUVRE-själen. Tack Anders!

Nå och sen' då? Ja, ärligt talat så var vi väl tämligen luttrade efter alla våra mer eller mindre misslyckade försök att bli "riktiga" LUVRingar (dvs sådana som faktiskt hade åstadkommit något i tryck). Men igen, skam den som ger sig. Vi skriver nu år 1988, och som vanligt hade vi ett illustrert LUVRE-symposium inför den stundande fältsäsongen. Om sanningen nödvändigtvis skall fram, så var tankarna fortfarande på något sätt montifringilloida - om man kunde fånga dessa "småjävlar" tidigt nog, så kanske man kunde få kläm på deras ohemula beteende? I alla fall, så tror jag att jag presenterade ett förslag till "förhäckningsfångst" vid symposiet, och se, en PostLUVRing vid namn Göran Pettersson nappade på förslaget att åka upp tidigt och fånga fågel i Ammarnäs (OK, Ola hade förstås redan informerat oss att detta ingalunda var något nytt inom LUVRE). Sagt och gjort, vi satte upp nät kring det välkända Grustaget mitt emot Radhusen och började fånga. Första kvällen, efter nätens uppsättande, så tyckte både Göran och jag att det vore kul att testa lite. Så vi åkte upp från vår (enligt normal Ur-LUVRE-standard) lyxiga boning under Posten och hissade upp näten - och vad händer? Jo, under två timmars preliminärfångst fångade vi en spansk sävsparvs-señora! Det var därmed inget som helst tvivel att detta det nystartade PreLUVRE hade gudarna med sig, och att det skulle komma att fortsätta i oändlig tid. Faktum är att vi redan då beslutade att vi skulle fortsätta tills vi hade fångat en blåstjärt i våra PreLUVRENät (vilket ju förmodligen är det samma som att säga att vi kommer att fortsätta under evärdelig tid).

När PreLUVRE anländer till Ammarnäs så är det två saker som är mycket karakteristiska, nämligen; (1) första besöket i ICA-affären - jäså, de' e' så dags igen (det betyder förmodligen att nu är det vår igen eftersom trastspionerna har anlänt), och (2) att det är dags att plocka fram snöskoveln (för att skotta fram Radhusen och nätplatserna).

Men, vilken formidabel upplevelse det är att få tillfälle att uppleva våren i "fastmotion" (speciellt som man sällan hinner med densamma nere i söder på grund av s.k. vetenskapligt arbete). I mitten av maj, när PreLUVRE normalt anländer, så ryter jokkarna av vällust när de uppfylls av det snabbt minskande snötäcket - det finns överhuvudtaget ingen vackrare symfoni i denna värld. Efter att ha satt upp näten, så brukar vi unna oss en skådartur i deltat för att se om fjällgässen har anlänt, och för att registrera hur många av dem som är "Lambart"-märkta. Stor- och smålommarna vrålar ut sina vårkänslor, strandskatorna annonserar sina volymmått, och med lite tur dansar tranorna sina balettvirvlar till ackompanjemang av bläsandernas vissekoncert. Vem kan väl motstå detta?

Salut Broder Anders och Hjärtligt Grattis på 70-årsdagen!

Favoritfåglar i favoritskogen

Hans Nyström

I en intervju för några år sedan i Göteborgstidskriften *Fåglar på Västkusten* tillfrågades Anders Enemar om sin favoritlokal som ornitolog. Svaret kom utan tvekan och med en karaktäristisk exakthet i lägesangivelsen: fjällbjörkskogen på Kaissats´ och Valles sluttningar, mellan Karsbäcken och Rödingvik, väster om Ammarnäs i Lycksele lappmark. Vad passar då bättre än att ägna en artikel i hyllningsboken åt just denna fjällbjörkskog?

Det var på sluttningarna av Kaissats och Valle som Anders år 1963 inledde LUVREprojektets kartläggning av fjällfågelfaunans sammansättning och förändringar. Med kompass, mätstav och rep lade han tillsammans med andra "urLUVRingar" ut provytorna i terrängen. A4, A5 och A8. Benämningarna på de ytor som fortfarande inventeras är knappast av den arten att de eggjar fantasin. Däremot fascinerar mellanrummen i sifferraden med sina antydningar om upphörda verksamheter och skrinlagda planer. Det händer att man träffar på en rad urblekta snitselknutar i skogen och förundrad stannar upp inför denna påminnelse om ett numera avlägset förflutet. Kan det vara den beryktade A-sjuan, en riktig svett drivare att döma av det nostalgiska historieberättandet över ärtsoppan och punschen vid LUVREträffarna? Då, i Begynnelsen, tycks dagarna ha varit längre och inventerarens uthållighet större än vad vi mäktar med, vi sentida efterföljare.

Jag minns honom, inventeraren, från mina första år i LUVRE under mitten av 1980-talet. Vi satt och höll vakt vid något siskbo eller var sysselsatta vid fångstnäten när han dök fram ur skogen med anteckningsbok och penna i högsta hugg och den där fjärran blicken man får när man försöker skilja bergfinkarnas bräkanden åt så att det blir rätt antal i protokollet. Inte mer upptagen dock än att han hade tid för en pratstund. Kanske åkte matsäckens hårdmackor fram under diskussionen om siskpopulationens beståndsväxlingar, också det en undersökning som han ursprungligen initierat. Var det första gången för året brukade han fryntligt meddela att han fortfarande kunde höra den grå flugsnapparens höga gnisslande och följaktligen platsade som fågelräknare ännu en säsong.

Nu går jag själv sedan tio år tillbaka som inventerare längs de gamla rutterna som Anders trampat upp. Fjällbjörkskogen mellan Karsbäcken och Rödingvik har blivit en favoritlokal också för mig.

Helst kommer jag upp till Ammarnäs tidigt, då björkskogen är brun och det finns en gnistrande skärpa i utsikten upp mot fjällsidorna. Vinden bär svalka med sig från snöfälten på högre nivåer och driver på de sista isflaken, som klirrande mot varandra samlas upp i Tjulträskluspen. Björkarnas lövsprickning är för varje år en hisnande upplevelse, en total förvandling, då dalen får färg och går från fattigdom till frodigt överdåd. Först märks bara en ljusning i den bruna sluttningen, sedan kommer den prickiga grönskan, får för några dagar en nästan gyllengul ton innan den tätnar, mörknar och blir kompakt. Tvåtre veckor brukar det ta innan även det översta bältet har färglagts och avtecknar sig mot de karga fjällhedarna. Då börjar också fågelsången tunnas ut. Den korta inventeringssäsongen är över.

Det är den tiden som samerna kallar vårsommar, då renflockarna långsamt rör sig genom dalen på sin väg till sommarbeteslandet västerut i fjällen. Stilla morgnar hör man skällornas klang uppifrån sluttningen och ofta träffar man på djuren i skogen. Skrämda störtar de upp från vilan men blir sedan stående med sina spökaktiga ansikten riktade mot inkräktaren. Hornen är ulligt ludna, mestadels små knotor bara, men en och annan vaja bär präktigt utväxt krona, när flocken i gungande trav flyr bor mellan träden. Det sista man ser är de spetsiga stjärtstumparna, som bärs likt utropstecken resta i vädret.

Sedan några år tillbaka har jag inventerat den provyta som går under namnet A8. Det var den som Anders tyckte bäst om och in i det längsta höll fast vid, innan flugsnappargnisset tystnade. Den ligger längst bort, ett par kilometers vandring längs Tjulträskets strand och sedan upp ett stycke i sluttningen. Till skillnad från ytorna närmast vägen, där samernas veduttag öppnat gläntor och fläckvis föryngrat skogen, är A8 en renodlad urskogsyta. Terrängen är brant och oländig. Kantiga stenblock, somliga stora som hus, ligger kastade huller om buller med sugande kärnhål och porlande bäckar emellan. Där marken är torrare och skogen resligare har ovädren farit hårt fram. Överallt vänder stormfällena upp sina svarta vältor och stammar som knäckts spretar med flisiga brott. Man går där och känner förändringen i det oföränderliga: murknande lågor begravs under mossan och blir till ny jordmån i det eviga kretsloppet.

Men framför allt har jag lärt känna skogen under protokollgångarna - de milslånga linjetaxeringarna längs hela sluttningen som kompletterar inventeringen i provytorna.

Beteckningen "fjällbjörkskog" sammanfattar i själva verket en mångfald av biotoper. Därför blir vandringen aldrig enformig. Man rör sig ut ur det ena och in i det andra av skogens många rum och möter hela tiden nya miljöer.

De rikaste biotoperna finns längs Tjulträskstranden, i den vattendränkta ängsbjörkskogen, där kabbelekans rabatter lyser i kärren och den nordiska stormhatten lyfter sina parasoller under videbuskarna, en halvdecimeter högre för varje dag som går. Efter midsommar blommar hæggen längst stigen och inifrån snåren hörs trädgårdssångarens pladder eller härmsångarens hetsiga tonlöpor. Utmed bäckar och sänkor i terrängen sträcker sig fuktstråken upp i sluttningen, som saftigt gröna alkärr eller täta vidensnarjen, som förorsakar åtskilliga svodomor när man trött befinner sig på hemväg. Då är det skönt att komma ut på de öppna myrarna, som breder ut sig i mjukt fallande avsatser med nyckelblomster, svarthö och hjortronblom i starrmattan.

Även i den torrare björkskogen finns det rika partier. På några ställen har vedtäkt eller stormfällen skapat lövängslika öppningar, som soliga dagar sprakar av färg när fjällviol, rödblåra, smörboll och midsommarblomster har slagit ut. Mera i skymundan och före alla andra blommar tibasten på bar kvist under Kaissatstoppens brant. Men avsevärda arealer präglas av hedbjörkskogens magermarker med en undervegetation av enbuskar eller bara blåbärris, händelselösa passager för inventeraren, då bara någon avlägsen bergfink livar tystnaden. Blockterrängen är redan nämnd. Uppåt trädgränsen övergår den här och var i kala klippor, tillhåll för ringtrasten, vars vemodiga flöjttoner ljuder ut över dalen.

Vid Rödingvik, vändpunkten, brukar jag rasta och den platsen förtjänar ett särskilt kapitel. Här låg en av de gamla gårdarna kring Tjulträsket, grundlagda i början av seklet av samer som blivit av med sina renar och tvingats övergå till bofast liv. Ännu på 1960-talet, när Anders började gå sina rundor, hävdades slätterlandskapet. Nu återtar naturen den mark som med sådan möda röjdes och slyskogen tätar från kanterna. Men när man sitter där med termosen och smörgåsarna vid rastplatsen intill den äldsta stugan, utskälld av gulärlorna, kan man fortfarande göra sig en föreställning om smörbollsängarnas vidd i sluttningen ner mot sjön. På andra sidan vattnet reser Stouraigert sin dystra profil, snöstrimmig mellan de svarta stupen. Gärna följer man med kikaren krönets konturer för att upptäcka någon rovfågel - och det händer faktiskt att kungsörnen seglar på uppvindarna eller att jaktfalken har vägarna förbi under patrulleringen av sitt rymliga revir.

De igenväxande ängarna vid Rödingvik påminner om att fjällbjörkskogen alls inte är någon ödemark som legat obefolkad sedan tidernas begynnelse. Tvärtom; har man väl fått upp ögonen för dem märker man överallt spåren

efter människornas närvaro. Det kan vara nävertäktens svarta ringar kring björkstammarna, en grånad hässjestör på myren eller stigen som snart utplånad ringlar sig fram genom terrängen. Den öppna, gräsiga gläntan är i själva verket en betesvall eller lägerplats från gången tid, då renarna var tama och hölls under ständig uppsikt av sina ägare.

Omkring femtio fågelarter brukar man kunna räkna in under de drygt tjugofem timmar man årligen ägnar åt protokollgången. De två vanligaste, lövsångare och bergfink, står för tre femtedelar och lägger man till rödvingetrast, gråsiska, järnsparv, sävsparv, björktrast, blåhake, rödstjärt och trädpiplärka når andelen upp till nästan nittio procent.

Mot denna bakgrund avtecknar sig överraskningsmomenten. Hönsfåglarna till exempel. Dalripetuppen brukar annonsera med några dämpade "käu, käu" innan hans kiknande skratt ljuder och paret surrar iväg över blockmarken, men tjäderns tungt bullrande uppflog kommer utan förvarning. Lika plötsligt dyker stenfalken upp, småfågeljägaren framför alla andra. Jag minns en gång när jag nästan blev påflugan av den gråblå hannen, som kom farande likt en pistolkula i ansiktshöjd mellan trädstammarna och väjde undan först när jag instinktivt höjde händerna till skydd. Gällt skrikande och med fladdrande vingar flyger falken runt fridstöraren om han kommer för nära den ruvande honan i det gamla kråkboet vid sjöstranden.

Min favorit hör emellertid till de mera diskreta: den tretåiga hackspetten. Någon gång, särskilt tidigt på säsongen, hörs hans långa, glesa trumvirvel genom skogen och då kan man leta sig fram till honom där han sitter med solblänk i den gula hjässfläcken i toppen av en högstubbe och bearbetar den träflisa som ger bästa resonansen. Men för det mesta är han alldeles tyst. Rätt som det är har man honom bara tätt inpå sig. Med lätta slag av näbben undersöker han björkstammarna och vore det ett mindre vetenskapligt sammanhang än LUVRE skulle jag utnämna honom till skogens egen ande, när han mossigt svart och vit som en barkflaga rör sig bort mellan träden. Med hjälp av ungaras knäppande tigglaten finner man vid midsommartid ofta boet. Till skillnad från den mindre hackspetten, som också häckar i fjällsluttningen, är den tretåige ofta alldeles oskygg och varnar då inte vid boet, så man kan utan att störa slå sig ner en stund och följa matningsbestyren.

En av fjällfågelfaunans mest intressanta sidor är de stora variationerna i flera arters förekomst, som till stora delar sammanhänger med motsvarande fluktuationer i födotillgången. Vissa år är björkens frösättning osedvanligt rik och då genljuder skogen av gråsiskornas slammer och kvintileranden. Mera regelbundet återkommer björmmätarlarnas massuppträdande, som följer en

tio-elvaårig cykel. Under toppåren livnär nästan alla tättingarna i fjällslutningen sig själva och sina ungar på de gröna larverna men det är framför allt bergfinken som svarar med en kraftig beståndsökning. För inventeraren är invasionen av "björkmask" en inte helt angenäm upplevelse. Skogen blir visserligen öppen och genomsynlig allteftersom bladen blir uppätta och trädskronorna tunnas ut. Men samtidigt klibbar den ... Man hör hur det smackar och knaprar överallt och när man kommer hem har man med sig de gröna larverna - i håret, i kläderna och mosade mellan anteckningsbokens pärmar!

Då är smågnagaråren en mera odelat positiv upplevelse. Normalt varierar gnagarbestånden i norra Sverige enligt en fyraårig cykel av accelererande tillväxt, kulmination och sammanbrott, följt av en ny återhämtning. Ett stort mysterium för den ekologiska forskningen är varför denna regelbundna växling delvis tycks ha satts ur spel under senare år, särskilt beträffande fjälllämmeln, som inte sedan början av 1980-talet uppvisat någon riktig topp. Björkskogens sorkarter har varit något pålitligare, till stor glädje för ornitologen, för sorkarnas prassel i riset betyder att det finns chans till spännande möten med rovfåglar och ugglor.

Först och främst handlar det förstås om fjällvråken. Ett riktigt gnagarår kan alla de gamla vråkböna i klippbranter och trädklykor vara bebodda, vilket betyder sexsju häckande par längs slutningen. Fjällvråkarnas klagande skrik och långa, flacka dykningar om man kommer för nära boet blir ett vanligt inslag under protokollgången.

Bland ugglorna är nog hökugglan den man träffar på flest gånger. Ofta annonserar småfåglarnas varningar hans närvaro och man hinner lagom fram för att se honom pila bort mellan träden. Men han kan också sitta helt öppet i en torraka på myren och svänga den långa stjärten av och an. Då får man möta den stränga blicken i hans gula ögon. Hökugglan häckar i stubbar och ihåliga träd men ungarna lämnar tidigt boet och sitter likt gråludna småtroll utspridda i skogen.

Jordugglan hör mera de öppna markerna till. Ett år när vi bodde i Wasséns stuga vid Tjulträskvägen häckade två jordugglepar alldeles i närheten, ett i grustaget och ett vid rengärdet längre upp i backen. När vi tog kvällspromenaden hördes ungarnas fräsande tigglaten i flera riktningar. Ofta kom någon av föräldrarna farande, slog till i toppen av en telefonstolpe, vände sitt dödskallesansikte mot oss och gläufste. Under nätterna jagade ugglorna med stela vingrörelser över ängen nedanför huset, nästan vita i den bleka skymningen. Samma år höll ett par blå kärhökar till vid "nätkullen" längre bort i slutningen. Vi såg ibland hannen komma dragande nedifrån dalen och hur honan då alltid sköt

upp från samma ställe i skogen för att ta emot det byte han bar med sig. Där låg boet, förstod vi, och den dag då jag efter ivrigt sökande avslöjade hennes hemlighet hör till de mera minnesvärda under Ammarnäsåren.

Ja, så skulle man kunna fortsätta att berätta.

Men nu går ännu en LUVREsäsong mot sitt slut. Just idag, när jag skriver dessa avslutande rader, har jag gått den sista protokollgången till Rödingvik, tur och retur. Sex timmar alldeles ensam i skogen, i en terräng som kräver total uppmärksamhet och kroppsansträngning. För att utföra sin uppgift måste man ge akt på varje ljud och varje rörelse i vegetationen. Det ger en egendomlig känsla att på detta sätt vara utlämnad till omgivningen. Man blir inte "ett med naturen", som det heter med en sliten klyscha, men något snarlikt och samtidigt motsatt: man kommer så nära att man känner hur naturen lever sitt eget liv oberoende av oss människor, på andra sidan av en gräns som det inte går att träda över. Outgrundligt stor och likgiltig bara existerar den och ägnar inte en tanke åt den svettige mannen i grön jacka som sliter sig fram genom enenåren, klättrar över stenblock och halkar omkull med sitt anteckningsblock i videkärren!

Surstötter i Vindelfjällen

Guðrun Bremla

Alla har vi väl vårt LUVRE. Att möta LUVRE är att möta sitt öde. Här är ett försök att skildra mitt LUVRE. Ett LUVRE som haft stor betydelse i mitt liv.

Väntar ni på en intressant utläggning om försumningen i fjällen så handlar det inte om det. Det är en titel för att få det hela att låta mer vetenskapligt och därigenom få fler läsare. Fast vad det egentligen syftar på är ett utslag av Ung-LUVREs revoltpotential. (Den trodde ni inte fanns va!) Är Ur-LUVRingarna, de silvergrå hannarnas, aldrig tidigare ifrågasatta rang hotad?

Rakryggade, silvergrå han-LUVRingar

Varför blir man LUVRing? 17 år tror jag visst att jag var när jag fick höra talas om den aktivitet som försiggår i Ammarnäs var sommar. I en muggen källarlokal, fältbiologernas krypin i Lund, där Lotta Nyholm våren 1983 satt och förfasade sig över att behöva åka upp till fjällen och gå i holkar. Fasan bestod i många, stora och framförallt farliga älgar. Lotta föreslog mig att komma med och hålla henne sällskap bland alla faror i skogen.

– Men akta dig! Man blir fast där uppe! Det finns folk som har varit där varje sommar i 20 år! Jag minns att jag tyckte det hon sa lät konstigt! Inte kunde man väl bli så fångslad?

Jag blev överbevisad och var själv fast efter två veckor som "sällskapsdam". Lotta lärde mig den ädla konsten att följa de svartvita flugsnapparnas holk-liv. Samma hårda skola som många LUVRingar fått genomlida! Hon lärde mig också utveckla en älgrädsla med hjälp av LUVRE skrönor om galna älgkor. Detta "räddade" oss vid vårt första älgmöte, för övrigt i Abisko, där Erik Nyholm hade en koloni norr-häckande holkar. Här blev jag visad det allvar med vilken man bör reagera på allra minsta fnysning från denna skogens konung. Lotta gjorde snabbt en upplättrande manöver i den högsta fjällbjörk som kunde erbjudas efter att först ha gjort sig av med all utrustning i sin sällskapsdams famn. För mig återstod blott att följa exemplet. Fast nu fanns det bara ett träd kvar som skulle bära en människa och det var redan bebott av en flugsnappare.

Älgar har också stora fötter.

Efter diverse fnysande och prasslande lufsade "älgen" sin kos, skrämnd av Lottas och min schlager-dänga "Åh Magdalena" som vi framförde från var sin tanig, svajande fjällbjörk ivrigt ackompanjerad av en mycket irriterad flugsnapparhona.

Att jag dock inte skrämdes iväg från holkyornas värld efter björnmöten och älgfrossor berodde på den nya fantastiska värld som öppnade sig. Fascinationen över häckningsförloppet. De nykläckta, hjälplösa, nakna, storögda och jättegäpande boungarnas charm. Den svaga mysk-doften av en nyfångad flugsnapparhona! Närheten till fåglarna, kanske till och med personifierandet av de små livnen, gav en helt ny dimension till fågelskådandet. Fjällbjörkskogens explosion av liv under den korta tid då den inte ligger i djupfrusen dvala.

Vad som inte heller avskräckte var de iskalla, regniga dagarna och den långa, branta cykelvägen från Nyholms kåk via Gammelkåken till flugsnapparkåken. Och så hade vi så skoj, oftast, i FlickLUVRES högborg. Det egentliga flick-LUVRE existerade väl bara något år kring 1985, då jag, Lotta, Sophie Ehnбом, Ylva Gislén, Annika Nyholm alla jobbade bland holkarna och huserade i Nyholms kåk. Vi tyckte nog att resten i LUVRE var surstötter... De andra LUVREingarna existerade bara när de kom och duschade. Ofta trötta och lite sura.

De blommade dock upp under torsdagssårsopporna och midsommarfesterna dit Flick-LUVRE kom och försökte göra festerna på vårt sätt med blommor på borden och sång. Det där med ljuv stämsång var inte något för de LUVREanska råbarkade kraftkarlarna precis. Fick de måhända nog av ljuv fåglalåt? För att ackompanjera skönsången började man hamra takten. Det hamrades på allt man såg och in hämtades all köksmateriel som kunde bringa oljud. På LUVREs alldeles eget kreativa sätt var nu en gungande slagverks samba uppfunnen. Nåja, det var ju inte särdeles vackert men det var ju musik på sitt sätt. För att alla skulle klara av text och melodi blev sången snart till en jojk. Det är kanske denna ännu levande tradition som är Flick-LUVREs största kulturella insats inom LUVRE. Det starkaste beviset för musikytringens existens lämnade vi kvar i Gammelkåkens bohag; buckliga lock, konkava grytundersidor och hackad gjutugnsplåt.

LUVRE som kulturell yttring? Jo visst måste LUVRE vara kultur. 35 års ideell fjäll- och skogsvandring. Är vi ändå inte kult? I alla fall bland oss själva! Jag tror att LUVRE egentligen är en religion. Anders Enemar är dess grundare och Sören Svensson dess profet. Alla vi andra är lärjungar som fått inpräntat tron på den fria, roliga vetenskapen, viljan att göra det omöjliga och tillsammans jobba för ett ouppnåeligt mål. Hos NFR söker vi nåd.... Pengar är inte

Midsommarnattens slagverkssamba i Gammelkäken.

lycka, och att jobba hårt är en dygd! Den LUVREanska moralen inpräntades i oss med alla sedelärande historier. Speciellt om ur-LUVRingarnas aldrig sinande ork under de allra största strapatser och under de primitivaste förhållanden, och hur de gått genom eld och vatten med högt burens fana, det fick vi höra.

Och visst tog vi åt oss och trodde blint! För vi slet ofta där i holkskogen i hopp om att vara sanna LUVRingar, trots att vi bespottade holkslavar ofta fick höra motsatsen. Inte minst slet vi runt med aluminiumstegar försedda med hakar i täta videklädda skogssluttningar. Trots ömmande axlar måste jag ändå försvara stegen, då den kändes som en försäkring mot älg. Med den kunde man ju klättra lite högre upp! Fast lättningen var stor efter att Sophie och jag sänkt holkhöjden (och samtidigt infört ett krav på 175 cm- assistenter! Detta kan ju i och för sig lösas med 5 assistenter om 35 cm i medellängd.). Att detta sedan sammanfaller med en ökad predation från vessla som leder till fullständig kollaps av svartvit flugsnappar-populationen, vill vi inte ha på vårt samvete, utan vi ber Chefen Erik Nyholm motbevisa detta vetenskapligt och publicerat!

Något av det mest karaktärsdanande var nog den hopplöst förvirrade så kallade E-ytan utan spår av vatten, en varm, mygg- och björkmätarlarfylld dag. Det är nog faktiskt på gränsen till vad mångas nerver pallar, liksom

Familjelycka i kras. Vesslan kom emellan.

svårfångade, lättretliga hannar som man tvingats ge upp hoppet om efter timmar av koncentrerad väntan framför ingången. Att det kan vara så svårt att få dem att falla för fällans charm. Men så är det en härlig känsla när man väl lyckas fånga dem och få dem ringmärkta!

Dagligen mellanlandade vi i gammalkåken och insöp lite atmosfär eftersom Göran Paulsson bodde där och basade över flugsnappar-forskens pärmar. Atmosfären mötte en redan i farstun där allas skodon stod på tork. Fast det var kanske inte det vi traktade efter utan snarare att få höra alla nyheter från fjältet. Vad hade de sett på fjället idag? Hade någon hittat ett rart fågelbo? Och hade man hört nordsångaren än? Men också få lyssna på mer eller mindre vetenskapliga diskussioner om allt som rör sig i LUVRingarnas hjärnor. Om regnet öste ner och termometern inte orkade många skalstreck över nollan var det mycket mer lockande att

Sophie Ehn bom ringmärker koncentrerat sitt livs första fågel.

stanna i stugvärmen och läsa Sörens Fantomentidning! Fast holkarna måste ju besökas, i ur som skur, så till slut var det bara att bita ihop. Då hade Göran förstås redan sprungit genom sin holkyta, diskat efter frukosten, skrivit 25 brev, tvättat, kokat ärtsoppan och hunnit bege sig ut i skogen med kameran i högsta hugg.

Med tiden lärde man känna dessa LUVRingar och till och med uppskatta dem! Förutom i Gammelkåken till vardag och fest, möttes man i affären strax innan stängningsdags eller på potatisbacken med tubkikarna i högsta beredskap eller ute i fält. Men bäst kontakt blev det nog när Nyholms skaffade TV och telefon! När det sedan ordnades EM och VM fotboll var det mycket populärt att komma och hälsa på hos Nyholms! Speciellt om man kunde ringa hem och bruka tvättmaskinen samtidigt! (Tur för Nyholms att vi fick en ny modern forskningsstation till slut!) Men det var skoj att få besök! Vi kände oss ibland rätt ensamma nere i byn med cyklar som enda fortskaffningsmedel. Inte så gärna tog man backen upp igen till Gammelkåken för att få gemenskap. När Roland Sandberg med kompani började hyra lägenheten under posten fick vi nära till LUVRingarna. Det blev en rolig gemenskap med middagar, morgontidiga och nattliga fågelexpeditioner men framför allt många LUVRE-skrönor. Bengt Arvidsson hade mycket att förtälja om lövsångarna och deras efterhängsna forskare, och om sin nya hängivelse – fjällrävarna. Mest skrat-

tade vi nog åt Roland och hans tröstlösa gökforskning. Om man ska använda radiosändare på gökar bland rengården bör man anlita stävhoppare som assistenter.

Och hur kommer man på idén att använda armborst vid infångandet? Jo, LUVRE är kreativt! Fast det kunde kanske varit bättre om man ser till publikationslistan. Men armborst det är påhittigt det! Liksom alla andra LUVRE-patenterade metoder. Verktyg gavs fina namn. I sin enfald trodde man att genomlysare var något finare än en ficklampa med förminskat ljusutsläpp och tillhörande toarullehylsa. Och inte

GöKLUVRE har blivit Lappsparvspappa.

nog med detta vrängde man namnet baklänges för att ytterligare höja statusen på detta oumbärliga instrument. Trots att jag i flera år burit runt på en Erasylmoneg och hört Anders Enemars förmanande ord om vikten av att bruka den måste jag erkänna att min inte blivit så sliten! I holkskogen har man ändå så god daglig koll på varje ägg som läggs och om det är ruvat eller ej.

Ja, ägg har man tittat på många i sina dar. Det är fascinerande vad flugsnapparägg kan variera till färg och form. Vid Tjulträsk måste man vara extra försiktig vid okulär besiktningen så man inte missar tecken på tunnskalighet och har sönder dessa extra sköra underverk. För visst är det ett livets mysterium att dessa kan väckas till liv av lite värme? Ett mysterium var det iallafall det år jag vid första rundan i holkskogen hittade två konstnärligt påbätrade ägg i holken vid A8-bäcken. (Om detta verkligen är A8-bäcken vet jag inte för verklighetsanknytningen hos dessa märkliga beteckningar har jag aldrig lyckats klura ut.) Vem kunde ha gjort detta? Den enda LUVRing förutom oss som hitintills syns i skogen var ju självaste ex-chefen Anders Enemar och en så ärevördig person kunde ju inte ha spelat oss detta spratt. När det nästa morgon låg tre ansiktsbemålade ägg fick han dock erkänna. Holken passerades av ootransilluminograf-projektets fotograf varje dag!

En viss skuld till att jag valde ekotoxikologi som mitt forskningsfält utanför LUVRE torde Erik Nyholm ha. De tunna äggskalerna hos Tjulträskets flugsnappare var skrämmande och samtidigt mycket intressanta. Hur kunde det bli så

Äggstra vackra?

i detta paradiset dit miljöförstörelsen inte borde ha nått! Här där man utan att tveka släcker törsten i bäckvattnet och ständigt med glädje insuper naturens dofter fria från stadens avgaser. Eriks intresse blev hans forskningsfält och han undersöker flugsnapparens hälsotillstånd noga i Ammarnäs och på platser över hela landet! Turerna som LUVRE-assistenterna tvingades med på i Norrlands kustland där påverkan från Rönnskärsverkens metallutsläpp studerades var mycket lärorika. Och jobbiga! Erik hade ett rasande tempo, p.g.a. långa ben, stor skicklighet och ambitiösa tidsplaner. Men så är han ju också en ur-LUVRing!

Att anlända till Ammarnäs var sommar, liksom vårfågeln, har sin charm. Ivrig går man hemma och väntar på vårens framsteg. Så genomför man en lång och jobbig flyttning till sitt sommarkvarter. Förväntansfull färdas man den sista biten upp längs Vindelälvens dalgång. Man funderar på huruvida det är tidigt eller sent, mycket eller lite snö. Vad har förändrats? Är byn sig lik? När jag var ny betade fortfarande fjällkorna längs Tjulträskvägen, men asfalterad det var den. Inte bara ur-LUVRingarna har sett fjällbygden förändras. Vi är nog många i LUVRE som inte bara fascinerats över fåglarna och naturen utan också över fjällbygden och dess folk. Vi "trastspioner" är nog också något av vårfåglar i bygden. Vi hälsas som sådana i affären i alla fall. Men återseendets glädje kan ju bero på vår goda aptit, som måste ge gott tillskott i kassan.

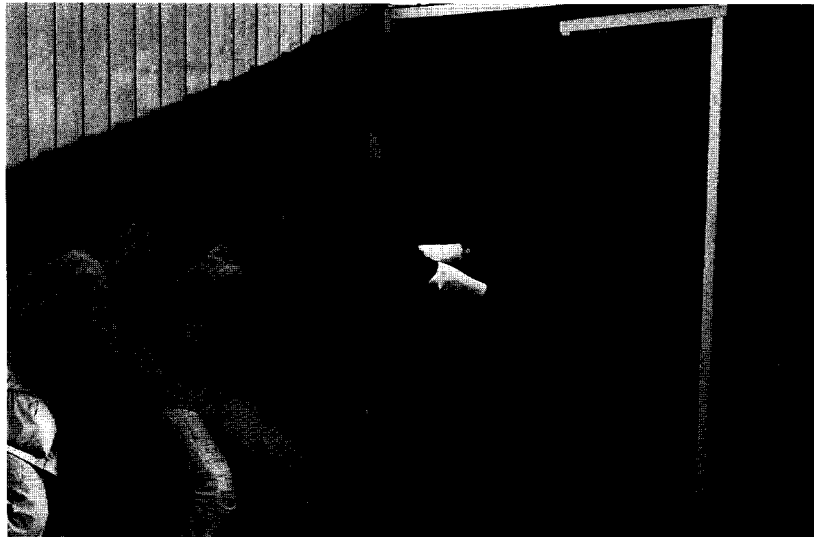
Och visst är det en glädje att återse alla gamla LUVRE-stötar år från år. Men nykomlingar är ju alltid trevligt. När Berglärkegänget drog in över fjället var det en frisk fläkt. Ett gäng med stor optimism, som nog behövs när det gäller att gå 60 mil för att se två par fåglar misslyckas med häckningen! Att fortsätta knega år från år trots motgångarna, det är LUVRE det! Olof Berglund, en hårdhudad (vid detta laget i alla fall under fotsulorna) projektledare har efter 6 år gjort slut på alla assistenter och berglärkor, men har gott om pengar kvar. Det måste vara mycket ovanligt i LUVRE. Någon brist på komik tror jag inte fanns i det projektet. I alla fall verkade ett gäng desillusionerade medlemmar ha skoj när det spelades dubbelbeckasinspel i fjällvidet den sena julinatt då "skitspriten" tog slut. Trots många värkande fötter och knän, vem minns inte grillkvällen i ösregnet i det ny uppförda grillskjulet vid Tjulträskstrand, där Håkan Janson berättade på om och om igen, på minst 4 språk, varför han fått äta jaktfalksslagen ripa.

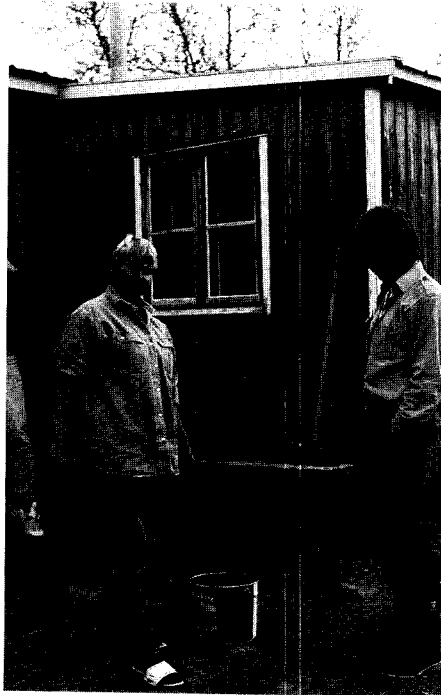
Men Flick-LUVRE då som man tyckte jag kunde skriva om? Det var aldrig mer än en lös falang i organisationen. Det feminina LUVRE-gardets enda verksamhet utanför det egentliga LUVRE var den årliga våffelfesten under ledning av vår mentor som också är Gråsiskeforskens moder, Bodil Nyström (p.g.a. hennes relativt sett mer mogna ålder även titulerad TantLUVRE).

Projektledare Berglärka är mån om hygien. Men har han tagit sig vatten över huvudet?

Cool stockholmare i trångmål efter lång marsch till berglärkor.

Bodil basar bestämt över färgmärknigen av radhusen.

LUVRE torde väl i dessa dagar vara en förebild med alla sina kvinnliga forskande fågelskådande mesenater! Men som vanligt är det tomt på kvinnor i toppskiktet. Fast bakom ur-LUVREs män stod väl alla dessa starka fruar som stod för marktjänsten när männen for på årlig fjällforskningskollo. I Chef-LUVREs traditionella tal till kvinnan kunde man spåra en viss medvetenhet om detta!

Spännande för varje år är att se LUVREs dynamik. Vad är sig likt? Vilka projekt och vilka personer kommer och går? Det är förvånansvärt stabilt och det måste bero på att LUVRE är så trevligt! Dessutom är liksom inte ett år nog. Naturens nyckfullhet och dynamik gör säsongerna så olika. Inte konstigt att LUVRE är de långa tidsseriernas mästare. Jag tror att många dolda ekologiska samband

och cykler kan genereras ur LUVREs fantastiska material. Om bara det stora, spridda materialet kan sammanställas och tolkas. Nya forskningsideer gror ständigt i skogen och på fjällvidderna. Och inom LUVRE är det ju fritt fram att pröva!

Det är mycket man skulle vilja berätta och många man vill nämna men det finns begränsningar i både värde och sekretess. En Avhandling får man väl skriva om annat! Kulmen på LUVRE måste ha varit 25 års jubileet. Då gjordes ett försök att sammanfatta LUVREs själ. Dess historia rullades upp med bildkavalkader och mojängutställning. Härföraren under detta LUVREs första kvartsdecenium, Anders Enemar, avtackades och marshalkstaven, i LUVRE representerat av en insvettad fältmössa, överlämnades till Sören Svensson. Men Anders kommer alltid för mig att ha chefsgloria för sin militäriskt, majestätiskt, spänstiga gång i skogen, sin artiga vänlighet, ödmjukhet och skärpa. Hans sätt att lägga orden, retoriskt och med glädje var fångslande och inspirerande för en ung student. Det var en lycka att läsa LUVRE-orderna och

att åhöra de verbala turneringarna mellan Anders och Ola Arheimer under ärtsopporna och symposierna. Tack för den LUVREanska forskningsandan och den optimistiska vetenskapssynen, som jag hoppas får leva kvar!

Framtiden med LUVRE. Det är klart att den finns! 35 år är ingen ålder! Vid dubbelt så gammal ålder kan man ju fortfarande vara en vital och produktiv organism! Men det kräver också ett fortsatt helhjärtat engagemang från alla som kallar sig LUVRingar. Med den nya forskningsstationen torde det finnas en potential för fortsatt verksamhet! Och visst känner man sig hemma där, med en utformning liknande Gammelkåken, t. ex. med en specialanordning för torkning av skor i farstun så man hittar hem med bara luktsinnet! Nu gäller det bara att motverka försumningen!

Ja, Må LUVRE leva uti hundra år! Hurra för LUVRE och dess grundare!

Må Anders Enemar vinna LUVREs tävling om flest Ammarnäsårskryss 1997!

LUVRE och nyttan av långa tidsserier

Sören Svensson

När Anders Enemar tillsammans med sina medarbetare publicerade resultaten från fyrtio års inventeringar i Fågelsångsdalen i Skåne (*Ornis Svecica* 4:65-104, 1995) fick vi en utomordentlig demonstration av det värde för den ornitologiska grundforskningen som ett envetet gnetande i en liten provyta har. Kurvorna för de olika arterna demonstrerar med all önskvärd tydlighet nödvändigheten av tidsserier som sträcker sig över decennier om man vill rätt kunna tolka förändringarna och inte misstolka även stora förändringar över några få år som betydelsefulla i ett långsiktigt perspektiv.

Det är ofta svårt att motivera varför man lägger upp ett långsiktigt inventeringsprogram. De allra första åren har resultaten nyhetens behag. De förändringar man registrerar diskuteras livligt, ofta med diverse vilda förklaringar utan större underlag. Men allt eftersom åren går undrar man ibland när man inventerar provytan för åttonde, nionde eller tionde gången en säsong: Vad är det till för nytta? Kommer denna säsong att bidra med några resultat som bättre än förut kan förklara något biologiskt fenomen? Efter trettio år ger ytterligare ett år bara tre procents ny information. Och minst ett eller ett par decennier till behövs för att artkurvorna skall avslöja något väsentligt nytt i den långsiktiga dynamiken.

Anders såg från början bort från en sådan futilitet som ett för de flesta hämmande långt tidsperspektiv. Han visste att värdefulla resultat skulle komma ut av arbetet. Förvisso efterlyste världslitteraturen långa populationsserier redan då LUVREprojektet började, men det var ändå svårt att föreställa sig det värde de har i dag. Och då tänker jag inte bara på analyserna i grundforskningens tjänst, utan lika mycket på seriernas roll i miljöövervakningen. Jag behöver bara nämna berglärkan vars nedgång inte skulle ha registrerats i Sverige om inte Luvre-inventeringarna startat. Nu har vi kunnat följa hur berglärkan försvunnit från det ena fjället efter det andra, först i området söder om Djupfors, sedan från Valle och Kaissats och nu senast från de östligaste topparna på Björkfjället. Och flugsnapparens: utan LUVRE skulle "Tjulträseffekten", upptäckten av äggdefekter och hög ungdödighet, ha passerat obemärkt. I dag har vi en av de bästa serier som finns om flugsnapparens liv och död i en försurad fjällvärld.

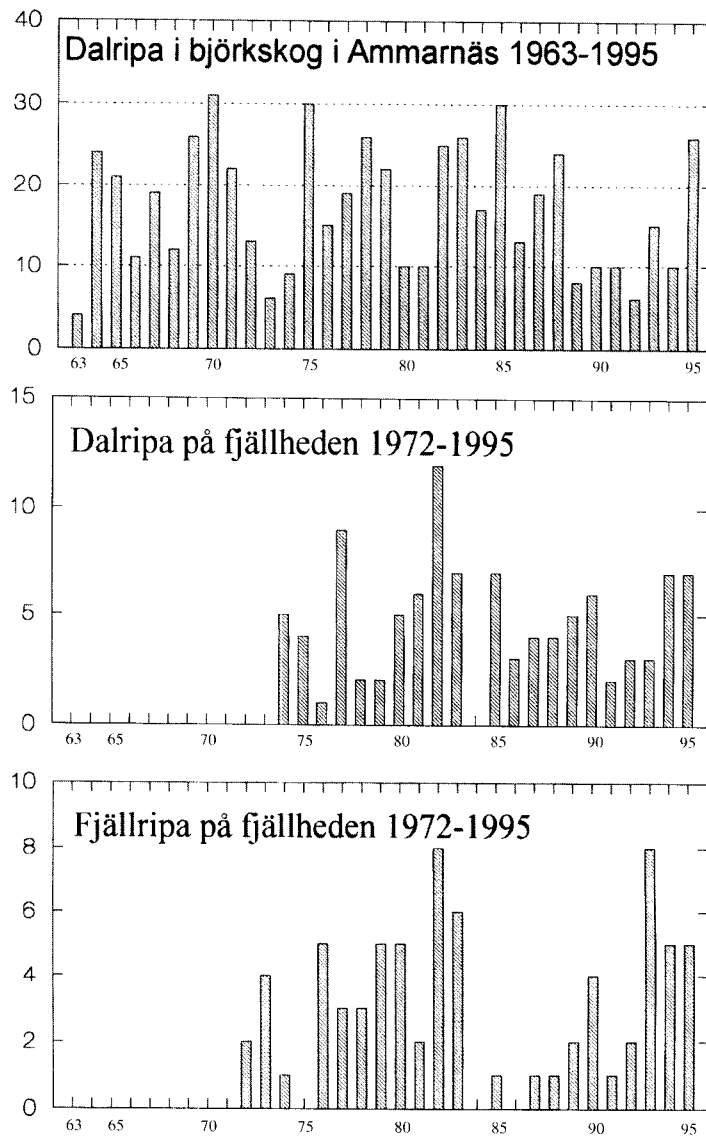
Jag tänkte här visa ytterligare ett exempel. Ingen kunde i LUVREs barndom ana att ripräkningar skulle komma till nytta. Riporna räknades liksom alla andra fåglar rutinmässigt under de s.k. protokollgångarna (linjetaxeringar som Anders startade redan första året), men någon tanke på speciell ripforskning fanns inte. I dag har riporna blivit högaktuella genom införandet av den s.k. fria fjälljakten. Och nu kan vi plocka fram våra siffror från drygt trettio år för att se om det hänt något med ripstammarna! Och kanske bland alla spekulationerna presentera en del av sanningen.

Anders har försett mig med alla siffror från taxeringarna i björkskogen och jag har kompletterat med mina siffror från motsvarande linjetaxeringar på fjällheden. Siffrorna från björkskogen är inte fullt ut korrigerade för arbetsinsatsen olika år, men den felkällan är helt marginell för mitt resonemang här. Resultaten visas i tre diagram.

Serien i björkskog är den längsta, och bortsett från det allra första året, 1963, ligger solida material som underlag. Slutsatsen beträffande den långsiktiga dynamiken blir: Det finns inga tendenser till vare sig nedgång eller uppgång. Alla förändringar har varit tillfälliga. Uppgångar har följts av nedgångar och tvärtom.

Serierna för fjällheden är kortare, inventeringarna startade 1972. Där kommer både dal- och fjällripa med. Inte heller dessa serier ger anledning till några slutsatser om långsiktig minskning eller ökning av stammen. För fjällripa kan man kanske, trots de små talen, ana en cyklicitet med det magiska printalsintervall, elva år. I varje fall är det elva år mellan de två topparna 1982 och 1993. Det är bara att vänta till 2004 och se om cykeln håller eller om vi får punktering på detta som på så många tidigare prematura hugskott.

Men detta är inte det viktigaste med dessa serier i den aktuella debatten om riporna. Det är i stället det faktum att LUVRE i dag som en av de få inrättningarna i detta landet kan ställa sig upp och hävda att vi har ett bakgrundsmaterial med vars hjälp vi kommer att kunna fastställa om den fria fjälljakten får någon mätbar effekt på ripstammarna. Vi har siffror på såväl den genomsnittliga populationsnivån som på årsvariationen. Inte minst den sistnämnda är betydelsefull. De naturliga variationerna är så stora att inga som helst slutsatser kan dras av vad som händer de allra närmaste åren. Ökar stammen kraftigt betyder det inte att jakt är till nytta för riporna, ej heller betyder en minskning att den är skadlig. Men om ett något större antal år kan vi säga mer. Vi kommer visserligen inte att kunna experimentellt belägga några direkta orsakssammanhang, men vi kommer att kunna ge besked om eventuella korrelationer. Och redan det är mer än de flest andra kommer att kunna göra.

Ripornas antalsväxlingar i Ammarnäs. Överst dalripan i fjällbjörkskogen på Kaisats och Valles sydsluttningar. I mitten dalripan och nederst fjällripan på fjällhedarna runt Ammarnäs. På fjällhedarna startade inventeringarna 1972. För båda arterna saknas inventeringar helt 1984 och för fjällripa även 1975. Siffrorna anger antalet observerade individer, nästan uteslutande tappar.

Det är värt att än en gång betona att dessa resultat härstammar från helt förutsättningslösa inventeringar. Vi hade som sagt ingen aning om att just ripan skulle bli så intressant. Lika litet vet vi i dag vad som kommer att bli intressant i framtiden. Detta är ett memento till alla dem som i dag felaktigt tror på s.k. nyckelarter. Faunaövervakningen måste ha bredd för att kunna vara redo för de okända frågor som kommer att ställas. Det går inte att välja ut några speciella arter och tro att de skall svara för hela fågelsamhället. Även detta är väl demonstrerat i LUVRE-materialet. Även om inventeringarna visat viss samvariation mellan arter inom ett par grupperingar, t.ex. kortflyttare och långflyttare, är den dominerande bilden att arterna i huvudsak varierar oberoende av varandra.

LUVRE-projektet är således en väl fungerande och från första början mycket framsynt modell för långsiktigt övervakningsarbete. Grunden är den hårda standardiseringen och det envetna upprepanet år efter år utan luckor. Det är frukterna av denna inspiration som vi kan skörda i dag och i framtiden. LUVREs valspråk besannas gång efter annan: "Ingen biologisk observationsserie är någonsin tillräckligt lång för att avbrytas."

Ammarnästraktens fåglar

Sören Svensson

Anders Enemar började sina fågelstudier i Ammarnäs i juni 1950. Det året arrangerade Sveriges Ornitologiska Förening den ornitologiska världskongressen. En av exkursionerna gick till Ammarnäs, och Anders var engagerad som rekognosör och biträdande exkursionsledare under Gustaf Rudebecks regim. Exkursionens höjdpunkt, i både ornitologisk och fysisk bemärkelse, blev en ringtrast på Ribovardos topp. Redan då var således Ammarnäs ett välkänt fågelområde. P. O. Swanberg hade genom sin bok *Fjällfåglars paradis* gjort Svaipaområdet alldeles norr om Ammarnäs välkänt. Bengt Berg hade varit i Ammarnäs och med den store björnjägaren Grundströms och andra städslade ortsbors hjälp dragit linor över fjällheden för att skrämma upp fåglarna från bona, i syfte att komplettera sin rika äggsamling.

Ett drygt decennium senare fick Anders tillfälle att återknyta bekantskapen med fågelmarkerna i Ammarnäs. Tack vare det arbete, som under Anders' ledning utvecklades inom Luvre-projektets ram från år 1963, är numera Ammarnästraktens fågelfauna en av de bäst kända fågelfaunorna i vår fjällvärld över huvud taget.

Förteckningen ger en allmän bild över alla fågelarters förekomst runt Ammarnäs. Området omfattar större delen av det topografiska kartbladet 25G. Här ingår östra delen av Ammarfjället, Vindelälvens dalgång från Jillesnåle till Vitnjul, Tjulån och Tjulträskan, fjällen söder om Kraddsele, Djupfors och Ammarnäs, bl.a. Valle, Nase, Svare, Guvertefjällen, Äivesåive, Stor-Aigert och Vuometjåkke samt norr om Ammarnäs det vidsträckta Björkfjället till Dellikälven och Räker. Kunskapen om de allmänna arternas tätheter i olika miljöer kommer främst från kvantitativa inventeringar. De mindre vanliga arternas förekomst har blivit känd genom talrika exkursioner i området.

Smålom. Häckar på ett fåtal platser i området, främst ovan trädgränsen. Men smålomar ses och hörs dagligen tack vare sina flygturer mellan boplatserna och fiskesjöarna, då de ljudligt kacklande kommer på hög höjd. Tjulträsk och Gautträsk är omtyckta fiskesjöar och där vistas lommarna också på våren innan fjällsjöarna blivit isfria.

Storlom. Häckar i flera sjöar i området, även ovan trädgränsen. Förekomsten begränsas av att storlommen kräver öar att häcka på, och sådana saknas i många sjöar. På våren före islossningen i fjällsjöarna uppträder större

antal i de lägre belägna sjöarna, särskilt Gautsträsk. Ses regelbundet i deltat nära byn.

Islom. Observerad en gång. En adult fågel i sommardräkt sågs i Tjulträsk den 26 juli och 3 augusti 1989.

Gråhakedopping. Sporadisk gäst.

Svarthakedopping. Häckning eller häckningsförsök nästan årligen med något enstaka par.

Storskarv. Sporadiskt överflygande, troligen mellan Bottenhavet och Norska havet.

Rördrom. Sporadisk gäst.

Häger. Sällsynt, sannolikt ej årlig besökare under våren och sensommaren.

Vit stork. Sporadisk gäst.

Knölsvan. Sporadisk gäst.

Sångsvan. Besöker området regelbundet, särskilt under våren och sommaren. Sträckande flockar ses passera över området både vår och höst.

Sädgås. Iakttas under vår- och höststräcket, men häckar veterligen inte i området. Sträckande flockar kan förväxlas med följande art

Spetsbergsgås. En del av de gäss som sträcker över området kan vara av denna art. Enstaka individer har rastat i deltat, t.ex. i juni 1994 och 1996.

Fjällgås. Förr häckfågel i trakten, sedan flera decennier utrotad. Har minskat kraftigt i hela Skandinavien. Numera observeras endast några få individer (2-4 individer 1989-1996), vanligen i slutet av maj då de betar gräs i deltat. Flera av dessa fåglar har varit ringmärkta, vilket visar att de delvis kommer från de utplanteringar som görs för att rädda denna hotade art. Vid enstaka tillfällen har större flockar observerats även under senare år, t.ex. 12 individer 1996.

Grågås. Sällsynt gäst.

Strippgås. Har tillfälligt besökt Ammarnäs. Ett par uppehöll sig nära byn 15-17 juni 1993. Det kan röra sig om förrymda eller förvildade parkfåglar.

Kanadagås. Sällsynt gäst.

Gravand. Sporadisk gäst.

Bläsand. Allmän häckfågel. Finns såväl vid större sjöar som vid småtjärnar, på alla nivåer upp till fjällhedens lägre delar. Större ansamlingar av hanar, vanligen runt ett femtiotal, kan ses i deltat under vår och höst.

Snatterand. Denna arts expansion i Norrland, liksom i resten av Sverige, har under senare tid satt spår även i Ammarnäs. En honfärgad fågel sågs i Tjulträsk den 24 juli 1995.

Ricka. Allmän häckfågel vid sjöar och vattendrag av alla storlekar, särskilt i

- skogsregionen men även på kalfjället i videregionen. Häckar även i tät skog, dock i närheten av en tjärn, översvämning eller bäck.
- Gräsand.** Häckar främst i relativt vegetationsrika sjöar, bl.a. deltat i Ammarnäs, med enstaka par upp i videregionen.
- Stjärtand.** Sällsynt häckfågel.
- Årta.** Häckar, men troligen inte årligen, med enstaka par i deltat. Ungkullar har iakttagits.
- Skedand.** Ej känd som häckfågel, men par eller hannar ses nästan årligen.
- Brunand.** Sporadisk gäst.
- Vigg.** Spridd men sparsamt förekommande art. Uppträder i enstaka fjällsjöar men däremot mera frekvent i deltat, där upp till trettio fåglar kan ses sommartid. Ställer högre krav på vegetation och rikare miljö än berganden.
- Bergand.** Häckar främst i sjöar ovan trädgränsen. I ett 12 kvkm stort område runt Raurejare fanns 3-7 par åren 1983-1991. Har troligen minskat eftersom bara ett par noterades åren 1993 och 1995. Uppträder vår och höst i de lägre belägna sjöarna. Ses regelbundet i deltat och Tjulträsk under våren och sensommaren. Upp till 40 fåglar har setts i Lilla Tjulträsk.
- Alfågel.** Häckar främst i sjöarna ovan trädgränsen, där den är förhållandevis väl spridd, men i små antal.
- Sjöorre.** Häckar främst i sjöarna ovan trädgränsen, men även på lägre nivåer. Flera bofynd har gjorts vid Tjulträsk. Är vanligare än svärtan, bl.a. på sensommaren i Tjulträsk. I ett 12 kvkm stort sjöområde kring Raurejare har ca 10 par häckat årligen.
- Svärta.** Vida spridd men fåtalig häckfågel i fjällsjöarna. Före islossningen kan större flockar ligga och vänta i Gautträsk. Kring Raurejare har i genomsnitt 3 par registrerats per år.
- Knipa.** Häckfågel främst i skogslandets sjöar. Ses även i sjöar ovan trädgränsen, där den dock inte kan häcka på grund av boplatsbrist. Häckar gärna i holkar runt byn.
- Salskrake.** Antalet observationer har ökat under senare år. Ses främst i deltaområdet, där den häckar, troligen med flera par. Senast 1996 iaktogs en hona med åtta dunungar.
- Småskrake.** Sällsynt häckfågel bl.a. runt Gautträsk. Finns också på lämpliga ställen längs själva Vindelälven.
- Storskrake.** Sparsam häckfågel i trädhål och holkar vid sjöar och längs älven. Iaktas även ovan trädgränsen och kan möjligen häcka även där.
- Bivråk.** Sällsynt gäst, säkerligen inte häckfågel.
- Havsörn.** Både gamla och unga fåglar ses flera gånger årligen, bl.a. då de

- besöker renslakterierna. En del av dessa kommer troligen från Norge.
- Brun kärrhök.** Observerad en gång, den 7 juli 1996.
- Blå kärrhök.** Sällsynt till sparsam häckfågel från myrarna i skogsregionen till videregionen på fjällheden. Antalet par varierar kraftigt med gnagartillgången. Enstaka, särskilt gnagarfattiga år kan arten möjligen saknas som häckfågel.
- Stäpphök.** Observerad en gång, en adult hane den 12 juni 1996.
- Duvhök.** Sparsam häckfågel upp till gränsen mellan barr- och björkskogen, men har troligen även häckat i björkregionen.
- Sparrhök.** Sparsam häckfågel upp till gränsen mellan barr- och björkskogen. Torde oftare än duvhöken häcka även i björkskogen.
- Ormvråk.** Troligen ej häckfågel. Endast enstaka observationer, dock nästan årligen, föreligger.
- Fjällvråk.** Häckar i starkt varierande antal. Under år med riklig förekomst av smågnagare är arten allmän, och häckar då såväl i träd i skogarna som i stup eller på platta marken på fjällhedarna. Riktigt gnagarfattiga år kan arten nästan helt saknas, i varje fall som häckfågel.
- Kungsörn.** Ett fåtal par häckar i området. Även yngre, icke häckande fåglar ses regelbundet.
- Fiskjuse.** Observeras årligen. Häckade tidigare med något par i området.
- Tornfalk.** Häckar möjligen årligen med något enstaka par. Vissa år med god gnagarförekomst är arten en ganska allmän häckfågel på både fjällheden och myrar och hyggen i skogslandet. Den har häckat kolonivis i Aitenasbranten åtminstone ett år.
- Aftonfalk.** Sporadisk gäst.
- Stenfalk.** Tämligen allmän häckfågel, särskilt i björkskogen. Häckar vanligen i gamla kråkbökar och gärna i anslutning till kolonier av björktrast.
- Lärkfalk.** Indikationer på häckning saknas; endast entaka observationer i mitten av juni föreligger.
- Jaktfalk.** Ett fåtal par häckar i området. Ses vanligen i samband med sina långa jakturer.
- Pilgrimsfalk.** Torde ej häcka i området, men har iakttagits tillfälligt.
- Järpe.** Mindre allmän i äldre, tätare och fuktigare barrskog, gärna där det finns gläntor med lövinslag. Går även upp i björkregionen med enstaka par. Har däremot blivit sällsyntare i den odlade skogen utanför reservatet.
- Dalripa.** Allmän, men i växlande antal. Förekommer särskilt i björk- och videregionen men även i barrskogen. Förflyttningar i höjdled görs under olika årstider beroende på födotillgång och snöförhållanden.
- Fjällripa.** Tämligen allmän och vida spridd på högre nivåer, gärna i blockrik

- terräng. Dalripa och fjällripa möts under häckningstiden på nivåerna straxt under tusen meter.
- Orre.** Var vanligare förr, då den spelade på Tjulträskis is och på en liten myr i närheten. Numera finns endast ett fåtal fåglar spridda på slutningarna, främst i björkskogen.
- Tjäder.** Tämligen allmän i de kvarvarande äldre barrskogsbestånden, men går sparsamt upp i björkregionen. Jämfört med orren har tjädern en god stam i trakten.
- Fasan.** Har observerats vid något enstaka tillfälle.
- Vattenrall.** Sporadisk gäst.
- Kornknarr.** Sporadisk gäst.
- Rörhöna.** Sporadisk gäst.
- Sothöna.** Sällsynt gäst.
- Trana.** Sällsynt, sannolikt ej årlig häckfågel. Ses under flyttningen så gott som årligen.
- Strandskata.** Sällsynt gäst, vanligen enstaka fåglar, någon gång en mindre flock, som rastar i deltat.
- Tjockfot.** Har iakttagits i deltat vid ett tillfälle.
- Större strandpipare.** Mindre allmän häckfågel på fjällhedarna främst ovan videregionen, gärna nära sjöar.
- Fjällpipare.** Tämligen allmän till sparsam häckfågel på fjällhedarna ovan videregionen, sällsynt även i videregionen. Föredrar den typ av rundade lågfjäll med vidsträckta torra hedar som finns på exempelvis Björkfjället.
- Ljungpipare.** Allmän häckfågel på alla nivåer ovan skogsgränsen. Normala tätheter ligger på ca tre par per kvadratkilometer.
- Tofsvipa.** Observeras regelbundet på våren, undantagsvis upp till tusen meters nivå. Har under många år häckat vid Bjergens renslakteri vid trädgränsen och tillfälligt på myr nära Djupfors. Däremot är det inte känt om den häckat i deltat.
- Sandlöpare.** Sporadisk gäst.
- Småsnäppa.** Det första svenska häckfyndet gjordes vid Libojaure på Ammarfjället 1965.
- Mosnäppa.** Fanns tidigare som häckfågel i deltat, men veterligen ej de senaste åren. Häckar däremot med åtskilliga par vid sjöar på fjällheden, ibland flera par ganska tätt, eller med enstaka par utspridda på våta och vidrika myrmarker på fjället.
- Skärnsnäppa.** Vida spridd men tämligen sällsynt häckfågel på högre nivåer, vanligen ovan 1000 meter och gärna i närheten av sjöar och tjärnar.
- Kärrensäppa.** Häckar på myrar och torrare hedar ovan trädgränsen. Normala

- tätheter i goda biotoper är 3-4 par per kvkm.
- Myrsnäppa.** Sällsynt gäst under sträcktid.
- Brushane.** Tämligen allmän häckfågel på myrmarker i både vide- och skogsregionen.
- Dvärgbeckasin.** Sällsynt häckfågel i de östra delarna.
- Enkelbeckasin.** Allmän häckfågel på myrar på alla nivåer till och med vide-regionen. I björkregionen häckar den även i fuktig skog. På fjällhed med myrar är tätheten ca 4 par/kvkm.
- Dubbelbeckasin.** Sällsynt häckfågel på myrar i björk- och videregionen. Bo har påträffats så långt ner som vid Tjulträskets strand. Har sannolikt minskat. Bara ett fåtal spelplatser kända och åtminstone en mångårig spelplats har försvunnit helt.
- Morkulla.** Tämligen allmän häckfågel i både björk- och barrskogen.
- Myrspov.** Sällsynt häckfågel. Den har även setts rastande eller på sträck i deltat.
- Småspov.** Sällsynt häckfågel på vissa fjällhedar i den övre delen av vide-regionen. Tillfällig gäst i deltat.
- Storspov.** Sällsynt besökare. Vid några tillfällen har den hörts spela över deltat i maj och juni.
- Svartsnäppa.** Sällsynt rastare under sträcket. Har häckat vid åtminstone ett tillfälle på en fjällmyr.
- Rödbena.** Tämligen allmän häckfågel, särskilt ovan trädgränsen i videregionen och gärna i anslutning till sjöar.
- Gluttsnäppa.** Tämligen allmän häckfågel i såväl björk- som barrskogsregionen. Enstaka par häckar även på fjället nära björkskogsgränsen.
- Skogssnäppa.** Möjligen häckfågel eftersom spelande fåglar noterats vid några tillfällen i slutet av maj. I övrigt sällsynt sträckgäst.
- Grönbena.** Allmän häckfågel på myrar från barrskogen upp i videregionen.
- Drillsnäppa.** Tämligen allmän häckfågel upp till skogsgränsen, därovan sällsynt, i anslutning till sjöar och vattendrag, även mindre sådana i skog.
- Roskarl.** Sporadisk gäst.
- Wilsonsimsnäppa.** Iakttagen en gång i deltat.
- Smalnäbbad simsnäppa.** Tämligen allmän häckfågel i björk- och vide-regionen. Under våren kan man se upp till ett par hundra individer i deltat, där de väntar på att fjällen skall bli snöfria. Stora flockar kan även ses i Lilla Tjulträsk.
- Brednäbbad simsnäppa.** En vår iakttagen i deltat och dammen i byn.
- Fjällabb.** Allmän på fjällhedarna. Vissa år med gnagarbrist kan labbarna lämna området tidigt utan att häcka. År med rik förekomst av sorkar och lämlar

häckar fjälllabben med upp till ca 1 par per kvkm. År utan häckning samlas labbarna i stora flockar före återresan till havet; upp till 175 individer har setts i flock.

Dvärgmå. Sporadisk gäst under senare år, säkert en följd av den allmänna populationsökningen i Norrland.

Skrattmå. Besöker deltat årligen, särskilt under våren, men har inte häckat i området. Enstaka individer har observerats även på andra ställen, t.ex. i Tjulträsk.

Fiskmå. Vida spridd men fåtalig häckfågel i sjöar av alla slag och på alla nivåer. Några par häckar i Marsivagge.

Silltrut. Sällsynt översträckare som tillfälligt kan rasta i området.

Gråtrut. Sällsynt till sparsam gäst, främst i deltat men observerad även i Tjulträsk.

Tretåig må. Sporadisk gäst.

Fisktärna. Häckning har konstaterats i deltat och arten har förmodligen funnits med något par årligen åtminstone det senaste decenniet.

Silvertärna. Häckar årligen på flera platser såväl i deltat som i fjällsjöar, även ovan tusen meters höjd, t.ex. i Libojaure. Häckar både med enstaka par och i mindre kolonier.

Svarttärna. Sporadisk gäst. En höst observerades flera individer i deltat.

Alkekung. Sporadisk gäst.

Stäpphöna. Sporadisk gäst.

Tamduva. Sporadisk gäst. Ofta rör det sig nog om brevduvor.

Skogsduva. Sporadisk gäst.

Ringduva. Sparsam men årlig häckfågel i barrskogsregionen upp till gränsen mot björkskogen. Den ses även i björkregionen och kan möjligen undantagsvis häcka även där.

Turkduva. Tillfälligt iakttagen i Ammarnäs by.

Gök. Allmän häckfågel på alla nivåer till och med videregionen. Synes ha minskat under senare år i likhet med vad som skett i resten av landet.

Berguv. Lär förr ha funnits på Näsberget. Inga indikationer på häckning i området numera.

Fjälluggla. Mycket sällsynt häckfågel. Häckar endast under år med osedvanligt gott om lämlar. Nästan årligen observeras dock enstaka individer.

Hökuggla. Observeras i området årligen och häckar nästan årligen. Åtskilliga kullar kan påträffas under år med riklig gnagartillgång.

Sparvuggla. Enstaka observationer under alla årstider. Sannolikt häckfågel i barrskogen.

Slaguggla. Enstaka par häckar i områdes östra delar.

- Lappuggla.** Sällsynt och knappast årlig häckfågel. Finns främst i barrskog nedströms Ammarnäs. Har häckat på Näsberget och även längre upp längs älven.
- Hornuggla.** Noteras som häckfågel endast under särskilt goda gnagarår, då dock flera hanar hörts ropa på senvintern och flera kullar registrerats i juni.
- Jorduggla.** Tämligen allmän häckfågel under goda gnagarår på myrar både i skogsregionerna och på fjället. Under mellanåren är arten sällsynt men årlig åtminstone som besökare.
- Pärluggla.** Sällsynt häckfågel i starkt varierande antal, främst i barrskogen. Gnagarrika år kan flera exemplar höras från byn.
- Nattskärra.** Sporadisk gäst.
- Tornseglare.** Häckar säkerligen ej, men ses nästan årligen, dock i ringa antal.
- Göktyta.** Numera sällsynt häckfågel, främst i björkskogsregionen.
- Gråspett.** Mycket sällsynt häckfågel. Ses främst vintertid, men har iakttagits vid några tillfällen även sommartid, bl.a. på Näsberget.
- Gröngöling.** Sporadisk gäst.
- Spillkråka.** Sällsynt i barrskogsregionen.
- Större hackspett.** Ses då och då. Inga tecken på att artens kulle häcka i trakten.
- Mindre hackspett.** Sällsynt men regelbunden häckfågel i björkskogen. Ringmärkningsfångst på sensommaren tyder möjligen på att denna art minskat i fjällbjörkskogarna på samma sätt som en gjort i södra Sverige medan registreringarna under häckningstid tyder på ett konstant bestånd med några få par.
- Tretåig hackspett.** Sparsam och regelbunden häckfågel i både barr- och björkskogen. Tätheten torde vara av storleksordningen ett par per tio kvadratkilometer.
- Sånglärka.** Enstaka individer sjunger vissa år i deltat. Har några år hållit revir även på fjällhed och kan möjligen även ha häckat där
- Berglärka.** Fanns under sextioalet sparsamt på de flesta fjäll runt Ammarnäs, inklusive Kaisatts och Valle, och fjällen söder om Djupfors. Minskade under sjuttioalet och försvann från de flesta fjäll utom Björkfjället, där den fortfarande häckar i fortsatt minskande antal.
- Backsvala.** Förekomsten beror helt på tillgång på häckningsplatser. Enstaka par häckar i deltats naturliga erosionskanter, men de stora vattenståndsvariationerna gör att framgången är låg. Har tidigare funnits i erosionsbrant vid Tjulträsk. Finns i ett grustag mellan Ammarnäs och Tjulträsk (upp till 100 par) samt i smärre täkter längs Vindelälven. Finns sedan en del år tillbaka i grustag vid Djupfors.

- Ladusvala.** Häckar regelbundet med flera par vid bebyggelse.
- Hussvala.** Häckar regelbundet med flera par vid bebyggelse. Häckar så långt västerut som vid Rödingvik. Naturliga klippäckningar är inte kända från området, men borde rimligtvis kunna förekomma.
- Trädpiplärka.** Tämmligen allmän häckfågel i både barr- och björkskogen upp till trädgränsen. Har minskat starkt i antal under senare år. Normal täthet ligger mellan 5 och 10 par/kvkm.
- Ängsplärka.** Mycket allmän häckfågel på främst fjällhedarna och myrar i skogslandet. Häckar även i gles björkskog. På fjällhedarna kan tätheten överstiga 30 par per kvadratkilometer.
- Rödstrupig piplärka.** Häckar på fjällhed enstaka år, främst då våren varit sen och kall.
- Gulärta.** Tämmligen allmän häckfågel på myrar, hyggen, slätterängar och älvstränder, sällsynt även i nedre videregionen. Häckar även i gles björkskog.
- Forsärta.** Enstaka par häckar i området, dock är det inte säkert att det sker årligen.
- Sädesärta.** Tämmligen allmän häckfågel i anslutning till bebyggelse och längs sjöstränder och bäckar upp till trädgränsen.
- Sidensvans.** Iakttas sällsynt, även under sommaren. Den har dock aldrig registrerats häckande.
- Strömstare.** Tämmligen allmän häckfågel längs de flesta vattendrag i skogsregionen, även mindre sådana. Går normalt inte ovan trädgränsen.
- Gärdsmyg.** Sällsynt och möjligen årlig häckfågel i såväl barr- som björkskogen.
- Järnsparv.** Allmän häckfågel i både barr- och björkskogen upp till trädgränsen. Tätheten varierar mellan 20 och 40 par per kvkm i björkskogen medan den i barrskogen sällan överstiger 10 par/kvkm.
- Rödhake.** Glest förekommande men årlig häckfågel i barrskogen, sällsynt och ej årligen i björkskogen. I barrskogen kan tätheten goda år nå upp till över 10 par/kvkm, men är oftast betydligt lägre.
- Blåhake.** Allmän häckfågel i björkskogen och videregionen. Normal täthet är mellan 10 och 20 par/kvkm i björkskog. På fjällheden är den sällsyntare men kan i god biotop och goda år finnas med nästan 10 par/kvkm.
- Rödstjärt.** Allmän häckfågel i alla skogar. Varierar från under 10 till ca 20 par/kvkm i rikare björkskog, glesare i barrskog. Med hjälp av holkar kan tätheten i barrskog nå upp till samma nivå som den utan holkar i björkskog.
- Buskskvätta.** Mindre allmän häckfågel på myrar och slätterängar samt längs vägar. Sällsynt i gles björkskog och längs trädgränsen. Har minskat kraftigt under senare decennier.

- Stenskvätta.** Häckfågel i lämplig terräng på alla nivåer, men särskilt på fjällhedarna där den når över tusenetersnivån. Normala tätheter på fjällheden ligger kring fyra par per kvkm.
- Ringtrast.** Sparsam häckfågel från den övre björkskogen genom videregionen, gärna i anslutning till blockrik terräng eller stup och rasbranter. Förekomsten är dock fläckvis och arten saknas inom stora delområden.
- Koltrast.** Sällsynt, troligen årlig häckfågel upp till björkskogen och vid bebyggelsen.
- Björktrast.** Allmän häckfågel, särskilt i björkregionen, men förekommer upp genom videregionen till tusenetersnivån. På fjällheden läggs boet på marken. Tätheterna i björkskog varierar lokalt kraftigt mellan olika år beroende på kolonibildningar. Den har i rik ängsbjörkskog varierat mellan 5 och nästan 50 par/kvkm i inventerade provytor. På högre nivåer i hedartad björkskog är arten väsentligt sällsyntare.
- Taltrast.** Tämmligen allmän till allmän häckfågel i skog på alla nivåer. Finns normalt ej ovan trädgränsen. I rik björkskog och barrskog ligger tätheten runt 10 par/kvkm .
- Rödvingetrast.** Allmän häckfågel på alla nivåer. Häckar tämmligen allmänt även i videregionen. Variationerna mellan åren är stora på grund av viss gles kolonibildning. Från under 10 till över 50 par/kvkm har registrerats i provytorna. I barrskogen är tätheten däremot sällan över 5 par/kvkm.
- Dubbeltrast.** Häckar mindre allmänt i barrskogsregionen, gärna i anslutning till hyggen.
- Sävsångare.** Förekommer sparsamt och fläckvis i högvuxna viddefält längs sjöar och älvar.
- Busksångare.** Sporadisk gäst. Registrerad en gång: en hane sjöng vid Tjulträsk by 17-18 juni 1991.
- Kärrsångare.** Sporadisk gäst.
- Härmsångare.** Sällsynt men troligen nästan årlig häckfågel i ängsbjörkskog.
- Ärtsångare.** Nästan årlig men fåtalig besökare. Troligen sporadiskt häckfågel, men inga säkra indikationer.
- Törnsångare.** Sporadisk besökare.
- Trädgårdssångare.** Sparsam häckfågel främst i ängsbjörkskog. Tätheten har varierat från några få till högst ca 10 par/kvkm.
- Svarthätta.** Sällsynt, ej årlig häckfågel i björkskogsregionen.
- Lundsångare.** Hörd vid enstaka tillfällen, ett år så många som tre olika hanar.
- Nordsångare.** Hörs nästan årligen i björkskog och övre delen av barrskogen, vissa år flera individer. Sannolik häckfågel vissa år.
- Grönsångare.** Sällsynt, nästan årlig besökare. Har häckat.

- Gransångare.** Årlig men sällsynt häckfågel.
- Lövsångare.** Den allmännaste fågelarten i området. I björkskogen kan tätheterna nå upp till 150 par per kvadratkilometer. I barrskogen är tätheten betydligt lägre, sällan över 20 par/kvkm. På fjällheden varierar arten mycket kraftigt, från nästan frånvarande till maximalt 20 par per kvadratkilometer i videregionen.
- Kungsfågel.** Sällsynt till tämligen allmän häckfågel i barrskogen. Starkt varierande antal beroende på överlevnaden under vintern. Tätheter från nära noll till över 30 par/kvkm har noterats, oftast har den varit drygt 10 par/kvkm.
- Grå flugsnappare.** Sparsam häckfågel på alla nivåer upp till trädgränsen. I såväl björk- som barrskog finns blott några få par/kvkm.
- Svartvit flugsnappare.** Allmän till sällsynt häckfågel på alla nivåer upp till trädgränsen. Tätheterna bestäms helt av tillgången på boplatser. Häckar normalt inte i den övre, smalstammiga hedbjörkskogen, men efter uppsättning av holkar kan tätheten bli ca 60 par per kvkm, och i den rikare ängsbjörkskogen kan tätheten ökas från normalt 10-30 par/kvkm utan holkar till över 300 par med holkar. Under en lång följd av år har arten minskat i antal i Ammarnäs.
- Stjærtmes.** Har noterats under sträck- och vintertid, men det finns inga indikationer på häckning.
- Talltita.** Sparsam till tämligen allmän häckfågel i både barr- och björkskog. Tätheten i såväl björk- som barrskog ligger runt 5 par/kvkm.
- Lappmes.** Tämligen allmän häckfågel i barrskogen och sparsam häckfågel i björkskogen. Tätheten i barrskog ligger liksom för talltitan kring 5 par/kvkm. Till skillnad från talltitan häckar lappmesen gärna i holk, medan talltitan vill hacka ut sitt eget bo i en murken stubbe.
- Tofsmes.** Endast några enstaka observationer föreligger. Häckning veterligen ej fastställd. Har registrerats tillfälligt även i björkskogen.
- Svartmes.** Sällsynt och troligen ej årlig häckfågel i barrskogen. Iakttas vid enstaka tillfällen även i björkskogen.
- Blåmes.** Nykomling i Ammarnäs, enstaka par i byn på senare år. Övervintrar i området tack vare matning på fågelborden.
- Talgoxe.** Vanlig häckfågel nära bebyggelse, i övrigt sparsam i barr- och björkskog på alla nivåer. Sprider sig vida sommartid, koncentrerad till byn vintertid, många är förmodligen också flyttfåglar.
- Nötväcka.** Så vitt bekant har endast den sibiriska rasen noterats och bara enstaka år. Har förmodligen inte häckat utan det har enbart rört sig om övervintrande fåglar.

- Trädkrypare.** Sällsynt häckfågel i både barr- och björkskog, i björkskogen dock bara i den rikare ängsbjörkskogen.
- Törnskata.** Sällsynt besökare. Har häckat vid ett tillfälle.
- Varfågel.** Sparsam häckfågel i både barr- och björkregionen, gärna i anslutning till myrar.
- Nötskrika.** Enstaka par häckar möjligen i barrskogen, men ses främst under höstflyttningen och i starkt varierande antal.
- Lavskrika.** Tämligen allmän till sparsam häckfågel i barrskogen. Iakttas även i björkskogen och sällsynt på fjällheden.
- Skata.** Flera par häckar i anslutning till bebyggelse. Kan även häcka vid isolerade gårdar; har således häckat vid Rödingvik.
- Nötkråka.** Tillfälligt noterad i samband med invasioner, senast hösten 1995. Enbart den sibiriska rasen har identifierats.
- Kaja.** Sporadisk gäst.
- Råka.** Sporadisk gäst.
- Kråka.** Tämligen allmän häckfågel i skog. Viktig art som bobyggare åt rovfåglar och ugglor som inte själva bygger bon.
- Korp.** Glest förekommande häckfågel, från skogslandet upp på fjällheden. Större ansamlingar kan iakttas i anslutning till renslakterierna.
- Stare.** Förr vanligare, numera sällsynt, dock nästan årlig häckfågel i byn. Har även häckat i Rödingvik.
- Gråsparv.** Häckfågel vid bebyggelse, särskilt i byns centrala delar.
- Pilfink.** Sporadisk gäst.
- Bofink.** Sparsam häckfågel i både barrskog och rikare delar av björkskogen. Tätheten brukar sällan överstiga 2-5 par/kvkm.
- Bergfink.** Näst lövsångaren den vanligaste arten i björkskogarna och den vanligaste arten i barrskogen. I björkskogen varierar tätheten mellan 30 och över 100 par per kvadratkilometer. I barrskogen är variationerna än större, från blott några få par till ca 100 par per kvadratkilometer. Variationerna har åtminstone delvis kunnat knytas till förekomsten av fjällbjörkmätarlarver.
- Grönfink.** En nykomling under senare år. Flera par häckar numera i Ammarnäs by. Har iakttagits även vid Tjulträsk och Höbäcken. Liksom för blåmesen kan vintermatningen ha haft betydelse för etableringen. Båda arterna har för övrigt expanderat kraftigt i norra Skandinavien under flera decennier. Övervintrar.
- Grönsiska.** Häckar i starkt varierande antal, särskilt i barrskogen. I barrskogen har variationen varit från nära noll till ca 15 par/kvkm.
- Vinterhämling.** Tillfälligt observerad vår och höst.

- Gråsiska.** Vissa år allmän, andra år sparsam häckfågel. Förekommer främst i björkskogen, men även i barrskogen och på fjällheden. Talrikheten styrs delvis av björkens frösättning. Variationen i björkskogen är stor, från blott 2 till nästan 100 par/kvkm, i barrskogen från noll många år till något över 10 par/kvkm.
- Snösiska.** Häckar sparsamt i varierande antal i björkskog och videregion.
- Bändelkorsnäbb.** Troligen häckfågel i barrskogen enstaka år. Sommartid hörs den då och då under särskilda invasionsår, ofta överflygande tillsammans med flockar av mindre korsnäbb.
- Mindre korsnäbb.** Häckar i starkt varierande antal, en del år sannolikt inte alls. Under invasionsår ses den allmänt i området sommartid då flockar både födosöker och sträcker över.
- Större korsnäbb.** Observeras nästan årligen och häckar troligen vissa år.
- Rosenfink.** Enstaka hanar hörs sjunga under våren och sommaren. Ingen häckning registrerad, men att somliga individer kan stanna över sommaren visar ett fynd vid Tjulträsk den 8 augusti 1984.
- Tallbit.** Häckar regelbundet men glest, främst i barrskogsregionen. Utanför själva häckningstiden observeras arten även i björkskogen upp till trädgränsen, i undantagsfall även på fjällheden.
- Domherre.** Sällsynt häckfågel i björkskogen, sparsam i barrskogen. I barrskogen är tätheten 3-5 par/kvkm.
- Stenkäcka.** Har observerats och möjligen häckat vid något tillfälle.
- Lappsparv.** Allmän häckfågel ovan trädgränsen. De högsta tätheterna nås i myrområden, upp till ca 30 par per kvkm. Blir successivt ovanligare mot högre höjder.
- Snösparv.** Tämmligen allmän häckfågel på högre nivåer ovan videbältet, särskilt där det finns stenskravel att dölja bona i.
- Gulsparr.** Enstaka par finns längs vägar och vid bebyggelse. Den har blivit allt sällsyntare från sextioalet, kanske på grund av minskat bete, slåtter och djurhållning. Observeras tillfälligt upp till skogsgränsen.
- Ortolansparv.** Under sextioalet fanns ett fåtal par inom kreatursbetade områden längs vägarna. Med upphörande bete försvann arten och är numera utgången.
- Videsparv.** Sällsynt men troligen årlig häckfågel. Från Tjulträsk föreligger 2-9 observationer per år under sensommaren och arten har fångats nästan varje år under samma tid, vid flera tillfällen ungfåglar. Dock föreligger bara ett fåtal bofynd.
- Dvärgsparv.** Enstaka hanar besöker området kortare perioder på våren. Har häckat vid något enstaka tillfälle.
- Sävparv.** Allmän häckfågel inom hela skogsregionen, särskilt längs fukti-

gare stråk och myrkanter. Häckar glest även i videregionen. Mest allmän i de tätare videbältena i deltaområdet. Tätheten i rik björkskog håller sig kring 20 par/kvkm.

Förteckning över tryckta skrifter utgivna inom projektet LUVRE

- 1 **Enemar, A.** 1964. Småfågelfaunans täthet och sammansättning i några skogsbiotoper längs övre Vindelälven år 1963. *Fauna och Flora* 59:1-23.
- 2 Svensson, S., 1964. Häckningsbiologiska och faunistiska notiser rörande Sorsele-traktens fågelfauna sommaren 1963. *Fauna och Flora* 59:24-34.
- 3 Lennerstedt, I. 1964. Några drag i häckningsbiologin hos lövsångare, buskskvätta och sävsparv i mellersta Lappland. *Fauna och Flora* 59:94-123.
- 4 Myhrberg, H. 1964. Fågelobservationer i Ammarnäs-området sommaren 1963. *Fauna och Flora* 59:124-143.
- 5 Alm, B., **Enemar, A.**, Myhrberg, H. & Svensson, S. 1965. The density of birds in two study areas of the alpine region in southern Lapland in 1964. *Acta Univ. Lund. Sect. II. No. 4.* 14 pp.
- 6 **Enemar, A.**, Hanson, S. Å., & Sjöstrand, B. 1965. The composition of the bird fauna in two consecutive breeding seasons in the forests of the Ammarnäs area, Swedish Lapland. *Acta Univ. Lund. Sect. II. No. 5.* 11 pp.
- 7 **Enemar, A.**, Lennerstedt, I. & Svensson, S. 1965. Fågelfaunistiskt från Ammarnäs- och Sorsele-områdena i södra Lappland sommaren 1964. *Fauna och Flora* 60:46-52.
- 8 Svensson, S. 1965. Iakttagelser över häckande tofsvipor (*Vanellus vanellus*, L.) och storspovar (*Numenius arquata*, L.) i Lycksele och Pite lappmarker sommaren 1964. *Fauna och Flora* 60:53-62.
- 9 **Enemar, A.** 1966. Ornitologisk populationsekologi i alpina och subalpina miljöer. Något om fältarbetets metoder och problem. *Svensk Naturvetenskap* 1966:169-184.
- 10 Arheimer, O. & Nyholm, E. 1966. Småsnäppan (*Calidris minuta*) för första gången funnen häckande i Sverige. *Vår Fågelvärld* 25:143-147.
- 11 Alm, B., Myhrberg, H., Nyholm, E. & Svensson, S. 1966. Densities of birds in alpine heaths. *Vår Fågelvärld* 25:193-201.
- 12 Lennerstedt, I. 1966. Egg temperature and incubation rythm of Capercaillie (*Tetrao urogallus* L.) in Swedish Lapland. *Oikos* 17:169-174.
- 13 Hanson, S. Å., Lennerstedt, I., Myhrberg, H. & Nyholm, E. 1966. Holkestudier vid Ammarnäs 1965. *Fauna och Flora* 61:225-254.
- 14 **Enemar, A.** & Sjöstrand, B. 1967. The strip survey as a complement to study area investigations in bird census work. *Vår Fågelvärld* 26:111-130.
- 15 Nyholm, E. & Ginstrup, O. 1968. A balance for weighing eggs of smaller birds in the field. *Oikos* 19:149-151.
- 16 Lennerstedt, I. 1969. Night rest and nest-visit frequency at five nests of Pied Flycatcher, *Ficedula hypoleuca* (Pall.), in Swedish Lapland. *Arkiv för Zoologi* 22:279-287.

- 17 **Enemar, A.** 1969. Fågelundersökningar i Ammarnäs-området i södra Lappland. *Vår Fågelvärld* 28:227-229.
- 18 **Enemar, A.** 1969. Gräsiskan *Carduelis flammea* i Ammarnäsområdet, Lycksele lappmark, år 1968. *Vår Fågelvärld* 28:230-235.
- 19 Svensson, S. 1969. Häckningsbiologiska studier i en koloni av backsvala, *Riparia riparia*, vid Ammarnäs år 1968. *Vår Fågelvärld* 28:236-240.
- 20 Andersson, I., Fredriksson, S., Jacobsson, S. & Silverin, B. 1969. Populationsstudier av småfågel genom nätfångst och ringmärkning i Ammarnäsområdet 1968. *Vår Fågelvärld* 28:241-244.
- 21 Myhrberg, H. E. 1969. Ringmärkningsverksamheten inom LUVRE-projektet 1963-1969. *Vår Fågelvärld* 28:245-248.
- 22 **Enemar, A.** & Sjöstrand, B. 1970. Bird species densities derived from study area investigations and line transects. In Svensson, S. (ed.), Bird Census Work and Environmental Monitoring. *Bulletin from the Ecological Research Committee* 9:33-37.
- 23 Jacobsson, S. & Silverin, B. 1972. Fågelrapporter: Ammarnästrakten, Lycksele lappmark, 1965-1970. *Vår Fågelvärld* 31:61-64.
- 24 **Enemar, A.** & Sjöstrand, B. 1972. Effects of the introduction of Pied Flycatchers *Ficedula hypoleuca* on the composition of a passerine bird community. *Ornis Scand.* 3:79-89.
- 25 Arheimer, O. 1973. Rödvingetrastens *Turdus iliacus* häckningsbiologi i fjällbjörkskog vid Ammarnäs. *Vår Fågelvärld* 32:1-10.
- 26 Lennerstedt, I. 1973. Night rest during nestling period in four passerine species under subarctic summer conditions. *Ornis Scand.* 4:17-23.
- 27 Fredriksson, S., Jacobsson, S. & Silverin, B. 1973. Studier av populationsstrukturen hos småfågel under häckningstiden med hjälp av ringmärkning. *Vår Fågelvärld* 32:245-251.
- 28 **Enemar, A.**, Højman, S.-G., Klaesson, P., Nilsson, L. & Sjöstrand, B. 1973. Bestämning av småfågelbeståndets täthet i fjällbjörkskog genom boletning och revirkartering i samma provyta. *Vår Fågelvärld* 32:252-259.
- 29 Cederholm, G., Flodin, L.-Å., Fredriksson, S., Gustafsson, L., Jacobsson, S. & Paterson, L. 1974. Ett försök att med nätfångst och ringmärkning bestämma andelen icke häckande fåglar i en småfågelpopulation. *Fauna och Flora* 69:134-145.
- 30 Arheimer, O. & **Enemar, A.** 1974. Några fågelarters boplatsval under hög smågnagartäthet i fjällbjörkskog. *Fauna och Flora* 69:153-164.
- 31 Silverin, B. 1975. Reproduction organs and breeding behaviour of the male Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* (Pallas). *Ornis Scand.* 6:15-26.
- 32 **Enemar, A.**, Højman, S.-G., Klaesson, P. & Nilsson, L. 1976. The relationship between census results and the breeding populations of birds in subalpine birch forest. *Ornis Fennica* 53:1-8.
- 33 Nyholm, N. E. I. & Myhrberg, H. E. 1977. Severe eggshell defects and impaired reproductive capacity in small passerines in Swedish Lapland. *Oikos* 29:336-341.
- 34 Järvinen, O., Väisänen, R. A. & **Enemar, A.** 1978. Efficiency of the line transect method in mountain birch forest. *Ornis Fennica* 55:16-23.

- 35 **Enemar, A.**, Sjöstrand, B. & Svensson, S. 1978. The effect of observer variability on bird census results obtained by territory mapping technique. *Ornis Scand.* 9:31-39.
- 36 Arheimer, O. 1978. Kullarnas antal och storlek hos rödvingetrast *Turdus iliacus* i subalpin ängsbjörkskog vid Ammarnäs i svenska Lappland. *Anser, Supplement* 3:15-30.
- 37 Arheimer, O. 1978. Födoval och matningsprestation hos rödvingetrast *Turdus iliacus* i subalpin ängsbjörkskog vid Ammarnäs i svenska Lappland. *Anser, Supplement* 3:31-46.
- 38 Arheimer, O. 1978. Äggläggning, ruvning och kläckning hos rödvingetrast *Turdus iliacus* i subalpin ängsbjörkskog vid Ammarnäs i svenska Lappland. *Vår Fågelvärld* 37:297-312.
- 39 Arheimer, O. 1979. Kläckningsresultat och ungarnas viktutveckling samt överlevnad under botiden hos rödvingetrast *Turdus iliacus* i subalpin ängsbjörkskog vid Ammarnäs i svenska Lappland. *Vår Fågelvärld* 38:23-38.
- 40 Silverin, B. 1979. Activity of the adrenal glands in the Pied Flycatcher and its relation to testicular regression. *Gen. Comp. Endocrinol.* 38:162-171.
- 41 **Enemar, A.**, Klaesson, P. & Sjöstrand, B. 1979. Accuracy and efficiency of mapping territorial willow warblers *Phylloscopus trochilus*: a case study. *Oikos* 33:176-181.
- 42 Svensson, S. E. 1979. Census efficiency and number of visits to a study plot when estimating bird densities by the territory mapping method. *Journal of Applied Ecology* 16:61-68.
- 43 Hård, I. & **Enemar, A.** 1980. Stenfalkens *Falco columbarius* bytesval och matning under ungarnas botid. *Vår Fågelvärld* 39:25-34.
- 44 Andersson, G. & Jonasson, J. Å. 1980. Insektsförekomst på fjällbjörk i Ammarnäsområdet, Lappland. *Entomologisk Tidskrift* 101:61-69.
- 45 **Enemar, A.** 1980. Ett försök att med specialholkar få rödstjärten *Phoenicurus phoenicurus* att häcka tätare än normalt i fjällbjörkskog i södra Lappland. *Vår Fågelvärld* 39:231-236.
- 46 **Enemar, A.** & Arheimer, O. 1980. Trans-illumination of passerine bird eggs in field studies on clutch-size and incubation. *Ornis Scand.* 11:223-227.
- 47 Svensson, S. 1980. Comparison of bird census methods. In Oelke, H. (ed.), *Bird Census Work and Nature Conservation*, pp. 13-22. Dachverbandes Deutscher Avifaunisten, Göttingen.
- 48 **Enemar, A.** & Nyström, B. 1981. Om gråsiskans *Carduelis flammea* beståndsväxlingar, föda och häckning i fjällbjörkskog, södra Lappland. *Vår Fågelvärld* 40:409-426.
- 49 Nyholm, N. E. I. 1981. Evidence in involvement of aluminium in causation of defective formation of eggshells and of impaired breeding in wild passerine birds. *Environmental Research* 26:363-371.
- 50 Arheimer, O. 1982. Blåhakens *Luscinia svecica* häckningsbiologi i fjällbjörkskog vid Ammarnäs. *Vår Fågelvärld* 41:249-260.
- 51 Brodén, B. & **Enemar, A.** 1982. Rödstjärtholkar i fjällbjörkskog. *Fåglar i Närke* 5:8-14.

- 52 Lennerstedt, I. 1983. Födoområden hos lövsångare *Phylloscopus trochilus* och svartvit flugsnappare *Ficedula hypoleuca* i fjällbjörkskog. *Vår Fågelvärld* 42:11-20.
- 53 Nilsson, L. 1983. Laying of replacement clutches in the Willow Warbler *Phylloscopus trochilus* in Lapland, Sweden. *Ornis Scand.* 14:48-50.
- 54 Arvidson, B. E. & Nilsson, L. 1983. Lövsångarens *Phylloscopus trochilus* häckningsbiologi i svenska Lappland. *Vår Fågelvärld* 42:81-88.
- 55 Nyholm, N. E. I. & Myhrberg, H. E. 1983. Breeding area fidelity of the Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* at Ammarnäs, Swedish Lapland. *Ornis Fennica* 60:22-27.
- 56 Nilsson, L. 1983. Förluster av ägg och boungar hos sävsparv *Emberiza schoeniclus* i fjällbjörkskog. *Vår Fågelvärld* 42:425-428.
- 57 Arvidson, B. E. 1984. Förhållandet mellan lövsångarhanans sångrevir och honors och hanans födosöksområden. *Vår Fågelvärld* 43:107-112.
- 58 Arvidsson, B. & Klaesson, P. 1984. Removal experiments in a population of Willow Warblers *Phylloscopus trochilus* in mountain birch forest, in Ammarnäs, Swedish Lapland. *Ornis Scand.* 15:63-66.
- 59 Nyholm, N. E. I. 1984. Polygyny in the Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* at Ammarnäs, Swedish Lapland. *Ann. Zool. Fennici* 21:229-232.
- 60 **Enemar, A.**, Nilsson, L. & Sjöstrand, B. 1984. The composition and dynamics of the passerine bird community in a subalpine birch forest, Swedish Lapland. A 20-year study. *Ann. Zool. Fennici* 21:321-338.
- 61 Svensson, S., Carlsson, U. T. & Liljedahl, G. 1984. Structure and dynamics of an alpine bird community. *Ann. Zool. Fennici* 21:339-350.
- 62 Silverin, B. & Andersson, G. 1984. Föda hos svartvita flugsnappare *Ficedula hypoleuca*: en jämförelse mellan vuxna fåglar och boungar. *Vår Fågelvärld* 43:517-524.
- 63 Fänge, R. & Silverin, B. 1985. Variation of lymphoid activity in the spleen of a migratory bird, the Pied Flycatcher (*Ficedula hypoleuca*; Aves Passeriformes). *Journal of Morphology* 184:33-40.
- 64 Proschwitz, T. von. 1985. Landschnecken des Ammarnäs-Gebietes (Lappland, Nordschweden), mit einigen Bemerkungen zur Gattung *Euconulus* REINH. (Gastropoda). *Malakologische Abhandlungen, Staatliches Museum für Tierkunde Dresden* 10:95-108.
- 65 Lindström, Å., Bensch, S. & Hasselquist, D. 1985. Höstflyttningsstrategi hos unga blåhakar *Luscinia svecica*. *Vår Fågelvärld* 44:197-206.
- 66 Arvidson, B. E., Eriksson, U. & Lindell, U. 1985. Iakttagelser och erfarenheter av lövsångarens revirbildning och häckningsbiologi. *Fauna och Flora* 80:111-120.
- 67 Bensch, S., Gezelius, L., Grahn, M., Hasselquist, D., Lindström, Å. & Ottosson, U. 1985. Influence of brood size on moult in female Willow Warblers. *Ornis Scand.* 16:151-152.
- 68 Arvidsson, B. & Klaesson, P. 1986. Territory size in a Willow Warbler *Phylloscopus trochilus* population in mountain birch forest in Swedish Lapland. *Ornis Scand.* 17:24-30.
- 69 Svensson, S. 1986. Number of pairs, timing of egg-laying and clutch-size in a

- subalpine Sand Martin *Riparia riparia* colony, 1968-1985. *Ornis Scand.* 17:221-229.
- 70 Nyholm, N. E. I. 1986. Birth area fidelity and age at first breeding in a northern population of Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca*. *Ornis Scand.* 17:249-252.
- 71 Arheimer, O. 1986. Förekomsten av verkliga andrakullar hos rödvingetrast i fjällbjörkskog. *Vår Fågelvärld* 45:419.
- 72 Röskaft, E., Järvi, N., Nyholm, N. E. I., Virolainen, H., Winkel, W. & Zang, H. 1986. Geographic variation in secondary sexual plumage colour characteristics of the male Pied Flycatcher. *Ornis Scand.* 17:293-298.
- 73 Svensson, B. W. 1987. Structure and vocalizations of display flights in the Broad-billed Sandpiper *Limicola falcinellus*. *Ornis Scand.* 18:293-298.
- 74 Nyström, B. & Nyström, H. 1987. Biotopval och häckningar hos gråsiskor *Carduelis flammea* och snösiskor *C. hornemanni* i Ammarnäs-området, södra Lappland. *Vår Fågelvärld* 46:119-128.
- 75 Arheimer, O. 1987. Får blåhakeföräldrar hjälp med att mata boungarna? *Vår Fågelvärld* 46:129-130.
- 76 Lindström, Å. 1987. Breeding nomadism and site tenacity in the Brambling *Fringilla montifringilla*. *Ornis Fennica* 64:50-56.
- 77 Arheimer, O. 1987. Häckningstidpunkt och kullstorlek hos björktrast *Turdus pilaris* i subalpin ängsbjörkskog vid Ammarnäs i svenska Lappland. *Acta Reg. Soc. Sci. Litt. Gothoburgensis. Zoologica* 14:20-28.
- 78 **Enemar, A.** 1987. Nesting, clutch-size and breeding success of the Dunnock *Prunella modularis* in mountain birch forest in Swedish Lapland. *Acta Reg. Soc. Sci. Litt. Gothoburgensis. Zoologica* 14:29-35.
- 79 Svensson, S. 1987. Nesting density and breeding performance of the Pied Flycatcher *Ficedula hypoleuca* near the tree line in Swedish Lapland. *Acta Reg. Soc. Sci. Litt. Gothoburgensis. Zoologica* 14:84-94.
- 80 Lennerstedt, I. 1987. Feeding rhythm in three passerines under subarctic conditions in Lapland. *Acta Reg. Soc. Sci. Litt. Gothoburgensis. Zoologica* 14:109-117.
- 81 Lindström, Å. 1988. "Lusciniografen" - en metodbeskrivning och några resultat. *Ringinform* 11:7-11.
- 82 Sandberg, R. 1989. Mating behaviour of Cuckoos. *British Birds* 82:178.
- 83 **Enemar, A.** & Arheimer, O. 1989. Developmental asynchrony and onset of incubation among passerine birds in a mountain birch forest of Swedish Lapland. *Ornis Fennica* 66:32-40.
- 84 Lindström, Å., Hasselquist, D., Bensch, S. & Grahm, M. 1990. Asymmetric contests over resources for survival and migration: a field experiment with bluethroats. *Animal Behaviour* 40:453-461.
- 85 Nyström, B. & Nyström, H. 1991. Effekterna av dåligt väder på gråsiskans *Carduelis flammea* häckning ett björkfröfattigt år i södra Lappland. *Ornis Svecica* 1:65-68.
- 86 Gierow, P. & Gierow, M. 1991. Breeding biology of the Lapland Bunting *Calcarius lapponicus* in Lapland, Sweden. *Ornis Svecica* 1:103-111.
- 87 Ottosson, U. & Haas, F. 1991. Primary moult of the Brambling *Fringilla montifringilla* in northern Sweden. *Ornis Svecica* 1:113-118.

- 88 Bensch, S. & Lindström, Å. 1992. The age of young Willow Warblers *Phylloscopus trochilus* estimated from different stages of post-juvenile moult. *Ornis Svecica* 2:23-28.
- 89 Svensson, S., Berglund, O., Tisell, J., Bodenmalm, Å., Erlandsson, Å., Hällgren, M., Jonsson, T. & Nilsson, P. 1992. Reproductive success of the Shore Lark *Eremophila alpestris* in southern Lapland. *Ornis Svecica* 2:37-40.
- 90 Berglund, O. & Tisell, J. 1992. Projekt Berglärka. *Vår Fågelvärld* 51:32-33.
- 91 Bensch, S. & Grahn, M. 1993. A new method for estimating individual speed of molt. *Condor* 95:305-315.
- 92 Cuadrado, M. 1994. Flycatching behaviour in some passerines during the late breeding season at Ammarnäs, Swedish Lapland. *Ornis Svecica* 4:25-30.
- 93 Cuadrado, M. & Hasselquist, D. 1994. Age-related difference in return rate of Willow Warblers *Phylloscopus trochilus* at two breeding sites in Sweden. *Ornis Fennica* 71:137-143.
- 94 Neergaard, R. & Arvidsson, B. A. 1995. Polygyny in the Willow Warbler *Phylloscopus trochilus* in Swedish Lapland. *Ibis* 137:64-69.

